
ભાવનગર-ધી 'આનંદ' પ્રી. પ્રેસમાં શાહુ ગુલાબચંદ લલિતભાઈએ છાપ્યું.

નિવેદન.

શ્રી અધ્યાત્મ જ્ઞાન પ્રસાદ મહા તત્ત્વથી શ્રીમદ્ બુદ્ધિભાગવત્કથા મ થ માળાનાં ૮૩ મા ગ્રન્થા તર્કિક ધ્યાન વિચારગ્રન્થની દ્વિતીયાવૃત્તિ બહાર પડે છે પ્રથમાવૃત્તિની પ્રસ્તાવના પણ માથે આપી છે, જે મેં કસ્તુરચંદ્ર વીરચંદની ગદ્યાથી પ્રગટ થયેલ હતી આ દ્વિતીયાવૃત્તિ શ્રી પેમાપુત્રના 'વેતામ્બ' જ્ઞેન ગૃહ્ય શા ભગુભાષ સુરચંદની વિધના જોગત બાષ વીજના અમરણાર્થ રૂ ૫૦૦ ની ગદ્યા શ્રીમદ્ બુદ્ધિભાગવત્કથાશ્રીશ્રવના મહુપદેશથી તેમના કુટુંબીગે માગતે મળ્યાથી પ્રગટ હોનામા આરી છે,

મહા પાસે આ કાર્ય માટે રૂ નથી પણ શ્રીમાનો-જ્ઞાનની રૂચિવાદા આ ગીતે સદાચર છે ને મહા બને તેમ જોડી પ્રિયતે મત્ જ્ઞાનનો પ્રેનાવો છે છે માટે સ્ત્રાપન્ના કુટુંબીઓને ધન્યવાદ આપના માથે જે બધુઓને આ ગીતે મ ૯ મારકને પ્રગટ થતા પુસ્તકો માટે મળાય કરવા ઇચ્છા થાય તેઓનુ યથાથ ધ્યાન ખેત્રવા રજા લઇએ છીએ ૯ પોતાના મ્તેહીઓના અમરણાથે આ મહા માગતે પ્રગટ થતા અ થોમા મદદ કરવા ચૂખો નહીં

લી૦

મ ૧૯૮૧
અગત-સુ ૧૫

અધ્યાત્મજ્ઞાનપ્રમારૂપ મહા

ધન્યવાદ !

પેથાપુરવાસી વીસાપોરવાડ જૈન શેઠ સુરચંદભાઈ જમનાદાસના પરિવારને.

પેથાપુરમાં શેઠ સુરચંદ જમનાદાસ જન્મીતા પ્રતિષ્ઠિત શ્રાવક હતા, વેપારમાં આદેશ હતા. નીતિથી વેપાર કરનારા હતા. તથા તે તેમના કુટુંબમાં વિશેષતઃ જૈન ધર્મનાપૂર્ણ શ્રદ્ધાળુ હતા તેમના પરિવારમાં તેમને પાંચ પુત્ર હતા. (તેનાં નામ જગનલાલ સુરચંદ, હકમચંદ સુરચંદ, હાથીભાઈ સુરચંદ, લલુભાઈ સુરચંદ તથા ભગુભાઈ સુરચંદ) તેમનું કુટુંબ મોટું છે. મોટા છોકરા જગનલાલના પુત્ર જુલાખીદાસના પુત્ર સુનીલાલ હાલ આંધ્રાલામાં વેપારાર્થે રહે છે. તે ધર્મમાં શ્રદ્ધાળુ છે. બીજા પુત્ર હકમચંદ તેમના પુત્ર પાંચ છે. (તેમનાં નામ મોતીલાલ, અમથાલાલ, સોમચંદ, સદરચંદ તથા ગીરધરલાલ) તેમાં મોતીલાલ હકમચંદ પેથાપુરમાં રહે છે. તથા શેઠ અમથાલાલ હકમચંદ હાલ સાદરામાં વેપાર કરે છે. તથા સોમચંદ, સદરચંદ તથા ગીરધરલાલ એ ત્રણ બંધુઓ વરાહ પ્રાંતમાં આંધ્રાલા ગામે વેપારાર્થે રહે છે. સર્વ પુત્રો ધર્મની શ્રદ્ધાવાળા છે. તથા ત્રીજા પુત્ર હાથીભાઈ સુરચંદ તેમના પૌત્ર માધવલાલ હાલ સાદરામાં રહે છે. તથા ચોથા પુત્ર લલુભાઈ સુરચંદ તેમના પુત્ર ટોલાભાઈ હાલ સાદરામાં રહે છે અને ધર્મની શ્રદ્ધાવાળા છે. સુરચંદના સુપુત્રોએ ધ્યાન વિચાર છપાવવા માટે ગુરૂ મહારાજ જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી સૂરીશ્વરજીના ઉપદેશથી રૂ. ૫૦૦) શેઠ ભગુભાઈ સુરચંદની વિધવા શ્રાવક બાઈ વીજના ધર્માર્થે કાઢેલા, તેમાંથી આ પુસ્તક છપાવા માટે આપ્યા છે ભવિષ્યમાં જૈન ધર્મની ઉન્નતિનાં સારાં કાર્યો કરે એવા આશયથી તેમના કુટુંબને ધન્યવાદ આપવામાં આવે છે. તેઓ જૈન ધર્મનાં વધુ પુસ્તકો છપાવીને જૈન ધર્મની સેવા બજાવે એમ ઇચ્છવામાં આવે છે.

વિ. સં. ૧૯૮૦
આશો
વિજયાદશમી.

લી૦

અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રસારક મંડળ.

(પ્રથમાવૃત્તિની)

મૂલતાવના.

ધ્યાન વિચાર અન્યમા ધ્યાનના વિચારો છે મનુષ્યે દુષ્કર્મોના ત્યાગ કરવો જોઈએ અને સુધ્યાનનો આદર કરવો જોઈએ મનુષ્ય માત્રને સુધ્યાનની આવશ્યકતા છે ધ્યાન વિચારમા જૈન શાસ્ત્રોના આધારે વિચારો જણાવવામાં આવ્યા છે ધ્યાન કરતા નરતા મનની એકાગ્રતા થાય છે, મનનનો પણ ધ્યાનમા મમાવેલ થાય કે અભ્યસસિષ્ણ મૂલમા ઠાળેણ મોળેણ ફણેણ અપ્પાણ ઘોસિરામિ પાડ આવે છે ધ્યાનરૂપે બહિર્ગતમ ભાવનો ત્યાગ કરે છુ ' એ વાચ્યથી પણ શ્રાવકોએ તથા સાધુઓએ ધ્યાન કરવું જોઈએ એમ સિદ્ધ થાય છે વાયચ્છિસત્તવિળઓ, વેયાઘચ તદ્દેષ સજ્જાઓ, જ્ઞાણહસ્તનોવિજ, અર્ધિમતરઓ તથા દોહ ૥૧૥ અતિયા રની આર ગાથામા પણ અભ્યન્તર તપમા ધ્યાન રની યુ છે, અને ધ્યાનના અતિચાર ટાળવાનું કથ્યુ છે, શ્રીમદ્ હરિભદ્રસરિ, શ્રીમદ્ યગોવિજય ઉપાધ્યાય અને શ્રી આનન્દવનજી વગેરે મહાપ્રજ્ઞોમા ધ્યાનની ઉત્તમતા વર્ણવે છે શાસ્ત્રોના આધારે એવામા આવે છે કે ધ્યાન મિના મુક્તિ થતી નથી ધ્યાન એ અતનુ ચાગિ છે, ધ્યાનરૂપ ચાગિ મિના કેવલ જ્ઞાન પ્રગટ્ય નથી જ્યોત્સનામયાનનું પણ ધ્યાન છે, તેથી ધ્યાનની ઉત્તમતા અને આદેયતા રત સિદ્ધ થાય કે આ અન્યમા આર્તધ્યાન, ગેદ્ર ધ્યાન ધર્મધ્યાન અને શુદ્ધધ્યાન એ ચાર ધ્યાનનું વર્ણન એવામા આવ્યું છે અને એ ચારધ્યાનના સળધરાળી અન્ય જ્ઞાનતાનું પણ વિવેચન કરવામા આવ્યું છે પ્રથમ લેખશક્તિની પ્રારભાવમામા આજ્ઞા ન ના પૂર્વ આ અન્ય લખાગો મેનાથી જાપાની ઉચ્ચતર અને ભાનાથ ચનાની મુન્તામા ન્યુનતા દેખામા આરે એ મુખ્ય છે તથાપિ મગ્ધભાષાથી ભાવાર્થને અદનામા કોષ જ્ઞાતની નિષ્ફળ દેખવામા આવતી નથી, તેથી જ્ઞાણવેનો આ અન્યના વાચનથી ધ્યાનમા સહેજે પ્રવેશ થઈ શકે

જપાવવામા પણ ઠેમણે નાન વાચ્યની અશુદ્ધિ આદિ દોષ રહ્યા હોય તો સત્જનો તેને મુધારી વાચશે તેમજ પણ ઠેમણે શાસ્ત્ર વિરુદ્ધાદિ દોષો હોય તો તેને પડિતોએ મુધારવું, દુષ્કર્મ અને સુધ્યાનના બેદાનુચીન થવાથી મનુષ્યો દરેક ધાર્મિક ક્રિયાઓ કરતી વખતે દુધ્યાનથી ફર

રહેશે અને પોતાની મનોવૃત્તિને સુધારશે. તેથી આ ગ્રન્થની ઉપયોગિતા કેટલી છે તેનો સહેજે વાચકોને ખ્યાલ આવશે. સુધ્યાન વિના મનની નિર્મળતા થતી નથી. મોટા મુનિવરો પણ ધ્યાનને ધ્યાવે છે અને પોતાના આત્માના ગુણો પ્રગટાવવા પ્રયત્ન કરે છે. મનનાં પાપ ધોવાને માટે ધ્યાનની આવશ્યકતા દરેક દર્શનના અનુયાયીઓ સ્વીકારે છે. શ્રીપાલરાજાએ નવપદ્મું ધ્યાન ધર્યું હતું. ધ્યાન ધરવું એ મુનિત્વ પરમ કાર્ય છે. લક્ષ્મી વિના ગૃહસ્થ જેમ શોભી શકતો નથી તેમ ધ્યાન વિના મુનિ શોભી શકતો નથી. શ્રીમન્મહાવીર પ્રભુએ સાઠી બાર વર્ષ પર્યંત ધ્યાન ધર્યું હતું, અને તેથી તેમણે કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું હતું. જે મનુષ્યો ધ્યાન સમાધિ વગેરેને ઉત્થાપે છે તે જ્ઞેનધર્મના ઉત્થાપક બને છે અને તેઓ દુર્ગતિમાં પ્રવેશ કરે છે. ધ્યાનથી સત્ય સુખ પ્રાપ્ત થાય છે, તેની દિશા આ પુસ્તકમાં જણાવી છે. મુમુક્ષુઓ ધ્યાન વિચાર નામના પુસ્તકને વાંચી સુધ્યાનના અધિકારી બનો! એજ હિતાકાંક્ષા છે ॐ શાન્તિઃ ॥ ૩ ॥ સ. ૧૯૬૮

દ્વિતીયાવૃત્તિ-પ્રસ્તાવના

ધ્યાન વિચાર પુસ્તક વિ સ ૧૯૫૮ ના ચૈત્ર સુદ ૧ ના રોજ પા
નના સુશ્રાવ્ય વકીલ શા મોહનનાથભાઈ દિમચદલાઈની વિજ્ઞાપિતી મધ્યુ ૮૩
તે પુસ્તક છપાવતા કેટલા કાગલોથી વાર લાગી હતી મુલાના એક શ્રાવ ને
તે પુસ્તક છપાવા આપ્યું હતું, પણ તેને છપાવતા રાગ રી તેથી શ્રીભાનગર
આત્માનંદ મભાના ઓ સેક્રેટેરી ગાંધી વક્ત્રભાઈ ત્રિભુવનલાલની મારફત શ્રી
જીન આત્માનંદ મભા તરફથી વિ મ ૧૯૬૮ ના કારતક વદિ ૧૩ ના રોજ
છપાવી પ્રમિદ્ધ કર્યું આ પુસ્તકમાં આર્તધ્યાન, ગૈદધ્યાન, ધર્મધ્યાન અને
શુદ્ધધ્યાન એ ચાર ધ્યાનનું સ્વરૂપ આપનામાં આવ્યું છે તથા બાર ભાવના
ઓનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે બાળ જીવો ચાર ધ્યાનનું સ્વરૂપ સમજ
વનાને માટે આ ચથ રચનામાં આવ્યો છે આ અથમાં જીનારા વિદ્ધ જે
કર્ષ અજ્ઞાણતા લખાયું હોય અગર છપાયું હોય તો તેને યાત્રીપત્રિત પુરો
સુધારશો એવી આશા રાખું છું ગમે તેવો જ્ઞાનચાત્રી શ્રી ગાતમ ગણુધર
જેવા હોય તોપણ ઉપયોગથી ચમી જાય છે તો મારાથી પણ અનુપયોગે જે કંઈ
જન થઈ હોય તો તેની મધની આગળ મારી માણું છું ધ્યાન વિચાર પુસ્તક
ની ઘણાંઓ તરફથી માગણીઓ આવી, તેથી તેને બીજી વાર છપાવના શરૂ
પિરેમાં ૧૯૭૧ મચળે સુધાગ વધાગ કરનામાં આવ્યા છે તેમજ ઉપયોગ
પૂર્વક મો તેટલું સુવાગનામાં આવ્યું છે આ પુસ્તક અધ્યાત્મ જ્ઞાન પ્રસાર
મહાળ તરફથી પ્રગટ થાય છે આ પુસ્તકના મુક સુધાગવામાં પેથાપુર
નિવાસી શા મોહનનાથ પાનાચદ તથા પરીખ રમણિનાથ કાલાભાઈએ
બનેએ મદદ કરી છે

લે૦—ભુદ્ધસાગર

મુ—પેથાપુર

વિ સ ૧૯૮૦ આમે વિજ્યા શમી

શુદ્ધિ પત્રક.

પૃષ્ઠ.	લોટી.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધિ.
૯	૯	પ્રકારના.	પ્રકારનાં.
૧૭	૨૨	ગધેડાં	ગધેડાં.
૨૦	૧૯	વતરાગી.	વીતરાગ.
૨૨	૯	સત્રમા.	સત્રમા.
૨૨	૧૧	નિઝન્યા.	નિઝન્યા
૨૯	૫	ગતમાં.	ગતિમાં.
૩૬	૧૩	દુર્ગધનુ.	દુર્ગધનુ.
૪૦	૧૪	ક્રોધ.	ક્રોધ.
૪૯	૧૩	કરતા.	કરતાં
૫૧	૮	રહત.	રહિત
૫૯	૧	આઠગી	આઠમી.
૬૧	૧૯	મઠળમાં.	મઠળમાં.

श्री अध्यात्मज्ञानप्रसारक मंडळ तरफथी

श्रीमद् बुद्धिसागरसूरिजीग्रन्थमालामा

प्रगट थयेला ग्रन्थो

ग्रंथांक	पृष्ठ	किंमत.
१ क भजन संग्रह भाग १ लो	२००	०-८-०
* १ अध्यात्म व्याख्यानमाला	२०६	०-४-०
* २ भजनसंग्रह भाग २ जो	३३६	०-८-०
* ३ भजनसंग्रह भाग ३ जो	२१५	०-८-०
* ४ समाधिशतकम्	६१०	०-८-०
५ अनुभवापशिणी	२४८	०-८-०
६ आत्मप्रदीप	३१५	०-८-०
* ७ भजनसंग्रह भाग ४ थो	३०४	०-८-०
८ परमात्मदर्शन	४००	० १२-०
* ९ परमात्मज्योति	५००	० १२-०
* १० तत्त्वत्रिंदु	२३०	०-४-०
* ११ गुणानुराग (आवृत्ति बीजी)	२४	०-१-०
* १२-१३. भजनसंग्रह भाग ५ मो		
तथा ज्ञानदीपिका	१६०	०-६-०
* १४ तीर्थयात्रानु निमान (आ बीजी)	६४	०-२-०
* १५ अध्यात्मभजनसंग्रह,	१६०	०-६-०
* १६ शुरुबोध	१७४	०-४-०
* १७ तत्त्वज्ञानदीपिका	१२४	०-६-०
१८ गद्दलीसंग्रह भा १	११२	०-३-०

* १६-२०	श्रावकधर्मस्वरूप भाग १-२		
	(आवृत्ति त्रीजी)	४०-४०	०-१-०
* २१	भजनपदसंग्रह भाग ६ ठो.	२०८	०-१२-०
२२	वचनमृत.	८३०	०-१४-०
२३	योगदीपक.	३०८	०-१४-०
२४	जैन ऐतिहासिक रासमाळा.	४०८	१-०-०
* २५	आनन्दघनपद (१०८) संग्रह	८०८	२-०-०
	भाषार्थ सहित.		
* २६	अध्यात्मशान्ति (आवृत्ति वीजी)	१३२	०-३-०
२७	काव्यसंग्रह भाग ७ मो.	१५६	०-८-०
* २८	जैनधर्मनी प्राचीन अने अर्वाचीन स्थिति.	६६	०-२-०
* २९	कुमारपाल (हिंदी)	२८७	०-६-०
३०	थी ४-३४ सुखसागर गुरुगीता.	३००	०-४-०
३५	षड्द्रव्यविचार.	२४०	०-४-०
* ३६	विजापुरवृत्तांत.	६०	०-४-०
३७	सावरमतीकाव्य.	१६६	०-६-०
३८	प्रतिज्ञापालन.	११०	०-५-०
३९-४०-४१	जैनगच्छमतप्रबंध, संघप्रगति, जैनगीता.	३०४	१-०-०
४२	जैनधातुप्रतिमा लेखसंग्रह भा. १		१-०-१
४३	मित्रमैत्री.		०-८-०
४४	शिष्योपनिषद्.	४८	०-२-०
४५	जैनोपनिषद्.	४८	०-२-०
४६-४७	धार्मिक गद्यसंग्रह तथा सदुपदेश भाग १ लो.	६७६	३-०-०

૪૮	મજનમગ્રહ મા ૮	૬૭૬	૩-૦-૦
૪૯	શ્રીમદ્ દેવચદ્ર મા ૧	૧૦૨૮	૨-૦-૦
૫૦	કર્મયોગ.	૧૦૧૨	૩-૦-૦
૫૧	આત્મતત્ત્વદર્શન	૧૧૭	૦-૧૦-૦
૫૨	મારતસહકારશિચ્ચકાવ્ય	૧૬૮	૦-૧૦-૦
૫૩	શ્રીમદ્ દેવચદ્ર મા. ૨	૧૨૦૦	૩-૮-૦
૫૪	ગહુલી સગ્રહ મા ૨	૧૩૦	૦-૪-૦
૫૫	કર્મપ્રકૃતિટીકામાપાતર	૮૦૦	૩-૦-૦
૫૬	ગુરુગીત ગુહલી સગ્રહ.	૧૬૦	૦ ૧૨-૦
૫૭-૫૮	આગમસાર અને અધ્યાત્મગીતા	૪૭૦	૦-૬-૦
૫૯	દેવવદન સ્તુતિ સ્તવન સગ્રહ	૧૭૫	૦-૪-૦
૬૦	પૂજાસગ્રહ મા. ૧ લો	૪૧૬	૧-૦-૦
૬૧	મજનપદ સગ્રહ મા ૬	૪૮૦	૧-૮-૦
૬૨	મજનપદ સગ્રહ મા. ૧૦	૨૦૦	૧-૦-૦
૬૩	પત્રસદુપદેશ મા ૨	૫૭૫	૧-૮-૦
૬૪	ધાતુપ્રતિમાલેખ સગ્રહ માગ ૨		૧-૦-૦
૬૫	જૈનદ્રષ્ટિર્દેશાવાસ્યોપનિષદ્ ભાવાર્થ વિવેચન		૧-૦-૦
૬૬	પૂજાસગ્રહ ટિપ્તીયાપૃત્તિ તથા અન્યપૂજાઓ સહિત-		
	માગ ૨ ગીજો		૨-૦-૦
૬૭	સ્નાનપૂજા		૦-૨-૦
૬૮	શ્રીમદ્ દેવચદ્રજી અને તેમનું જીવનચરિત્ર		૦-૨-૦

સંસ્કૃત ગ્રન્થો.

નં. ૬૬ શુદ્ધોપયોગ	૭૩ સંઘકર્તવ્યગ્રન્થ	}	૦ ૧ ૨ ૩ ૦
૭૦ દયાગ્રન્થ	૭૪ પ્રજાસમાજકર્તવ્યગ્રન્થ		
૭૧ શ્રેણિક સુવોધ	૭૫ શોકવિનાશક		
૭૨ કૃષ્ણગીતા	૭૬ ચેટકવોધગ્રન્થ		
	૭૭ સુદર્શનાસુવોધ.		
૭૮ લાલા લાજપતરાય અને જૈનધર્મ. કિં.			૦-૪-૦
૭૯ ચિન્તામણિ			૦-૪-૦
{ ૮૦ જૈનધર્મ અને ખ્રિસ્તીધર્મનો મુકાવલો. દ્વિતીયાવૃત્તિ—			
{ ૮૧ જૈન ખ્રિસ્તી સંવાદ પ્રથમાવૃત્તિ	કીં ૧-૦-૦		
૮૨ સત્યસ્વરૂપ			૦-૧૨-૦
૮૩ ધ્યાન વિચાર દ્વિતીયાવૃત્તિ			૦-૮-૦

હાલમાં છપાતા ગ્રન્થો.

- (૧) આત્મપ્રકાશ (૨) કન્યાવિક્રયનિષેધ તથા બાલલગ્નનિષેધ
 (૩) તત્ત્વવિચાર (૪) જૈનધાર્મિક શંકા સમાધાન
 (૫) સ્તમાપના (૬) મોટું વિજાપુર વૃત્તાંત
 (૭) ૩૦ શ્રીયશોવિજયજી (૮) આત્મશક્તિ પ્રકાશ
 નિબન્ધ (૯) શ્રી દેવચંદ્રજી નિર્વાણ વિલાસ
 (૧૦) શ્રી મણિચંદ્રજીકૃત ૨૧ રાસ (શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર
 સજ્ઞાય ભાવાર્થ (આત્મદર્શન) જીવન ચરિત્ર)
 (૧૧) મુદ્રિત જૈન શ્વેતામ્બરાદિ ગ્રંથ નામાવલિ
 (જૈનગ્રન્થ ગાઇડ)

- (૧૨) મજન સગ્રહ ભાગ ૧ આદ્યત્તિ ૪
 (૧૩) અધ્યાત્મગીતા (સસ્કૃત)
 (૧૪) આત્મસમાધિશતક (સસ્કૃત)
 (૧૫) જીવકવચોષ (સસ્કૃત)
 (૧૬) આત્મસ્વરૂપ (સસ્કૃત)
 (૧૭) પરમાત્મદર્શન (સસ્કૃત)
 (૧૮) મજનસગ્રહ મા. ૧૧ મો
 (૧૯) આત્મશિષ્ટા માવના માવાર્થ
 (૨૦) શોક વિનાશક વોચ.

પુસ્તક મળવાનું ઠેકાણું—

વડોદરા શા. મોહનલાલ હિમચંદભાઈ—શ્રી પાદરા.

૨૧ આત્મારામ ખેમચંદ કાપડીઆ—મુ સાગર

ભાખરીઆ શા. નગીનદામ રાયચંદ

ઠેક પાજરાપોળની ખડકી—મુ મહેસાણા

૨૨ મણીલાલ અમથાલાલ એન્ડ અધર્મ કુ.

ઠેક કોટ બચ્ચર ગેટ મટ્રીટ ન ૧૯૨૯૪—મુ બાઈ

શા. મેઘજી હીંગજી બુકમેસર

ઠેક પાવધુની—મુ બાઈ.

શ્રી જૈન જ્ઞાનમંદિર

હા શા. ચંદુલાલ ગોકળભાઈ

(ગુજરાત)—મુ વલ્લપુર

ધ્યાનવિચાર.

—❀❀—

મગલાચરણ.

કુહા.

પ્રણમ પાર્થિવિદાને, ચિદાનન્દ લગનત,
તામપમાયે ધ્યાનનો, લેગ કહુ હુ મત ॥ ૧ ॥

મુક્તિ માંગ સાનના, ધ્યાનો યાનવિચાર,
અનુભ અશુદ્ધના ત્યાગથી, શુભ શુદ્ધ મુખમાર ॥ ૨ ॥

મુક્તિ કાર્ય માનતલા, અમ ખયયોગ કહેનાય,
તેમા પણ ધ્યાનજ નહુ, ધ્યાને ઈર્મ અપાય ॥ ૩ ॥

તેનાજ કહીનુ હવે, ધ્યાનતણે અધિમાર,
પૂર્વથી અનુમાન્થી, કરતા જગજ્યકાર ॥ ૪ ॥

આર્ત નેદ્રને ઈર્મ તેમ, નુકલધ્યાન એ ચાર,
આ ને પરિહાર થોઅ, અતિમ ને હિતકાર ॥ ૫ ॥

અર્થ—ધ્યાન ચાર પ્રકારે છે, આર્તધ્યાન, રૌદ્રધ્યાન, ધર્મ
ધ્યાન અને શુદ્ધધ્યાન—એ ચારધ્યાનમાથી આર્તધ્યાન અને
રૌદ્રધ્યાન ત્યાગ કરવા થોઅ છે, અને છે લા ને ધર્મધ્યાન તથા
શુદ્ધધ્યાન આદરવા થોઅ છે એ ને ધ્યાનથી અનાદિ કાળના
જન્મમરણના હુ જો ટળે છે એ ચારે ધ્યાનના ચાર ચાર પાયા છે,
તેનું સ્વરૂપ બતાવે છે

દુહા.

પ્રથમ ઇષ્ટ વિયોગ છે, અનિષ્ટ સંયોગ તેમ.

રોગની ચિંતા અગ્રશૌચ, આર્તધ્યાનના એમ. ॥ ૬ ॥

અર્થ—પ્રથમ ઇષ્ટવિયોગ આર્તધ્યાન—પોતાને પ્રાપ્ત થ-
એલા ધન, ધાન્ય, ક્ષેત્ર, વાસ્તુ, રૂપ, સુવર્ણ, કૃપ, દ્વિપદ, અને
અતુષ્પદનો રખેને વિયોગ થાય. એવું ચિંતવન મનમાં કર્યા
કરે. માતા, પિતા, ભાઈ, બેન, પુત્ર, સ્ત્રી, અને મિત્ર પ્રમુખનો વિયોગ
રખે મારે થાય, અને કદાચિત્ તેનો વિયોગ થયો તો મનમાં ઘણું
ખેદ કરે. અનેક પ્રકારના સંકલ્પ વિકલ્પ કરે, વિલાપ કરે, રૂદન કરે,
પોતાના પ્રિયપુત્રના મૃત્યુથી હાય હાય કરે, રૂવે, માથું કૂટે,
દેવને ઠપકો આપે, અરે ! માઈ કેમ તેના પહેલાં મરણ થયું
નહીં. હું હવે કેને પુત્ર કહી બોલાવીશ. અરે ! આ હૃદય કેમ
દ્રાટી જતું નથી, એમ શોક કરે તથા બહાલી સ્ત્રીનો વિયોગ
એટલે તેનું પોતાનાથી દૂર જવું વા તેનું મરણ થાય તો ખાવરા
જેવો થઈ જાય, વારંવાર તેને યાદ કરી રૂદન કરે, અરે ! ઓ
મારી સ્ત્રી, તારા જેવી દુનિયામાં થોડી સ્ત્રીઓ થશે, તારી વાણી
તથા તારો ખ્યાર હું કેમ વિસરીશ. મનની છાની વાતો તારા
વિના હું કેને કહીશ. ઘરની ચિંતા તથા સાર સંભાળ કોણ
કરશે. માઈ હુંબ દેખી હુંબી કોણ થશે. હાય હાય હવે કેમ
કરું. અરે બહાલી સ્ત્રી ! માઈ હૃદય તારા વિના શૂન્ય જેવું થઈ
ગયું છે. એમ સંકલ્પ વિકલ્પ મનમાં કરે—રૂવે. વારંવાર તેને યાદ
કરી રૂદન કરે, શોક કરે તથા માતા પિતાનો વિયોગ થયે છતે રૂવે,
શોક કરે, વિલાપ કરે, તે પણ હુંબનું કારણ છે. કોઈ સ્ત્રીને પો-
તાના પતિનો વિયોગ થાય ત્યારે કલ્પાંત રૂદન કરે, રડે, કૂટે અને
અનેક પ્રકારના વિલાપ કરે, અરે મારા પ્રાણનાથ ! માઈ હવે
તમારા વિના કોણ શરણ થશે. તમારા વિના મારા દિવસો કેમ જશે.

મારા મનની વાતો હવે કોના આગળ કહીશ? મને સારી સારી વસ્તુઓ કોણ લાવી આપશે? મારા મનના મનોરથ કોણ પૂરા કરશે? અરે! તું હવે જીવતી કેમ રહી છે? હા દૈવ! તે મને પહેલું મરણ કેમ ન આપ્યું? એમ વિલાપ કરતી છાતી કુટે બીજી ગામની સ્ત્રીઓ પણ તેના લેગી રેવા-કુટવા આવે, ત્યારે આ સ્ત્રી વધારે વધારે રૂદન કરે અને માથાના વાળ તોડે, રોતી રોતી હેઠી પડીને છાતી કુટે, કદાપિ જો તે સો થોડું રૂવે તો બીજી સ્ત્રીઓ એમ કહે કે અરે! તારી છાતી પર્યંત જેવી છે કે કેમ? આ પર્વત જેવો તારો ધણી મરી ગયો તો પણ તું કંઈ જુદાવાળી દેખાય છે? એમ બીજી સ્ત્રીઓ ગૂંચવે તેમ આ સ્ત્રી લાજની મારી વધારે વધારે કુટે, એમ સર્વ સ્ત્રી સમુદાય રોતો રોતો તળાવે જાય, એમ કર વાથી મહા અશુભ કર્મ ઉપાર્જન થાય છે અને પરભવમા તે કર્મ લોગવતું પડે છે વળી તળાવમા નહાય, બીજી સ્ત્રીઓ કુટવા આવેલી હોય તે પણ કુટતી કુટતી થાકે ત્યારે માહોમાહે પોતાના મરી ગયેલા સગા વહાલા સભારી સભારી રૂદન કરે, લોંટ નાખે તે લોંટમા સમૃદ્ધિમય પચેન્દ્રિય મનુષ્યની ઉત્પત્તિ થાય છે તથા રસ્તામા ચાલતા ક્રીડી મકોડા વગેરે જીવનો નાથ થાય એમ કર્મજનનનો પાર ગહેતો નથી વળી તળાવમા અગર ઘેર ઠંડા પાણીથી રડી કુટીને નહાય તેથી તાવ પણ આવે, અને વળી મૃત્યુ પણ થાય. એમ રોવાથી આર્તધ્યાન થાય છે વળી તે સ્ત્રી પ્રિય સ્વામીના વિયોગની ચિંતાથી દુર્બલ થઈ જાય છે પણ તે જાણતી નથી કે આ સંસારમા કોઈ કોઈનું નથી આડખું આવી રહ્યું, એટલે કરેલા કર્મના અનુસારે જીવ પરગતિમા જશે, માટે તું ફાગટ કેમ રૂદન કરે છે?—જન્મતી વખતે જ એકલી આવી હતી તો મરતી વખતે પણ તું એકલી જઈશ આવા જન્મ મરણ, જીવે અનતીવાર કર્યા અને તેમા સ્વામીઓ પણ અનતા કર્યા, તો કોને તું રોઈશ? આ સર્વ જાણગરની માયા

જેવું છે. એમ વિચારી રૂદન કરે નહીં તથા શોક કરે નહીં, અને જે શોક કરશે, રૂદન કરશે, છાતીઓ કુટશે, તથા તેને રૂદન કરવામાં જે ઉશ્કેરણી કરશે, તે સર્વ પાપકર્મ ઉપાર્જન કરશે, પોતાના ધણીનો વિયોગ થવાથી શોક કરે, દુઃખથી હાય હાય કરે, તથા પોતાનું ધન ચોરાઈ જવાથી રૂદન કરે, હાય વરાળ કરે, તથા ઘર, હાટ બગી જવાથી શોક કરે, તથા ઘોડા, દાસ દાસીનો વિયોગ થવાથી દુઃખ ધરે, બહાલી વસ્તુનો વિયોગ થવાથી આત્મઘાત કરવા ધારે, બહાલી વસ્તુનો વિયોગ કરાવનાર ઉપર ક્રોધાતુર રહે, તેનું ખૂડું વાંછે. એ ઇષ્ટવિયોગ નામનો આર્તધ્યાનનો પહેલો પાયો કહ્યો, એ ધ્યાનથી તિર્યચગતિમાં જવું પડે છે. માટે લબ્યજીવોએ એવા વિચારનો ત્યાગ કરવો.

હવે આર્તધ્યાનનો અનિષ્ટ સંયોગ નામનો બીજો પાયો કહે છે. પાત્ર ઇન્દ્રિયોના સુખને વિધનકારક ખરાબ સ્પર્શ, રસ, ગંધ રૂપ અને શબ્દ આદિનો રણે સંયોગ થાય. એવી મનમાં ચિંતા કરે, શોક કરે. વળી ઘરમાં સ્ત્રી ખરાબ મળી હોય તો, વિચારે જે આવી ખરાબ હુર્લાગિણી સ્ત્રી મને કેમ મળી ? એ ક્યારે હવે મારાથી દૂર થાય, પાપીણીનો જ્યારથી સંયોગ થયો છે, ત્યારથી અમો નિર્ભાગી થયા. એના પગલાંથી ઘરનું ધન નાશ થયું. જરા વાર પણ સુખથી અમો બેઠા નહીં. એમ વિચાર કરે, તથા પુત્ર ખરાબ હોય તો દૈવને (નસીબને) કપકો આપે કે તે આવો પુત્ર મને કેમ આપ્યો ? એના વિના વાંઝીયા રહ્યા હોત તો ઠીક. જરાવાર પણ અમને તે સુખ આપતો નથી. હવે એ આંખોથી ક્યારે દૂર થાય એમ ચિંતવે, તથા લાઈ પોતાનો વિશ્વાસઘાતી હોય તો મનમાં વિચારે જે હાય હાય મારાથી કૂડ કપટ કરી છાનું ધન રાખે છે. એ માડું ખૂડું વાંછે છે. લોકોની આગળ મારી નિંદા કરે છે. મને દુઃખી કરવા ઉપાય શોધ્યા કરે છે. અરે દૈવ ! આવા લાઈ સંસારમાં કેમ મને મળ્યા ? એ મારાથી ક્યારે દૂર

થશે, એમ સ ક પ વિકટપ કરે, પિતા ક્રોધી હોય તો વિચારે
 જે આવેા પિતા કેમ મળ્યો એમ વિચારી શોકાતુર થાય માતા
 વ્યસિયારિણી હોય, તથા દાસ દામીઓ ખરાબ હોય તેથી ખ
 રાબ વિચાર કરે અને તેમના સબધમા તેમનુ ખૂડ કળ્વાની
 ચિતા થાય વળી સ્ત્રી મનમા એમ વિચાર કરે કે મારી શોકપ
 બહુજ ખરાબ છે એ પાપીણી વારવાર લોકોની આગળ મારી નિન્દા
 કરે છે અને પતિને આડુ અવળુ સમજાવી તેને વશ કર્યો છે
 તેના કદ્દા પ્રમાણે મારો ધણી ચાલે છે, મારા મામુ જોતો નથી
 અને મને બોલાવતો પણ નથી હાય, હાય, મારા માત પિતાઓ
 આવા ધણી સાથે મ્હને કેમ પરણાવી ધણીને વશ કરવાને મન્ત્ર, તન્ત્ર
 અને કામણુ દુમણુ કરે, વળી સેવક મનમા એવો વિચાર કરે જે
 મારા શેઠની વા ઉપરીની પાસે માગે દુશ્મન અમુક ચાડી ખાશે,
 અને મને નોકરીમાથી બાતલ કરાવશે તો તેથી હુ શુ ડરીશ ? એમ
 જાણી દુશ્મનોનો નાશ કરવા ઉપાય ચિતવે તે વળતે દુશ્મનોના નાશ
 માટે મત્ર, તન્ત્ર, મારણુ, મૂઠ, ચોટ અને ઉચ્ચાટન, વગેરે કરે, અને
 શેઠના ઉપર વશીકરણુ કરે, દુશ્મનો ઉપર જૂઠા કલઠ થાપે,
 બલિદાન દેવા વાસ્તે ત્રસ જીવને મારે, મારા અમુક દુશ્મનનો
 નાશ થશે તો હે યજ્ઞ ! દેવી ! અમુક માનતા તમને ચઢાવીશ,
 તથા બલિદાન દેવા વાસ્તે ત્રસ જીવોને મારે, વળી મૂઠ મારે,
 તથા વીર નાખી મારવા ચાહે, મત્ર મૂર્ખ મનમા વિચારતો નથી
 કે જો તુ સાચો છે તો દુશ્મનો શુ કળ્વાના છે ? વળી જ્યા
 સુધી સ્વામાનુ પુણ્ય બળવાન છે ત્યા સુધી મારણુ, મત્ર, તન્ત્રથી
 કંઈ થવાનુ નથી, વળી મનમા એવો વિચાર કરે કે મારા દુ
 શ્મનના કુળમા અમુક માણસ જોરાવર આગળ થશે, તે મને
 તથા મારા કુટુંબને રજો હેરાન કરે એમ ધારી તેના નાશના
 ઉપાયો ચિતવે જો એની રાજ્ય દરબારમા આગડુ જાય વા દંડ
 થાય તો બહુ મારૂ, એ સારી પાયરી ઉપર ન આવે તો

ખહુ સાઈં થાય, એમ વિચારે વળી તે મારા હુશ્મનનું
 ને કોઈ છિદ્ર હાથમાં આવે તો દેશનિકાલ કરાવું. આ પ્રમાણે
 મૂર્ખ-અજ્ઞ, ફેાગટ સંકલ્પ વિકલ્પ કર્યા કરે, વળી મનમાં વિ-
 ચારે જે ગામમાં ચોરનો ઉપદ્રવ ઘણો થાય છે તે હુટો પકડાય
 અને તેને મોટી સખ્ત શિક્ષા થાય તો ખહુજ સાઈં. વળી પ્લેગનો
 રોગ ચાલતો હોય ત્યારે વિચારે જે ઉદરોના મરણથી આ રોગ
 ફેલાય છે માટે આટલા ઉદર કેમ ઉત્પન્ન થયા, એનો નાશ
 થાય તો આવા રોગો અટકે એમ ચિંતવે તથા વિચારે જે ઉ-
 દરો ખેતીને હરકત કરે છે માટે એનો નાશ થાય તો ખહુ
 સાઈં, કેટલાક રાજા વગેરે તો તેના નાશ સાઈં માણસોને મારવા
 મોકલે છે. કેટલાક એવી જાતની દવા બનાવે છે કે
 તેથી તે ઉદરોનો નાશ થાય, આમ કરવાથી ઉલટું પાપકર્મની
 શાંતિ નહીં થતાં તીવ્ર પાપથી હુકાળ પડે છે. ઉલટા પ્રાણીયો
 હુઃખીજ થાય છે, વળી અમુક માણસ આજકાલ ખહુ ફાટી
 ગયો છે. મારી ઉપર અદેખાઈ કરે છે માટે તે હરામખોરનો
 કાંઈ ઉપાય કરવો નેઈએ. જેથી ફરી અદેખાઈ કરવી ભૂલી જાય.
 એમ વિચારવાથી પાપકર્મ બંધાય છે. કારણકે અશુભ ચિંતવ-
 નથી સામાનું કંઈ બગડતું નથી, જે કંઈ સાઈં ખોટું થાય છે.
 તે પુણ્ય અને પાપના અનુસારે થાય છે તેમ છતાં હે મૂઢાત્મા !
 કેમ ખરાબ ચિંતવન કરે છે ? ખરાબ ચિંતવનથી ચાર ગતિ-
 માં ભ્રમણ થાય છે. અનેક પ્રકારના અવતાર ધારણ કરવા પડે છે.
 પૃથ્વી ઉપર ઘણા તીડ ઉત્પન્ન થયાથી ચિંતવે કે જે એ તીડ
 અનાજ ખાઈ જશે માટે એનો નાશ થઈ જાય તો સાઈં. વળી હુકા
 નોમાં ઘણા દાણા ભરેલા દેખીને વિચારે જે ને હુકાળ પડે તો
 મને ખહુ સારો લાલ મળે, એમ ચિંતવન કરે, હુશ્મનોની
 ચડતી દેખી વિચારે જે હાય હાય એ આટલી સંપદા ભોગવે
 છે, એની સંપદા નાશ થાય તો માઈં ધાર્યું સફલ થાય—ઇત્યાદિ
 વિચાર દુર્ગતિના કારણ છે.

૩ હવે ગૈગચિતા આર્તધ્યાન નામનો ત્રીજો પાયો
 હો છે - માથા શરીરમા કોઈ કોઈ વખત અમુક અમુક
 રોગ ઉત્પન્ન થાય છે તે ન થાય તો સારૂ એવો વિચાર લાવી
 વૈધ-ડૉક્ટરને પુછે કે, અમુક અમુક રોગ ઉપર કયો ઉપાય કરવો?
 ત્યારે વૈધ-ડૉક્ટર કહે કે અમુક અમુક ધાતુ તથા અમુક દવા
 વાપરવામા આવે તો તે રોગ યતો નથી જે સાલગી તે વસ્તુઓ,
 મધ, માસ, મધ, આદિ, લસણ, ડુંગળી, માછલીનું તેલ, ઇત્યાદિ
 હોય તોપણ પાપનો વિચાર કર્યા વિના ભક્ષણ કરે. વળી જ્યારે
 શરીરમા રોગ થયો હોય ત્યારે બહુ હાય હાય કરે, અરે મને
 આ હુ ખ સહન થતું નથી અરે માતા, પિતા, વૈધ-ડૉક્ટર
 ને બોલાવો, અને મૃત્યુના ભયથી રક્ષણ કરો, ગેગ થયે છતે
 અનેક જાતના સ્વપ્ન વિકલ્પ કરે, હાય ! હાય ! આ
 રોગમાથી હવે હું શીરીતે છૂંચીશ, અમુકને આવો રોગ થયો
 હતો તેથી મને ગયો અરે રખેને હું હરે મરી જાઉં
 ઇત્યાદિ વિચાર કરે—અશ્વૈચ્છિક નામના આર્તધ્યાનના પાયામા
 ચિત્તવે કે ભવિષ્યમા પાપારભના અમુક કાર્યો કરીશ
 ભવિષ્યમા અમુક વૈરિઓનો નાશ થશે, ભવિષ્યમા માન પુત્રો
 કમાતા થશે ત્યારે આપણે નાત જાતિમા મોટા ઘડેવાઈશું અને
 અમુક કાર્ય સાધી શકીશું અમુક વેપારમા મને લાભ થશે તો
 મારી માતાની નાત જમાડીશ, આગળ ઉપર હું મારી રીને કમા
 ઇશ તો મને કન્યા મળશે અને તેને છોકરા થશે તેને અમુક
 અમુક વેપારમા હોશીયા-કળીશ અને સારે ઠેકાણે પગલાવીશ
 આ પ્રમાણે ફોગટ વિચાર કરે, જો કે આવતી જાતની માલુમ નથી,
 માથે મૃત્યુનો ભય ગાજે છે, જરા રાક્ષસી સામું જોઈ રહી છે
 રોગરૂપી યતુના હુમલા વારવાર થયા કરે છે, તો કોણ જાણે
 આવતી કાલે શું થશે? માટે એવા નકામા વિચાર કરી કર્મ બા
 ધવા નહીં વિચાર કરવા તો સહેલ છે પણ તે યકી જે પાપ
 બધાય તે તે ભોગવવું મુશ્કેલ છે માટે ભય છૂટોએ એવા

વિચાર વર્જવા. આ ધ્યાનથી તિર્થંચ ગતિમાં જવું પડે છે. એ ધ્યાન છઠ્ઠા ગુણ ઠાણા સુધી હોય છે; કારણ કે છઠ્ઠું ગુણઠાણું પ્રમાદ સં-યુક્ત છે. ત્યાં સુધી મુનિમહારાજને પણ એવા વિચારો આવે જે અરે ! હું ગુરૂ વિનાનો એકલો ક્યાં જઈશ ? ગુરૂ વિચારે જે મારા શિષ્યની શી ગતિ થશે ? હાસ્ય રતિ-અરતિ થાય, શોક થાય-એક સાધુ ખીજ સાધુને કહે કે તમે તો હીનાચારી છો, એમ બોલતાં કલેશ થવાથી વિચિત્ર પ્રકારના સંકટપ વિકટપ મનમાં આવે, પરસ્પર નિંદા કરવા મંડી જાય તેથી કર્મબંધ થાય, અને જૈન શાસનની લઘુતા થાય-લોકો ધર્મ પામે નહીં. માન પૂજની અભિરૂચિથી પણ-ખીજના કરતા પોતાની મોટામોટ દેખાડવા અનેક પ્રકારના વિચાર કરે કે અમુકના કરતા હું ક્યારે વધારે મનાઈશ-પૂજાઈશ. એવું ધ્યાન હર્ગતિતું કારણ છે. માટે તે મોક્ષાભિલાષીઓએ ત્યાગ કરવું. કારણ કે, ચાર ગતિમાં ભટકતાં અનંતો કાળગ્રસ્ત થયો અને હવે સારી સામગ્રી પામ્યા છતાં પરપુદ્ગલની વાંછાના વિચારો જો કરીશું તો પાછા નરક નિગોદમાં દુઃખ લોગવવાં પડશે. વારં-વાર મનુષ્ય જન્મ અને વીતરાગ ધર્મની પ્રાપ્તિ થવી બહુ દુર્લભ છે. પૂજા, પ્રતિષ્ઠા, નિંદા અને સ્તુતિ એ કંઈ મારો ધર્મ નથી. ચેતન તારૂં સ્વરૂપ-પુદ્ગલ ભાવથી ન્યારૂં છે. તો પછી શા કારણથી તે સં-બંધી વિચાર કરે છે, અને શોક કરે છે ? એમ વિચારી શુભ ધ્યાને ચઢવાને બપ કરવો તે હિતકારક છે, એમ જાણી આર્તધ્યાન ત્યાગ કરવું તે શ્રેય છે.

૨ હવે ખીજ રૌદ્રધ્યાનનું સ્વરૂપ કહે છે.

તેના ચાર પાયા છે. ૧ હિંસાનુબંધી રૌદ્રધ્યાન ૨ મૃધા-નુબંધી રૌદ્રધ્યાન ૩ સ્તેયાનુબંધી રૌદ્રધ્યાન ૪ ચોથું પરિ-ગ્રહાનુબંધી રૌદ્રધ્યાન એ ચાર પાયા છે.

હવે ૧ હિંસાનુબંધી રૌદ્રધ્યાનનું સ્વરૂપ કહે છે, પૃથ્વી-કાય, અપકાય, તેઉકાય, વાયુકાય, વનસ્પતિકાય જીવોની હિંસા

કરી મનમા બહુ આનંદ માને તથા કીડી, મકોડો, માખી, ભ
મરી, વીંછી, બકરા, તથા માછલાની હિસા કરીને આનંદ
માને તથા વાઘને મારીને વિચારે જે અહો ! મેં કેવા જબરને
ગોળીએ વા એક તરવારના ઘાએ મારી નાખ્યો, વળી બહુકની
એક ગોળીએ કગિને પખીને મારીને મનમા આનંદ માને કે
અહો ! મેં કેવી કળા કરી માર્યું ! ! લડાઈમા હજારો જીવોના પ્રાણ
નો નાશ કરી હર્ષાયમાન થાય, મૃગ મારી હર્ષાયમાન થાય,
બહુ પાપયુક્ત કામો વરી વાડી, ઘર, દુકાન પ્રમુખ બનાવે, જલચર
જીવોને મારી તેના માસથી તૃપ્તિ માને, રસોઈ કરી અનેક પ્રકારના
શાક બનાવી ખાઈ આનંદ માને, રસોઈને વખાણી અગર
કમખોડીને ખાય, જીવહિસા થતી દેખીને ખુશી થાય તથા
મશામ થતો દેખીને વખાણ કરે અહો ! ભાઈ તમોએ એક
તરવારના ઘાએ આઠલા વીર પુરૂષોને મારી નાખ્યા, તમારૂં બળ
અર્જુનના જેવું છે, તમારી છાતી તો લડવામા લીમસેનના જેવી
છે, તમો યુદ્ધમા શત્રુનો નાશ કરવામા બાકી મૂકતા નથી, તથા
લડાઈ કરનાર પુરૂષોને શૂર ચઢે તેવા કડવા તથા છંદો બીરૂ
દાવતી બોલી શૂર ચઢાવે, અનેક લડાઈ કંવાના શસ્ત્ર કરાવી આપે
જમણવારના દિવસ પ્રસંગે તીવ્ર માનના ઉદયથી પોતાની વાહવાહ
કહેવરાવવાના વાસ્તે અનેક આરણના ઠામ કરે, યત્ર પી-લણુ,
દવ દેવા, તળાવ ફોડાવવાના-વિધના-ઝાડો કપાવવાના-હાથીઓના
દાતના આદિ વેપાર કરે-તથા કુસારના ખેતીના વેપાર કે જેમા
ધણા ત્રસ જીવોનો સત્યાનાથ નીકળો જાય છે-એવો વેપાર કરે,
દુઃખનોને મારી મનમા ઘણો આનંદ માને અને મુછ મરડી
બીજા આગળ કહેતો ફરે કે જુઓ મારા શત્રુના મેં કેવા હવાલ
કર્યા ? ! ! બીજા કાંઈ જીવોનું માફુ થાય તેમા આનંદ માને.

પાય પાડવો અને કૌરવોએ લડાઈ કરી, તેમા ઘણા લાખો
મનુષ્યો માર્યા ગયા મહાભારતના યુદ્ધકાલમા એક બીજાનું ખરાબ

કરવા શકુની દુર્યોધન વિગેરેએ બાકી રાખી નથી તે વખતે જીવેએ
સૈદ્ધધ્યાન ધ્યાવી મહા અશુભ ગતિ ઉપાર્જન કરી હશે માટે એવા
દુર્ધર્મથી દૂર રહેવું શ્રેષ્ઠ છે.

હવે બીજું મૃપાનુબંધી સૈદ્ધધ્યાન કહે છે.

જૂઠું બોલી છળકપટ કરી મનમાં ગદુજ ખુશી થાય તથા
બીજાઓ પાસે જૂઠું ભાષણ કરાવી આનંદ માને, તથા જૂઠું બો-
લનારને વળાણે કે ભાઈ તારા જેવા જૂઠું બોલનાર કોઈ નથી
કે બીજાને જૂઠાપણાની માલુમ પડે નહીં, અને પાતાનું કામ
સાધે, તથા મનમાં વળી વિચારે કે મેં એવી યુક્તિસર વાત
બનાવીને કહી છે કે-કોઈની તાકાત નથી કે મારા પ્રપંચને સ-
મજી શકે. મિત્રકપટ બાલપણ એ એક જુદી શક્તિ છે ! આજ-
કાલ મારી સાથે કોઈ પણ માણસ પ્રપંચની બાલમાં ફાવી શકે
તેમ નથી. વળી જૂઠું બોલી બીજાને છેતરવું તે પણ કરામત
છે, એવા શુંચના પ્રસંગે જો હું ન હોત તો શું પરિણામ આવત
તેની અત્યારે શી વાત ! વળી મનુષ્યો અનેક પ્રકારના ખોટા દસ્તા-
વેજ કરી ઉલટસુલટ કરી તથા વિશ્વાસઘાતના કામો કરી મ-
નમાં ઘણા ખુશી થાય. વળી રાજ્ય દરબારમાં તથા બીજા-
ઓ પાસે શત્રુઓની ચાડી-નિંદા કરી મનમાં હર્ષ પામે તથા
અન્યોઅન્ય ખોટા વિવાદ ચલાવે તથા મિથ્યાત્વનાં વચન ઉચ્ચા-
રણ કરે, તથા કપટ સહિત ભાષણ કરે. તથા કચેરીમાં ખોટી શા-
ક્ષીઓ પૂરી કેસ જીતાવી વિચારે જે મેં કેવો તેને જીતાવ્યો છે ?
વળી દાણ ચોરી સંબંધી જૂઠું વચન બોલી આનંદ પામે કે મેં
કેવી ચતુરાઈ કેળવી કે દાણીને છેતર્યો તથા પાંચ પ્રકારનાં
ખોટાં અસત્ય વચન બોલી કાર્ય સાધી આનંદ માને, એકની જૂઠી
વાત બીજાને કહે અને બીજાની જૂઠી વાત સામાને કહે-
આમ માંહો માંહે લડાઈ કરાવી ખુશી થાય કે જો મેં કેવી બહાદૂરી
કરી કે સામ સામા મારંમાર કરાવી, સરકાર દરબાર મોકલ્યા-મારા
જેવો જૂઠું બોલી ઠગનાર કોઈ નથી ! અશુક ઘરાકને જૂઠું બોલી

ઠગી મનમા આનંદ માને ઈત્યાદિ મૃધાનુભવી રૌદ્રધ્યાન છે

આવા વળતે જૂઠું જોલતા મનુષ્ય વિચાર કરતો નથી પરલવમા જૂઠું જોલવાથી જીભ પામવી પણ મુશ્કેલ થશે અને મુગાપણ પ્રાપ્ત થશે નરકના દુર્ગો લોગવવા પડશે, તે વળતે આક્રંદ કર્યા કરશે તેની જીભ પરમાધારી દેવતાઓ તાણી નાખશે મહા રૌરવ દુર્ગ લોગવવા પડશે માટે ભવ્ય પ્રાણીઓએ એ ધ્યાનથી દૂર રહેવું

હવે ત્રીજું સ્તેયાનુભવી રૌદ્રધ્યાન કહે છે.

અનેક પ્રકારના છળકપટ, દગાબાજી, પ્રપચ, વિશ્વાસઘાત કરી ભદ્રક જીવોની બહુમૂલ્યવાળી વસ્તુ ચોરી કિંમત આપી લેઈ લે, અને મનમા ખુશી થાય વળી ચોરી, રસ્તાની લુટ, તાગ ભાગવા, ખાતર પાઠવું, ત્રીજોગી લુટવી ઈત્યાદિ કામો કરી ચરધન મેળવી મનમા ખુશી થાય તેવા ચોર, લુટારા, ગડીયા પાસેથી મિલકત લેવામા અને તેમને મદદ કરવામા બહુજ હિંમતથી પ્રવર્તે, અને લાભ મેળવી આનંદ માને પોતે વેપારી હોય અને ઘરાકો વસ્તુ ખરીદવા આવ્યા હોય, તેવે પ્રસંગે વિશ્વાસ જોસાડી નમુનો કાઢીક ગતાવી માલ અન્ય તરેહનો આપે અને પોતાને સોદો કરવામા કરામતવાળો માને ભરનામા, તોળવામા ઓછું આપવાની દાનત રાખે, વસ્તુની કિંમત કરાવતી વેળાએ જે ભાવ કહ્યો હોય તેનાથી વધારે ભાવ લખે, ધી, ખાડ, રૂ, તેલ પ્રમુખ માલ વેચવામા સેગલેગ કરી લેનારને છેતરી મનમા આનંદ પામે નોકરીનો ધંધો કરતો છતો ઉપરાણી લાવી ખાઈ જાય તથા અમલદારની જગ્યા મળી હોય તે વળતે લોકો પાસેથી લાય વગેરે લેઈ પોતાનું ખીસું ભરી હર્ષવત થાય, ઉપરાણી ઉધરાવી પોતે ખાઈ જાય, નોકર હોય તો પોતાના શેઠને છળ કપટ કરી છેતરે અને પૈસા ખાઈ રાજી થાય દગાબાજીથી લોળા લોકોને છેતરે, પૈમા ભેગા કરી મનમા વિચારે જે

મારા જેવા અદ્યત્તજાન દેખ્યું છે ? મારી કરી મનમ. એવો ખુશી થાય છે મારા જેવો ચતુર દેખ્યું છે ? અને મારા જેવી શક્તિ દેનામાં છે ? પૈસો ભેગો કર્યો તેમાં તો ફટફટ કરવાં સાડું છે, અમુકને આજ માલ આપવામાં પછો પ્રપંગ કરીને અમુક કિંમત મેળવી તે શું દુશ્મિયાદી વિના અને છે બહા હસ્તાવેગ જનાવી લોકો ઉપર ન્યાયની અદાવતોમાં દાવા કરી કનેન મેળવી અન્યાયથી ધન ઉપાર્જન કરી પોતાને અદિવાળો દેખી પછો આનંદ માને. ન્યાયના અધિકારીઓને ખોલે દિવસે છેતર્યો તેથી મારા જેવો દેખ્યું ચાતાક છે ? આગગાડીના ડગામાં ઉઘી ગયેલા માણસોનું ધન ચોરી લઈ ખુશી થાય. દોષની ગાંઠ છોડી દે !

ઇત્યાદિ કામ કરવાથી આ ભવમાં અને પરભવમાં ઘણું દુઃખ થાય છે આ ભવમાં રાત્રી જાગે તો દેદમાં નાંગો, દાંઠ કરે. આ બડ્ જાય, લોક તેનો વિશ્વાસ કરે નહીં, દોષ પાસે તેને ઉભો રહેવા દે નહીં તથા પરભવમાં ઉંટ, ગિલાઈ, પુચ્છ, સ્ત્રીના અવતાર, માછલાના અવતાર પામે, સિંહ, વાઘ, શ્વાન, ગોધાના અવતાર પામે, અને ટાક, તન્સ, છેદન ભેદન, તાડન, તર્જનના વિગેરે દુઃખ પામે, નરકમાં ઉત્પત્ત થયે છતે પરમાધારીઓ વિવિધ પ્રકારની વેદના કરે. મહાદેવ દુઃખ ભોગવવાં પડે, વળી પાછો મનુષ્ય જન્મ પામવો હર્ષભ થાય, માટે ભવપ્રાણીયોએ ત્રીજા સ્તેયાનુબંધી શૌદ્રધ્યાનનો ત્યાગ કરવો એ સાડું છે.

હવે એથું પરિગ્રહાનુબંધી શૌદ્રધ્યાન કરે છે.

ધન, ધાન્ય, ગેર, વાસ્તુ, રૂપ, સુવર્ણાદિ પરિગ્રહ ગાહુજ વધારી મનમાં ખુશી થાય; લોભનો થોભ નથી એવો વિચાર નરંતર આગસુઓ કરે છે તથા શકિતહીન કરે છે. પરંતુ પોતે મનમાં વિચારે કે પૈસો ધન, દોલત, એજ જગતમાં સાર છે. વસુ વિના નર પશુ છે. કહ્યું છે કે—

यस्यास्ति वित्तं स नरः कुलीनः

स पंडितः स श्रुतिमान् गुणज्ञः ॥

સ એવ વક્તા સ ચ દર્શનીયઃ

સર્વે ગુણા' કાઞ્ચનમાશ્રયન્તે ॥ ૧ ॥

શાવાર્થ—જેની પાસે પૈસા છે તેજ માણસ કુળવાન્ જાણવો અને તેજ પડિત જાણવો, અને શ્રુતિમાન્ તેજ જાણવો, અને તેજ શુશ્રુવાન્ જાણવો અને તેજ વક્તા જાણવો, મતલબ કે સર્વે શુભો સોનાનો આશ્રય કરી રહ્યા છે માટે ધન મેળવવુ તે ઘણી ઠીકીન વાત છે ધનમાજ સર્વસ્વ માનીને તદર્થે અનેક પાપો કરે

પરિશ્રદ્ધી કુટુંબમા માન મળે છે, પૈસાથી મગા વહાલાં માન આપે છે, લોકો પૈસાવાળાને આગળ બેસાડે છે, માટે ધન તેજ જગત્મા સાર છે, પરિશ્રદ્ધી મમતા ઓછી નહીં કરતા વધારવાની ચિંતા કર્યા કરે, વળી મનમા વિચારે જે દ્રવ્ય મેળવવુ તેમા તો તાકાત છે પણ મેળવીને સાચવી રાખવુ તેમા તો ઘણી તાકાત જોઈએ છીએ મે કરામત અજમાવી ન હોત તો આ પૈસા જળવાવવા મુશ્કેલ હતા, વળી મનમા વિચારે જે-ધર્મ-દાન-પુણ્ય-નવકારશી ઇત્યાદિક કામોમા પૈસા ખર્ચવા તેનુ ફળ પ્રત્યક્ષ કોણે દીઠુ છે ? ધર્મધુતારા-નેગી સન્યાસી-પ્રાણજ્ઞ-જતિયોએ અખાડા માડી લોકોને હુટવાના રહના માગ્યા છે, જેઓ તેઓની જાળમા ફસાઈ જાય છે-તેઓ અક્લહીન હોય છે-પોને ચમડી ત્રુટે પણ દમડી ન છુટે તેવી મનોવૃત્તિ રાખી ખુશ થાય છે

પૈસો પેદા કરવાનેમાટે મોટા મોટા પાપારબના કામ કરે, લોકવિરુદ્ધ, રાજ્યવિરુદ્ધ, કુળવિરુદ્ધ, ધર્મવિરુદ્ધ, પૈસા કમાઈ તેને જાળવી રાખી મનમા પોતાની બડાઈ માને વળી મનમા વિચારે જે મે જોડલાએજ આ ધન મેળવ્યુ છે હું પૈસા સાચવી નહીં ગળીશ તો આ સર્વેના ભુડા હાલ થશે; વળી મનમા વિચારે જે આ સર્વે કુટુંબ માસ નમીએ ખાય-

પીવે છે એમ પોતાના નસીબને સાફ માની અભિમાન કરે, કદાચ કર્મના ઉદયે કોઇ આસામી નરમ પડવાથી રકમ ઘડાય તો મનમાં ઘણો પશ્ચાત્તાપ કરે, તમામ લોકોનાં નળીયાં ગણે, રાત દિવસ ધન નષ્ટ થવાની ધાસ્તી રાખી સુખે કરી સુવે નહીં; ઘર, હુકાન, પેઢી, ત્રીજેરીનાં તાળાં વારંવાર ઢંઢોળ્યા કરે. સગા પુત્ર કે ભાઈનો પણ જરામાત્ર વિશ્વાસ કરે નહીં. ધવળશેઠની પેઠે ધન કમાવવામાં જ ચિંતા કર્યા કરે, મમ્મણ શેઠની પેઠે પરિશ્રદ્ધ રક્ષણ કરવામાં ઘણોજ પ્રયત્ન કરે, બીજાઓને કુબુદ્ધિ આપે, વળી પરિશ્રદ્ધ, ભૂમિ મધ્યે દાટે તથા બીજે અનેક સ્થાને ગોપવે. વળી મનમાં વિચાર કરે કે રખેને માફ ગોપેલું ધન કોઇએ દીઠું તો નથી. પરિશ્રદ્ધ રક્ષણ કરવાવાસ્તે ચાકર નોકર શિરખંધી રાખે. અન્યને નરમ જાણી તેના ઉપર દાવો કરે અને તેના ઘરનો માલ સર્વે વેચાવી પૈસા વસુલ કરે ઇત્યાદિ પરિશ્રદ્ધા નુખંધી સૌંદર્યાન છે.

આ ધ્યાનથી નરક, તિર્યચની ગતિ પ્રાપ્ત થાય છે. જુઓ! પરિશ્રદ્ધની મમતા ધરી સુભૂમ ચકવર્તિ સમુદ્રમાં ખુડયો અને નરકમાં ગયો; વળી મમ્મણ શેઠ લોભી અંતે મરી માઠી ગતિમાં ગયો. ચેતન વિચારતો નથી કે મૃત્યુ થયા પછી આ પૈસો સાથે આવવાનો નથી, પૈસો કમાવવામાં જેટલું કર્મ બાધે છે-તે ભોગવ્યા વિના તારો છૂટકો થવાનો નથી, જે ધન તું એકઠું કરે છે તે સર્વે જણ બાશે પણ તેનું જે પાપ થયું હોય તે તો તારે એકલાને ભોગવવું પડશે, નંદરાજની સોનાની ડુંગરીઓ સમુદ્રમાં રહી પણ નંદની સાથે બીજી ગતિમાં ગઈ નહીં. એ ધન કોઈનું થયું નથી અને થવાનું નથી, એ ધનના ભોગવનાર અનંતા ગયા અને જશે પણ ધન કોઈની સાથે જવાનું નથી. વળી મરતી વખતે ધન ઉપર મમતા રહી જાય તો દુર્ગતિ થાય છે. ધન કમાયા બાદ તેને સાચવવાની ચિંતા રહે છે, વળી તેને વાપરવાની ચિંતા રહે છે; પણ તેથી વસ્તુતઃ કંઈ સુખ ભાસતું નથી. માટે ભવ્ય

પ્રાણીઓએ પગિયહાનુબધી રૌદ્રધ્યાનને હૃદયમાં વસવાનો માર્ગ આપ્યો નહીં એજ સાર છે

એ ચાર પાયા કરે—કરાવે અને કરતાને અનુમોદે અને તેને વિષે સ્થિર વિચાર તે રૌદ્રધ્યાન જાણવું તે મહા હુ ખકારી છે નર ક્ષત્રી ગતિ આપનાર છે એ ધ્યાન પાચમાં ગુણ કાણા સુધી હોય છે, અને તે કપાયના સત્વપણાથી છઠ્ઠાગુણકાણે પણ તેનો સભવ છે એ ધ્યાનમાં કૃષ્ણલેશ્યા, કાપોતલેશ્યા, નીલલેશ્યા એ ત્રણ સભવે છે એ લેશ્યાવાળાના પરિણામ અતિ સકલિષ્ટ હોય એટલે મહાકૂર હુ પરિણામી હોય એ લેશ્યા ધણા દોષોત્તુ કારણ છે નાના છવેને એ લેશ્યાની પ્રવૃત્તિએ કરી પાપ કામમાં ખુશખજ્જીપણ હોય, નિર્દયપણ હોય, પશ્ચાત્તાપ હોય નહીં પરંતુ બૂઝુ થવાથી ખુશીપણ માને એ સર્વે લક્ષણ રૌદ્રધ્યાનના જાણવા

આર્તધ્યાન અને રૌદ્રધ્યાન એ બે ધ્યાન મહા અશુભ છે એ બે ધ્યાનમાં પ્રવર્તનાજીવ, ચારગતિરૂપ સંસારમાં પરિભ્રમણ કર્યા કરે છે, અને અનેક પ્રકારના હુ ખ પામે છે એનો રસ મહા કડવો જાણવો એ બે ધ્યાનથી ભવ્યજીવોએ દુર રહેવું, એ બે ધ્યાન રૂપી મોટા શત્રુ આત્માના છે અનંત શક્તિમય આત્માને એ બે શત્રુ અત્યંત હુ ખ દે છે અનાદિ કાળના એ બે દુર્ધ્યાન છે તે આત્માને લાગેલાં છે માટે એ બે શત્રુને દૂર કરશે તેને ધન્ય છે

હવે ત્રીજું ધર્મધ્યાન કહે છે

તેના ચાર પાયા કહે છે ૧ આજ્ઞાવિચય, ૨ અપાયવિચય, ૩ વિપાકવિચય, ૪ મસ્થાનવિચય.

૧ પહેલા આજ્ઞાવિચય નામના પાયાનું સ્વરૂપ કહે છે આજ્ઞા વિચય એટલે—વીતગગ દેવની આજ્ઞા સાચી કળી સદેહે, એટલે ભગવતે છ દ્રવ્યનું સ્વરૂપ, નય પ્રમાણે નિરોપા સહિત, ચિત્ત સ્વરૂપ નિરોપાસરૂપ એક સ્વરૂપ એક હાથે તેને ચાલે

તે આજ્ઞા પ્રમાણે યથાર્થ ઉપયોગ ભાસન થયો તેને હુર્ષે કરી તે ઉપયોગ મધ્યે નિર્ધાર, ભાસન રમણ અનુભવતા એકના તન્મયપણે રહે એ આજ્ઞા વિગ્રય ધર્મધ્યાન જાણવું.

વીતરાગ ભગવંતે વ્યવહાર માર્ગ, જે જે પ્રરૂપ્યો છે, તથા નિશ્ચય માર્ગ પ્રરૂપ્યો છે, તે જેને સત્ય કરી માને પણ જેમાંથી એકને પણ ઉત્થાપે નહીં; કહ્યું છે કે—આણાણ ધમ્મો આજ્ઞા વિના જે-ટલી કરણી કરવી તેટલી અલેખે થાય છે. જુઓ જમાલીએ ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર પાળ્યું પણ વીતરાગની આજ્ઞા વિરૂદ્ધ વર્તવાથી તેને સંસારમાં રખડવું પડશે. વળી તીર્થંકર ભગવંતે ચાર પ્રકારે નિક્ષેપાનું સ્વરૂપ કહ્યું છે. તે યથાતથ્ય કરી જાણે. વીતરાગની આજ્ઞા ખંડન કરવાથી નિન્હવપણું પ્રાપ્ત થાય છે. છ આવશ્યકની કરણી કરવી તે પણ વીતરાગની આજ્ઞા છે, તથા શ્રાવકના બારવ્રત તથા સાધુના પંચ મહાવ્રત પણ વીતરાગ ભગવંતે કથન કર્યાં છે તે પાળવાં, પરમેશ્વરની પ્રતિમા ભરાવવી, દેરાસર કરાવવાં, પ્રતિમાની પૂજા કરવી, સાધર્મીવાત્સલ્ય કરવું તે પણ વીતરાગની આજ્ઞા છે. વીતરાગ ભગવંતે સાધુને પંચ મહાવ્રત ધારણ કરવા કહ્યા છે. તે કહે છે—

અહિંસા સૂનૃતાસ્તેય—, વ્રહ્મચર્યાપરિગ્રહાઃ ॥

પંચભિઃ પંચભિર્યુક્તા ભાવનાભિર્વિમુક્તયે— ॥ ૧ ॥

૧ અહિંસા વ્રત ૨ સત્ય વચન બોલવું ૩ અસ્તેય ૪ બ્રહ્મચર્ય પાળવું ૫ સર્વ પરિગ્રહનો ત્યાગ. એ પાંચ મહાવ્રતોમાં એકેક મહાવ્રતની પાંચ પાંચ ભાવના છે.

પ્રથમ મહાવ્રતનું સ્વરૂપ—પૃથ્વીકાય, અપ્કાય, તેઉકાય, વાઉકાય—વનસ્પતિકાય એ પાંચ સ્થાવર, તથા બેરેંદ્રી, તેરેંદ્રી, ચૌરેંદ્રી, પંચેંદ્રિ—આ સર્વ જીવોને પ્રમાદ વશ થઈ મારે નહીં—પ્રમાદને વશ થઈ જીવતા પ્રાણુનોનાશ કરાવે—તેનો જે ત્યાગ તેનું નામ અહિંસાવ્રત છે.

બીજા મતનું સ્વરૂપ —

પ્રિય પથ્ય વચસ્તલ્ય, સ્મૃત તત્ત્વચ્યતે ॥

તત્ત્વચ્યમપિનો તથ્ય-મપ્રિય ચાહિત ચ યત્ ॥

ભાવાર્થ—જે વચન સામળવાથી બીજા મનુષ્યો ખુશી થાય તે વચન પ્રિય કહેવાય છે તથા જે વચન, જીવોને પથ્યકારી હોય, પરિણામે સુદર હોય, અર્થાત્ જે વચનથી આગળ જીવને સાફ થાય, તથા જે વચન સત્ય હોય એવું જે વચન બોલવું તે સ્મૃત મત કહીએ

ત્રીજા મતનું સ્વરૂપ—માલેકના આખ્યા વિના જે લેવું તેનો જે ત્યાગ તે અસ્તોષમત કહેવાય છે અદત્તાદાન ચાર પ્રકારનું છે, ૧ સ્વામિ અદત્ત, ૨ જીવ અદત્ત, ૩ તીથ કર અદત્ત, ૪ ગુરુ અદત્ત આ મતમા આ ચારે પ્રકારનું અદત્ત ગ્રહણ કરવું નહીં

ચોથા મહામતનું સ્વરૂપ કહે છે—દેવતાના, મનુષ્યના, તિર્થ ચના ઔદારિક તથા વૈક્રિય શરીર સાથે વિષય એવન કરવું તેમજ બીજાઓ પાસે એવન કરાવવું, તથા જે ઠરે તેને અનુમતિ આપવો, આ છ લેહ મનથકી, વચનથકી અને કાયાથકી એ રીતે અદાર પ્રકારથી મૈથુન સેવનનો ત્યાગ તેને, પ્રણયર્થ કહે છે

૫ પાથમા મહામતનું સ્વરૂપ કહે છે—ધનધાન્યાદિ નવનિધ પરિગ્રહનો ત્યાગ, તથા પન્નુદ્ગલમા જે મમત્વભાવ મૂર્છા—તેનો જે ત્યાગ તે અપરિગ્રહમત કહેવાય છે જેની પાસે પોતાના શરીર વિના બીજા કંઈ વસ્તુ નથી તેને પણ નિ પરિગ્રહપણ છે, એમ કહેવાય નહીં કારણ કે તેને મમતા—મૂર્છા લાગી રહી છે, તેથી પરિગ્રહ અમત એમજ જાણવું જો જ્ઞાનદ્વારા મૂર્છા ત્યાગ્યા વિના ત્યાગી થવાનું હોય તો કુતરા ગધડા પણ ત્યાગી થવા જેઈએ મુચ્છા પરિગ્રહો વૃત્તા મૂર્છા તેજ પરિગ્રહ છે જે સાધુની પાસે ધર્મ સાધન કરવાના વસ્ત્ર, પાત્ર આદિ ઉપકરણ છે, પણ

તેની ઉપર જો મમતા નથી તો નિષ્પરિગ્રહી છે એમ જાણવું. વસ્ત્ર, પાત્ર, પુસ્તક વગેરે ધર્મ હેતુભૂત હોવાથી સાધુ મહારાજને વાપરતાં દોષ નથી એમ ભગવંતે કહ્યું છે.

પહેલા મતની પાંચ ભાવના કહે છે:—

૧ મનને પાપના કામમાં પ્રવર્તવિ નહીં. તે પહેલી ભાવના. ૨ આહારાદિ ચારે વસ્તુ, જેંતાલીશ દોષ રહિત હોય તે એષણસમિતિ. ૩ પાત્ર, દંડ, વસ્ત્ર, પાટીયું આંગે જોઈ પુંજ પ્રમાણને લહે તથા મૂકે તે આદાનનિક્ષેપ. ૪ ધુંસરી પ્રમાણ નીચીદૃષ્ટિએ જોઈને ચાલવું. ૫ સાધુ અન્ન પાણી જે લહે ગ્રહે, વાપરે, તે પ્રકાશવાળી જગ્યામાં લહે, અંધકારવાળી જગ્યામાં ન લહે; કારણ કે અંધારાવાળી જગ્યામાં એકતો જીવ નજરે પડતા નથી, માટે પ્રકાશવાળી જગ્યામાં આહાર પાણી લેવાં.

બીજા મતની પાંચભાવના લખે છે.

૧ પરહાસ્યનો ત્યાગ. ૨ લોભનો ત્યાગ કરવો. કારણ કે લોભથી જૂઠું બોલવું પડે છે. ૩ લય ન કરવો. કારણ કે લયવંત પુરુષ જૂઠું બોલે છે. ૪ ક્રોધ કરવાનો ત્યાગ કરવો; કારણ કે ક્રોધને વશ છતાં બીજાના છતા અછતા દૂષણો બોલી શકાય છે. ૫ વિચાર પૂર્વક બોલવું. એ પાંચ ભાવના.

ત્રીજા મહામતની પાંચભાવના લખે છે.

૧ જે મકાનમાં રહેવું તે મકાનના સ્વામીની આજ્ઞા લઈ રહેવું. ૨ જે જગ્યામાં ઉતર્યા હોય તે જગ્યાના સ્વામીની વારંવાર આજ્ઞા લેવી. ૩ ઉપાશ્રયમાં ભૂમિની મર્યાદા કરવી. ૪ પ્રથમ સમાન ધર્મી સાધુ મકાનમાં ઉતર્યા હોય તો તેની આજ્ઞા લઈ ઉપાશ્રયમાં ઉતરવું. ૫ સાધુ જે કોઈ અન્ન પાન વસ્ત્ર પાત્ર લહે, તે સર્વ ગુરૂની આજ્ઞા મુજબ લહે.

ચોથાવ્રતની પાચ ભાવના કહે છે.

૧ જે ઘરમા ભૂતિને અતરે દેવી અથવા મનુષ્યની સ્ત્રી વમતી હોય, અથવા સ્ત્રીના ચિત્રામણી મૂર્તિ હોય, અથવા નપુ સક વેદવાળા રહેતા હોય, તથા જે મકાનમા ગાય, ભેંસ, ઘોડી, ગરૂરી, પ્રમુખ તિર્યંચની સ્ત્રી શખવામા આવતી હોય, તેમજ જે મકાનમા કામ સેવન કરનારી સ્ત્રીના શબ્દ સંભળાતા હોય, તે મકાનમા સાધુ રહે નહીં એ પ્રથમ ભાવના

૨ સાધુ પ્રેમ સહિત સ્ત્રી વા સાધ્વીની સાથે વાર્તાલાપ ન કરે અથવા રાગવાળી સ્ત્રીની સાથે વાર્તાલાપ ન કરે એ બીજી ભાવના

૩ દીક્ષા લીધા પહેલા ગૃહસ્થાવાસમા સ્ત્રીની સાથે જે વિષય સેવન પ્રમુખ કીડા કરી હોય તેનું મનમા કોઈ વખત સ્મરણ કરે નહીં

૪ અવિવેકી મનુષ્યને દેખવા તેમજ સ્ત્રીના અગોપાગ મુખ, આખ, સ્તન, જઘા, હોઠ પ્રમુખ તેને સગગ દ્વિષ્ઠી જોવા, તથા વગી આખ ફાડીને એકીનજરે જોવું ઇત્યાદિ વર્જિત દશવૈકાલિક-મૂત્રમા કલુ છે કે મરેલી સ્ત્રીનું કહેવર પણ સાધુએ નિહાળી જોવું નહીં, તો જીવતી સ્ત્રીનું શરીર જોવું તે તો મહા દુષ્કર્મ કેમ ન હોય ? સ્ત્રીના અગોપાગ સરાગદ્વિષ્ઠી જુવે નહીં કથા શૃંગાર કરવો વર્જિત

૫ પ્રાપ્ત, સ્નિગ્ધ, મધુગદિરસસચુકત લોજન તેને અધિક આહાર કરવો, તથા હુણુ લોજન પણ પેટ ભરીને ખાવું, આ બંને પ્રકારના આહારનો ત્યગ કરે પુષ્ટ આહાર કરવાથી વીર્યની વૃદ્ધિ થાય છે તેથી કામવિકાર વાળી માઠી બુદ્ધિ થાય છે, માટે સારો સ્નિગ્ધ આહાર કરે નહીં ઇત્યાદિ

હવે પાચમા વ્રતની પાચ ભાવના કહે છે.—

સ્પર્શાદિ મનોહર પાચે વિષયોમા જે અત્યંત વૃદ્ધિપણ તે વર્જ્ય તેમજ અપ્રિયસ્પર્શાદિ પાચે વિષયોમા દેખ ન કરવો એ

સર્વે મળી પાંચ વ્રતની પચ્ચીશ ભાવના કહી તે પ્રમાણે વર્તવાથી ધર્મધ્યાન થાય છે.

તથા વીતરાગ ભગવંતે શ્રાવકનાં ધારમત કહ્યાં છે. તેનો વિચાર ધર્મરત્નપ્રકરણ તથા શ્રીમદ્ આત્મારામજી મહારાજ કૃત જૈનતત્ત્વાદર્શમાંથી જોઈ લેવો. નવતત્ત્વનું સ્વરૂપ વીતરાગ ભગવંતે કહેલું છે તે પ્રમાણે સત્ય કરી માને તથા સૂત્ર, ચૂષ્ણિ, ભાષ્ય, નિર્ચુકિત, ટીકા, વૃત્તિ, પરંપરા-શુદ્ધક્રમથી ચાલતો આવેલો જે અનુભવ વ્યવહાર, એ પ્રમાણે સૂત્રના જે જે અંગ કહેલાં છે, તે સત્ય કરી માને. તે વિરૂદ્ધ ઉપદેશ આપે નહીં. વીતરાગની આજ્ઞા લોપી આપમતિએ સ્વચ્છંદી થાય નહીં. વીતરાગની આજ્ઞા પ્રમાણે ચાલવું મહાદુષ્કર છે. જે જે ઉત્સર્ગ અને અપવાદે વચનો જીનેશ્વરે ભાખ્યાં છે તે લબ્યપ્રાણીઓના હિતસાડુ ભાખ્યાં છે. માટે ઉત્સર્ગમાર્ગને લોપી અપવાદે ચાલવું નહીં અને કારણ સર અપવાદનું સેવન કરવું એજ પ્રભુની આજ્ઞા છે. વ્યવહાર માર્ગને લોપી નિશ્ચયને પામવા જે પુરૂષો યતન કરે છે, તે માતાનો ત્યાગ કરી વાંઝણીને ધાવવા જેવું કરે છે. તથા ક્રિયા પૂજા, પઠિછમણ, પોસહ, તીર્થયાત્રા, પઠિલેહણ વગેરે ક્રિયામાર્ગ મૂકી જે એકાન્ત નિશ્ચયમાર્ગ પકડે છે તે ઉભયબ્રહ્મ થાય છે અને વીતરાગની આજ્ઞા ખંડન કરે છે. કોઈ માનમા આવી ઉત્સૂત્ર ભાષણ કરે છે અને નવા નવાં મનો-કલ્પિત વચનો ઉચ્ચારે છે તે પણ વતરાગી આજ્ઞા વિરૂદ્ધ જાણવું. વીતરાગ ભગવંતે જ્ઞાનક્રિયામ્યાં મોક્ષઃ એટલે જ્ઞાન અને ક્રિયા એ બેવડે મોક્ષ કહ્યો છે, તે માને નહી તે પણ આજ્ઞા વિરૂદ્ધ જાણવો, તથા વિચારે જે આપ સ્વભાવમાં રમવું અને રાગદ્વેષની પરિણતિ દૂર નિવારવી. તેથી મોક્ષ થાય છે, તે ફેગટ પઠિ-છમણ, પઠિલેહણ કેમ કરવું ? એમ જેમાને છે તે પોતાનું આત્મ-હિત કરી શકતા નથી, વ્યવહારનયની મુખ્યતા રાખી, નિશ્ચયદ્રષ્ટિ

દૃઢ્યમા ધારણ કરી જે ભવ્ય પ્રાણીઓ ચાલશે તે ભવ સમુદ્રનો પાર પામશે ગુણસ્થાનકકમારોહ નામના ગ્રંથમા કહ્યું છે કે -

ગાથા—

જહ જિણમય પવજ્જહ, તામાવવહાર નિથ્યે મુપહ,
વવહારનચો ચ્છેણ-તિથ્યુલ્લેચો જચો મણિચો ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—જે જીનેશ્વરકથિત મતને અગ્નીકાર કરતા હો તેમજ નૈનમતના સાધુ થતા હો તેો વ્યવહાર અને નિશ્ચયનો ત્યાગ કરશે નહીં જે વ્યવહારનયનો ઉચ્છેદ કરશે તેો તીર્થનો ઉચ્છેદ થઈ જશે આ ઉપર દૃઢતા છે જેમકે — કોઈ પુરૂષ નિરતર પોતાના ઘરમા બાજરીની રોટી ખાય છે, કોઈ દિવસે રોટી પ્રહમ્યે તેને પોતાને ઘેર બામુદી, પુરી, દૂધપાક, લાડુ વિગેરે લોભન કરાવ્યું હવે તે પુરૂષ પોતાના ઘરમા રહેલા બાજરાના રોટલાને પૂર્વના મિષ્ટાન્નના સ્વાદને સંભારી ખાતો નથી, મિષ્ટાન્ન મળતું નથી તેમ સમાધિરૂપ ધ્યાનામૃતનો ચત્કિચિત્ત સ્વાદ અનુભવી, પઠિછાણ, પડિવેહણ, પ્રમુખ દિશા બાજરાના રોટલા સમાન જાણી તેના ઉપર અકચિ કરે છે, તે જીવ, ઉભયથી ગ્રાપ થાય છે પચમ કાલમા નિગલબન શુકલ ધ્યાનનો મનોરથ માત્ર મહત્ત મુનિઓએ કરેલો છે શ્રીમદ્દેવ ચ દ્રાચાર્ય વગેરે તેમજ હાલમા સાધુઓ ધર્મધ્યાનમા પ્રવર્તેલા એવા જોવામા આવતા નથી માટે સાધુપણ હાવ નથી એમ કોઈ માને, અને કહે કે વીતરાગની આજ્ઞાપ્રમાણે માર્ગાનુસારીના લક્ષણો તો હજી પ્રાપ્ત થયા નથી તો પછી વેવ પહેરવાથી શીરીતે શુભકાણ આવે, એમ જે કહે છે તે જીવો પણ અજ્ઞાની અપૂર્ણ છે અને ઉત્સર્ગ અપનાદના અજ્ઞાણ છે તેઓ વીતરાગ આગમના અન્તણ જાણવા કારણકે શ્રી ભગવતીસૂત્રના પચવીશમા શતકના છઠ્ઠા દેશામા લખ્યું છે કે—પાચમા કાલમા જે પ્રકારના

નિર્ઘથ થશે, તેનાથી તીર્થ પ્રવર્તશે. વળી જૈન શાસ્ત્રમાં ગુરૂનો આચાર વૃત્તિ લક્ષણ વગેરે લખ્યું છે તે પ્રાયઃ ઉત્સર્ગમાર્ગની અપેક્ષાએ છે અને આ કાલમાં તો પ્રાયઃ અપવાદની પ્રવૃત્તિ છે, તેથી ઉત્સર્ગવૃત્તિવાળા મુનિ કેવી રીતે હોઈ શકે ? ઋષભનારાય સંઘયણ, મનોબળ, ધૈર્ય તથા પ્રકારનું હાલ નથી તો આ કાલમાં તેવી ઉત્સર્ગવૃત્તિ જીવ કેમ કરી શકે ? તેવી ઉત્સર્ગ વૃત્તિ નથી તો પણ દેશકાલાનુસારે નિર્ઘથપણું વર્તી રહ્યું છે. શ્રી મહાવીર સ્વામીનું શાસન દુષ્પસહસૂરિ સુધી ચાલશે. જેથી શ્રી નિશીથ સુત્રમાં કહ્યું છે કે—

છકાયના જીવો વિષે જ્યાં સુધી દયાના પરિણામ હશે ત્યાંસુધી બકુશ નિઝંથ તથા પ્રતિસેવના નિઝંથ રહેશે, તે કારણથી હે લબ્યજીવો ! પ્રવચનરહિત અને ચારિત્રન્યૂન પંચમ કાલ કદાપિ નહીં હોય. વળી આજ પંચમકાલમાં સાધુ નથી, એમ જે માને છે તે વીતરાગની આજ્ઞા વિરુદ્ધ છે. સ્થાનાંગ સૂત્રમાં લખ્યું છે કે સાધુને બહુ અતિચાર લાગતાં દેખીને વળી તેમજ આલોચણા પ્રાયશ્ચિત કોઈને ગ્રંથાનુસારે લેતા દેતાં નહીં દેખવાથી કોઈ એમ કહે કે હાલ કોઈ સાધુ નથી એમ કથનાર ચારિત્રલેહીની વિકથાનો કરનાર જાણવો. આ ભારત વર્ષમાં આ કાલમાં બકુશ અને કુશીલ એ બે નિઝંથ છે. બાકીનાં ત્રણનો વિચ્છેદ થયેલો છે. તથા ચ ઉક્તં વરમમુનિભિઃ ખાર ભાવના—બકુશ કુશિલા દોષુણ જા તિથ્યં તાવ હોહંતિ બકુશ અને કુશ ૧ એ બે પ્રકારના નિઝંથ ચાવત્ તીર્થ સુધી રહેશે. વીતરાગ વચન અતિ ગંભીર છે માટે તેમાં લબ્યજીવોએ શંકા કરવી તે અનંતા દુઃખનું કારણ છે. ઈત્યાદિ વ્યવહાર માર્ગ તીર્થકર પ્રરૂપિત સત્ય જાણવો. પંચમ કાલે બહુલ સંસારી કૃષ્ણપક્ષીયા જીવો, વીતરાગ વચનને જ્યાં પોતાની મતિ હોય ત્યાં યુક્તિ કરી ખેંચી જાય છે, પણ પરલવમાં મહારૌરવ દુઃખ ભોગવવાં પડશે. વળી વીતરાગ

ભગવતે ભાવના બાર ભાવવાની કહેલી છે તે સમ્યક્ રીતે ભાવવી તેનું સ્વરૂપ લખે છે

તે ભાવના ભાવ્યાથી વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત થાય છે અને ધર્મધ્યાનની વૃદ્ધિ થાય છે—બાર ભાવનાની ગાથા—

પદમ મણિચ્ચમસરણ, સસારો ઇગયાહ અન્નત્ત ।

અસુહત્ત આસવ સવરોય, તદ્ નિજ્જરા નવમી. ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—પ્રથમ અનિત્ય ભાવના, બીજી અશરણ ભાવના, ત્રીજી સસાર ભાવના, ચોથી એકત્વભાવના, પાંચમી અન્યત્વ ભાવના, છઠ્ઠી અશુચિ ભાવના, સાતમી આદ્રવ ભાવના, આઠમી સવર ભાવના, નવમી નિર્જરા ભાવના

લોગ મહાવો ઘોઘી, દુલ્લહા ધમ્મસ્મ સાહગા અરિહા ।

ઇયાઓ ભાવણાઓ, માનેઝળા પયત્તેણ ॥

દશમી લોકસ્થભાવ ભાવના, અધ્યારમી બોધિ દુર્લભ ભાવના, બારમી ધર્મના કથનાર અરિહંત છે આ બાર ભાવના રાત્રીએ તથા દિવસે જેવી રીતે ભાવના થોગ છે તેવી રીતે અભ્યાસ કરવો આ બાર ભાવનાનું કંઈક સ્વરૂપ લખુ છું

૧ અનિત્યભાવના—જેનું શરીર વજ્રસમાન અતિ કઠીણ હતું તે પણ અનિત્ય રૂપ રાક્ષસના ભક્ષ થઈ ગયા; તો કેવળ કેવળ સમાન આ જીવોના શરીરને અનિત્ય રાક્ષસ કેમ મૂકશે ? લોકો! આનંદિત થઈને કદાચ પેઠે વિષય સુખનો સ્વાદ લે છે, પરંતુ મૃત્યુના ભયને દેખતા નથી વગી હે ચેતન ! આ શરીર, પાણીના પર પોટા જેવું છે, તેનો નાશ થતા વાગ લાગશે નહીં તથા જીવીતબ્ય હાથીના કાનની પેઠે, ઇંદ્રધનુષ્યની પેઠે, વીજલીની પેઠે, સધ્યા રાત્રીની પેઠે ક્ષણિક છે ભાવણ આ પરિવાર આજની પાપણપેઠે અન્યથા છે, અને સ્વામીપણ સ્વપ્નના રાજા સરણ છે આજે જેટલા

જેટલા પદાર્થ દેખાય છે તે સર્વે પૌદ્ગલિકભાવો છે, વિનાશી છે, હે ચેતન ? આ શરીરને તું સારી રીતે પુષ્ટ કરે છે, તેમાં રાગ ધરે છે, પણ અંતે મરણ વળતે તારી સાથે આવવાનું નથી, અને બળીને ખાખ થઈ જશે. તે ખાખની માટી થઈ જશે અને લોકો ઘર બનાવવાના ઉપયોગમાં લગાડશે, માટે તું શું જોઈ મલકાય છે ? તું કંઈ બાળતનો અહંકાર રાખે છે ? એવી રીતે સર્વ પદાર્થોનું અનિત્ય પણું વિચારતાં પ્યારા પુત્ર સ્ત્રી આદિ મરી જાય તો પણ મનમાં શોક ધરવો નહીં, મૂર્ખજીવ, સર્વ ભાવને નિત્ય માને છે તે જીર્ણ પાંદડાંની ઝુંપડીનો પણ નાશ થવાથી રાત્રી દિવસ વિલાપ કરે છે, સૂર્ય રાહુ ગ્રહણ દેખી જેમ કીર્તિધર રાજાએ સંસારનું અનિત્યપણું ભાવ્યું, તથા બળદને ઘરડો દેખી જેમ કરકંડુરાજાએ સંસાર સ્વરૂપ અનિત્ય વિચાર્યું, તેમ લબ્યગ્રાણીઓએ સંસાર સ્વરૂપ અનિત્ય વિચારવું. ઈંદ્ર, ચંદ્ર, નાગેંદ્ર, ચક્રવર્ત્તિ, વાસુદેવ, બળદેવ, રામ, રાવણ, વાલી જેવા મહા બળવાન પુરૂષો પણ અનિત્ય રાક્ષસના ભક્ષ થયા તો તારા જેવા પામર જીવો, કાલના સપાટામાં આવે એમાં શું કહેવું ? એમ પહેલી અનિત્ય ભાવના ભાવે.

૨ અશરણ ભાવના—માતા, પિતા, ભાઈ, બેન, પુત્ર, કલત્ર આદિ સગાં વહાલાંનું વિદ્યમાનપણું છતાં આધિવ્યાધિથી સપડાએલા જીવને કાળ પકડી જાય છે. મતલબકે માતા પિતા વિદ્યમાન છતાં આયુષ્ય પૂરું થાય એટલે કર્મના વશપણાથકી પરગતિમાં જીવ ચાલ્યો જાય છે, કોઈ રાખી શકતું નથી, કોઈ આડું થતું નથી અને મરતી વળતે જીવને દુઃખ પડે છે; અને તેથી અરરાટ શબ્દ કરે છે, તે દુઃખ સગાં વહાલા વહેંચી લેતાં નથી, મતલબ કે—કોઈનું દુઃખ કોઈ વહેંચી લેતું નથી. તથા વિચારી જીવો કે—દ્વારિકા જેવી નગરી કૃષ્ણ જેવા વાસુદેવ, બળભદ્ર જેવો બળદેવ અને નેમિનાથ તીર્થંકર સરખા તેને માથે ધણી વિદ્યમાન હતા તો

પણ જેવારે દ્વીપાયને દ્વારિકાનો દાહ કર્યો, તે વારે કોઇથી કંઈપણ રખાણું નહિ અને આખી નગરીનો ક્ષય થઈ ગયો, અને કૃષ્ણ અને બળભદ્ર એ બન્ને ભાઈએ માતા પિતાને લઈ ચાલવા માંડ્યું, તો પણ બન્નેને લઈ નીકળાયું નહોતું, અને માતા, પિતા પણ બળી મુઆ વાસુદેવ, બળદેવ સગ્ગા મહાયોદ્ધાથી પણ માતા, પિતાનું રક્ષણ થયું નહોતું વનમાં બન્ને પણ નગરીને બળતી જોતા જોતા તથા પોતાની ઋદ્ધિનો નાશ, તથા છપ્પન કુળ કોટી જાદવ વગેરેનો નાશ દેખી એકાકી ચાલવા માંડ્યું, અને વગડામાં જરાકુમારના હાથથી કૃષ્ણનું મૃત્યુ થયું તે કર્મનો ઉદય છે જેથી મૃત્યુથકી બચાવનાર કોઈ નથી વળી સુભૂમનામનો આઠમો ચક્રવર્તી કે જેની સેવામાં પચ્ચીસ હજાર દેવતા હતા, તેપણ સમુદ્રમાં ખૂડી મરણ પામ્યો કોઈ રાખી શક્યું નહોતું આયુધ્ય આવી રહ્યું ત્યારે દેવતા નાશી ગયા માટે આ સસાગમાં કોઈ કોઈને શરણભૂત નથી, તો દ્વાગટ પુત્ર ઉપર અને શ્રી ઉપર માયા મમતા રાખી, હે ચેતન ! કેમ કર્મ બાધી ભારે થાય છે ? જે જે કર્મ બાધે છે તે હે ચેતન ! અવશ્ય લોગવવા પડશે એમ મનમાં વિચાર

નાના પ્રકારના શાસ્ત્રવિષયોને જાણનારા તથા અનેક પ્રકારના મત્રો તત્રો જાણનારા, તથા અનેક પ્રકારના રાગોની ચિકિત્સા જાણનારા, એવા પુત્રવોની કુશળતા કાળની સામે કંઈ પણ કરવામાં સમર્થ થઈ નહોતું તથા મહાશૂરવીર યોદ્ધાઓથી વિટાએલા એવા સર્વપુરૂષો, કાળના મુખમાં ખેંચાતા જાય છે અત્યંત દિલગીરી દે, પ્રાણીઓને કોઈનું શરણ નથી વળી પૃથ્વીનું છત્ર, તથા મેરૂનો દડ ઝરવાને જે સમર્થ, તેમજ જેને જરા પણ કલેશ નહોતો, તથા જેની સેવામાં કોડ દેવતા જઘન્યથી ગહેતા હતા, એવા અનંત જળવાન તીર્થ કર જળવાન પણ લોકોને મૃત્યુથકી બચાવવાને સમર્થ થયા નહોતું તો પછી ખીજો કોણ સમર્થ છે ?

પુત્ર, મિત્ર અને સ્ત્રીની સ્નેહરૂપડાકણને દૂર કરવા જીવે અશરણ રૂપ મહાવિદ્યાનું સ્મરણ કરવું—સંસારમાં કોઈ પણ જાતની મૂર્છા રાખવી નહીં. જન્મ, જરા અને મરણ, સદા દરેકને પૂંઠે લાગી રહ્યાં છે. તે કોઈને છોડતાં નથી. તો હે જીવ! તને કેમ કરી છોડશે? માટે ધર્મધ્યાનમાં તત્પર થા ! અને આત્મસ્વરૂપ વિચાર ! આવો વખત અને આવી જોગવાઈ વારંવાર નહીં મળે. પરલ-વમાં જે સાથે ખાવાનું ધર્મરૂપ ભાતું લેવું ? હોય તે લઈ લે. મૃત્યુરૂપી ખાજ જીવરૂપી પંખીને અણધાર્યો પકડી લેશે, તે વખતે ધસતે હાથે ચાલ્યો જઈશ. માટે હે જીવ! ચેત !! ચેત !! ચેત !! જરાવાર પણ પ્રમાદ મા કર. એ ખીજી અશરણ ભાવના કહી.

૩ સંસાર ભાવના—બુદ્ધિમાન તેમજ બુદ્ધિહીન, સુખી તેમજ દુઃખી, રૂપવાન તેમજ કુરૂપવાન, ગરીબ તેમજ રાજા, રોગી તેમજ ભોગી, સ્વામી તેમજ સેવક, વૈરી રાજા તથા પ્રજા, દેવતા, મનુષ્ય, તિર્યચ અને નારકીના અનેક પ્રકારના વેષોને દર્મવશપણાથકી ધારણ કરીને આ સંસારરૂપ અખાડામાં આ જીવ નાટક કરે છે. તથા મહા આરંભ, માંસ ભક્ષણ, મદીરાપાન, પરદારાગમન અને દેવદ્રવ્ય ભક્ષણ વગેરે કરીને જીવ, પાપ સચચ કરી નરકમાં જઈ પડે છે. ત્યાં નરકમાં અંગ છેદન, અગ્નિથી ખળવું, વગેરે મહાદુઃખ થાય છે; તે દુઃખોનું સર્વથા વર્ણન કેવલી પણ કથન કરી શકતા નથી.

કપટને છલભેદથી પ્રાણી તિર્યચ ગતિમાં સિંહ, વાઘ, વરૂ, લેંસ, ઉટ, હાથી, ઘોડા; ભૂંડ, સર્પ, મધર, કુકડા અને કુતરા વગેરેના શરીર ધારણ કરે છે, તથા તે ગતિમા ક્ષુધા, તૃષ્ણા, તાડનતર્જન, વધખંધન, હળવહન ઇત્યાદિક દુઃખ તે જીવોને સદા સહન કરવાં પડે છે. તથા ખાદ્ય-અખાદ્ય, વિવેક શૂન્યતા, મનમાંહી લાજરહિતપણું, મા ખેન અને દીકરી સાથે ગમન કરવું, જ્યાં એક સમાનતા નિ.શંકતા વલ્લભ છે. અનાર્ય દેશી મનુષ્યમાં

નિરતર જીવધાત, માસલક્ષણ, ચોરી, પરત્ની ગમનાદિ અત્યંત કનિષ્ઠ પાપકર્મ મહાદુષ્ણ ઉત્પન્ન કરનાર જ્યાં થયા કરે છે તથા આર્ય દેશમાં પણ અજ્ઞાનતા, દરિદ્રતા, કષ્ટ અને દૌર્ભાગ્યપણું, રોગાદિકથી પીડિતપણું છે, તથા પરાધીનતા તથા માનભંગ, સેવકભાવ પ્રમુખ હું ખ લોગવવા પડે છે, તથા ગર્ભના હું ખ લોગવવા પડે છે, એવો આ સંસાર છે, તથા બાહ્ય અવસ્થામાં મળ મૂત્ર, ધૂળમાં આલોટ્તુ, તથા મૂર્ખતા પ્રમુખ, તથા યુવાનીમાં ધન કમાવવાનું મહાદુષ્ણ, તથા વૃદ્ધાવસ્થામાં શરીરનું કષ્ટ, મુખમાંથી લાળ પડવી, નેત્રનું બળહીણપણું, શ્વાસ, ખાસી, પ્રમુખ વ્યાધિથી મહાદુષ્ણોત્પન્ન થવું ઇત્યાદિ જ્યાં નિરતર છે, એવો આ સંસાર છે, ત્યાં એવી કઈ દશા છે કે જીવ મુખ પામે તથા સમ્યક્દર્શન પામવાથી જે જીવ દેવતા થાય છે, તે પણ શોક, વિવાહ, મત્સર, લય, અદેખાઈ, કામ પ્રમુખથી પીડિત થવાથી પોતાનું આયુષ્ય દીન મનવાળા થઈને પૂર્ણ કરે ૭

આ સંસારમાં એક વખતની સ્ત્રી મરી જીને ભવે પોતાની માતા થાય છે, વળી મા મરી સ્ત્રીપણે ઉત્પન્ન થાય છે, બેન મરી સ્ત્રીપણે ઉત્પન્ન થાય છે, પુત્ર મરી પિતા થાય છે પિતા મરી પુત્રપણે થાય છે, અને શત્રુ મરી ભાઈપણે ઉત્પન્ન થાય છે, એવો આ અમાર સંસાર છે

આ સંસારમાં કોઈ વખત તું ચડાળપણે ઉત્પન્ન થયો, કોઈ વખત ક્ષત્રિયપણે ઉત્પન્ન થયો, કોઈ વખત શાક ભાજીમાં ઉત્પન્ન થયો, તો તું ફોગટ “હું કુળવાન છું, આ નીચ હલકી જાતિનો છે, માફ કુળ મોટું છે,” એવો ફોગટ કેમ અહંકાર કરે છે ? ઉચ્ચ નીચનું કાળું પણ કર્મ છે

કર્મે જીવને વશ કરી લીધો છે તે કર્મ, મહત્ત મુનીશ્વર મહારાજને પણ અગીયારમે ગુણઠાણેથી પાછા નાખી દે છે હે ચેતન ! તું અવ્યવહારરાશિ નિગોદમાંથી વ્યવહાર રાજિમાં આવ્યો, તોપણ અનંતવાર સૂક્ષ્મ નિગોદમાં ગયો તથા બાહ્યનિગોદમાં પણ

અનંતકાળ આવ્યો, તેમજ પૃથ્વીકાય, સૂક્ષ્મબાદર અપ્કાય, સૂક્ષ્મ તથા બાદર ઇત્યાદિક ચાર ગતિમાં તું ભટકે છે. સર્વ પુદ્ગલ પરમાણુઓને અનંતીવાર તું દેહાદિપણે પરિણામી ચૂક્યો. લોકાકાશનો એક એવો પ્રદેશ નથી કે જ્યાં તું અનંતીવાર કર્યા વિના રહ્યો હોય, એમ અનંત પુદ્ગલ પરાવર્તન કાળ તું ભમ્યો, તો પણ હે ચેતન ! તને સંસારનો ભય લાગતો નથી.

આ સંસારમાં કોઈ સુખી થયો નથી. જેણે આ સંસારનો ત્યાગ કર્યો તે સુખીયા થયા. જુઓ ! થાવચ્યાપુત્ર, મહાઋદ્ધિનો ધણી અને વળી જેને બત્રીશ સ્ત્રીઓ હતા, તેણે પણ નેમિનાથ ભગવાનની દેશના સાંભળી સંસાર અસાર બાણી દીક્ષા ગ્રહણ કરી, અને શુદ્ધધ્યાન ધ્યાઈને મુક્તિ પામ્યા. અનાથી મુનિ પહેલાં રાજના પુત્ર હતા, તેમને શરીરે દાહજ્વર ઉત્પન્ન થયો, ઘણા ઉપચાર કર્યા પણ શાંતિ થઈ નહીં, પછી મનમાં વિચાર આવ્યો કે અહો સંસારમાં રોગનું કારણ કર્મ છે. મેં પાછલા ભવમાં જેને કર્મ કર્યાં છે તે હાલ ઉદયે આવ્યાં છે. એમ વૈરાગ ભાવ લાવી વિચાર કર્યો કે જો આ રોગ ઉપશમે તો હું દીક્ષા લઉં. અનુક્રમે રોગ મળ્યા બાદ સાધુ થયા. અનાથી મુનિ વિચરતા વિચરતા પૃથ્વીતળમાં રાજગૃહી ઉદ્યાનને પાવન કરવા લાગ્યા. તેમને શ્રેણિકરાજએ દીક્ષા અને સંસારમાં પાડવા સાડ્ લલચાવ્યા, પણ જરા માત્ર ડગ્યા નહીં, અને શ્રેણિક રાજાને બોધ પમાડ્યો તેવા ધણી સુખી થયા.

એક જીવની સાથે આ જીવે અનંત સગપણ કર્યા છે. તેના સંબંધી વિશેષ જોવું હોય તો ભુવનભાનુ ચરિત્ર જોવું. તથા યશોધર ચરિત્ર તથા સમરાદિત્ય ચરિત્ર વાંચવું, કે જેથી સંસારની અનિત્યતા ભાસે. ભવ્ય જીવોએ આ સંસારનો ત્યાગ કરી પંચ મહાવ્રત ધારણ કરી, આત્મ કલ્યાણ કરવું તેજ સાર છે.

૪ એકત્વ ભાવના—જીવ એકલોજ ઉત્પન્ન થાય છે, અને

એકલોજ મરે છે એકલોજ કર્મ ડરે છે અને તેનું ફળ એકલોજ
લોગવે છે. જીવે અત્યંત મહેનત કરી જે ધન ઉપાર્જન કર્યું છે,
તે ધન તો સ્ત્રી, બાઈ, બેન, પુત્ર, અને સગાસગાંધી પ્રમુખ ખાઈ
જશે, અને ધન પેઢા કરવામાં જે પાપકર્મ બાધ્યા છે, તેનું ફલ તો તેને
એકલાનેજ લોગવવું પડશે, અને નરક તિર્યચ આદિ ગતિમાં જઈ
લોગવવું પડશે, આ કેવું આશ્ચર્ય! તથા આ જીવ આ શરીરના
પોપણ સાડી રાત્રિદિવસ નાના પ્રકારના વિચાર કર્યા કરે છે, ભમે છે,
દીનપણ ધારણ કરે છે, પારદી શુભામગીરી કરે છે કુલ મર્યાદા ઉલ્લ-
ંઘન કરે છે, ધર્મબ્રહ્મ થાય છે, પોતાના હિતમાં કંઠાય છે, ન્યાયથી
દૂર રહે છે, અન્યાયમાં પ્રવર્તે છે, મોહભાયામાં મુજબ છે, પણ
આ દેહ કૃત્રિમ મિત્ર સરખો પરભવમાં સાથે આવતો નથી કહ્યું
કે છે-સમણ સમણ જીવ, જીવીઆસણ સત્તચિત્તેણ, જ પોસિઅ
સરીર, તપિ તુહ ન ચેવ સાદીણ ॥

સમયે સમયે હે જીવ! જીવવાની આશાએ આસક્તિમત્તે કરી
જે શરીરનું પોપણ કર્યું છે, તે ગંગે પણ મરતી વખતે પરભવમાં
તારી સાથે આવતું નથી વિચાર કરો કે, આ દેહ અતે પડ્યો
રહેશે સગાવહાલા પણ સાથે આવનાર નથી તે પોતપોતાના
સ્વાર્થમાં ચકચૂર છે ભાઈ, માના, અને બેનવગેરે ન્યારે પુણ્યલભાથી
જીવ પરભવમાં બાંધે છે, ત્યારે પોતપોતાનો સ્વાર્થ મળાવી રહે છે
પણ કોઈ એમ રહતું નથી કે-હે પુત્ર, હે ભાઈ, હે પિતા, તમો
પરભવમાં કઈ ગતિમાં ઉત્પન્ન થયા હશે? તમોએ અહિં કશું
આત્મહિત કર્યું નહિ તેથી તમો પરભવમાં મુખ્ય ગી રીતે
પામશો? આવી રીતે કોઈ ગેતું નથી, પણ માતા એમ રૂઢન કરે છે
કે હાય હાય! પુત્ર જે તું હયાત હોત તો મને રાજીને આપત.
સ્ત્રી પણ સ્વાર્થને રૂવે છે એવો સ્વાર્થીઓ સસાર છે

જે પૈસા કમાઈને લાવતો હશે તો બાહ બાહ કરશે, પણ

જ્યારે ઘડપણ આવે છે, ચાલવાની શક્તિ હોતી નથી, ત્યારે વહાલા પુત્રો જેને ઘણા પ્યારથી મોટા કર્યા હોય, તે પણ તે વખતે જુદા જુદા વિચારના થઈ જાય છે.

અહો ! અહો ! આ સંસારમાં કોઈ કોઈનું નથી. ચેતન પરને પોતાનું માની અહંપણનો અભિમાન કરી કેમ કર્મ ઉપાર્જન કરે છે ? હે ચેતન ! ધર્મ કરવામાં ઉદ્યમવંત થા. અને જાગ ! જાગ ! અજ્ઞાનરૂપી નિદ્રાનો ત્યાગ કર, અને મોહરૂપી ગોદહું દૂર કર. પોતાના સ્વરૂપનો વિચાર કર. તું અનંતજ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર એ રત્નત્રયીથી પૂર્ણ છે. અજ છે. અમર છે. અરૂપી છે. આ પૌદ્ગલિક વસ્તુ તારી નથી; એમ આત્મહિતાથી પુરૂષ ભાવના ભાવે.

હે ચેતન ! તું જન્મ્યો ત્યારે કાંઈ સગાં વહાલાં, ભાઈ, બેન, સ્ત્રી, અને પુત્ર સાથે લઈ આવ્યો નહોતો; તો શું હવે સાથે લઈ જવા ધારે છે ? ફેગટ તે ઉપર કેમ મોહ કરે છે ? જેમ એક વૃક્ષ ઉપર હજારો પંખીઓ રાત્રીએ આવી ભેગા થાય છે અને સવાર થાય ત્યારે સૌ કોઈ જુદી જુદી દિશામાં ઉડી જાય છે. તેમ આ મનુષ્ય ગતિરૂપ વૃક્ષમાં સગાંવહાલાં સંબંધી ઘણા જીવો આવીને રહ્યા છે, પણ જ્યારે આયુષ્ય મર્યાદા આવી રહેશે ત્યારે સર્વ જુદી જુદી ગતિમાં ચાલ્યાં જવાનાં. કોઈ કોઈની સાથે જવાનું નથી. વળી હે ચેતન ! તારો રાગ જે ઉપર અત્યંત હોય છે. ત્યાં દ્રેષ પણ થાય છે. માટે રાગ અને દ્રેષને નિવારી સમભાવ ધારણ કરી, એકત્વભાવના ભાવ, કે જેથી કર્મ કલંક દૂર થાય, અને શાશ્વત સુખ પામે.

૫ અન્યત્વભાવના.

આ સંસારમાં હે ચેતન ! તું કોઈનો નથી, અને કોઈ તારું નથી. માતા, પિતા, સ્ત્રી, પુત્ર, ભાઈ અને બેન પ્રમુખ સગાંવહાલાં સંબંધીયો.

ન્યાસુધી નારાથી તેઓની કાર્યસિદ્ધિ થાય છે, ત્યાસુધી તેઓના પ્રાણ સમાન તુ તેઓને વહાલો છે પણ કાર્ય (સ્વાર્થ) નહીં થયે છતે વૈરભાવ ધારણ કરશે આ સ્વાર્થની મધુરી માયા !

સર્વે પૌર્ણલિંગ વસ્તુ હે ચેતન ! તારાથકી ન્યારી છે, આ શરીર પણ ચેતનથકી ન્યાડ છે, મન, વચન અને કાયાના યોગ પણ ચેતનથકી ન્યારા છે, છ લેશ્યાઓ પણ ચેતનથકી ન્યારી છે, આઠ કર્મની વર્ગણાઓ પણ ચેતનથકી ન્યારી છે, પાંચ ઇન્દ્રિયો પણ ચેતનથકી ન્યારી છે, અને ચેતનથકી બાકીના પાંચ દ્રવ્ય ન્યારા છે ચેતનથકી લિંગ એવા પુદ્ગલ ઉપર મમતા ભાવ રાખવો નહીં અનેક પ્રકારના ખાનપાન ઉપલોગ લેપન પ્રમુખથી શરીરની પુષ્ટિ ઇચ્છવી તે પણ ફેાગટ છે કહાચિત્ આ શરીરને કોઈ લાકડી પ્રમુખથી માર મારે, તો પણ સમતા રાખી સહન કરવું જોઈએ વળી અનેક પ્રકારના રોગો ઉત્પન્ન થયે છતે પણ સમતા રાખવી

જે પુરૂષ અન્યત્વ ભાવના ભાવે છે, તેને શરીર, ધન, પુત્રાદિકનાં વિયોગથી હુ ખ થતુ નથી પન્દેશી રાજાને સૂરિકતા રાણીએ ઝેર આપીને મારી નાખ્યો, તેનો અધિકાર રાયપસેણી સૂત્રથકી જાણવો તથા ધ્રુવદત્તની માતા ચુલ્હણીએ પોતાના સ્વાર્થનેમાટે લાખના મહેલમા પુત્રને, તથા તેની સ્ત્રીને સુવાડી અગ્નિ સળગાવ્યો, પણ તેનું આયુષ્ય હતુ તો સુરગ વાટે થઈ નીકળી જીવતો રહ્યો જીવ્યો ! માતાને સ્નેહ પણ એટલોજ છે વળી શ્રેણિક રાજાએ પોતાના પુત્ર કોણીકનો લોહી પડવાળો અશુભો મુખમા રાખ્યો, પડ વગેરે ચુસ્તુ, એટલો સ્નેહ પુત્ર ઉપર હતો, અને કોણીકની માતા ચેલ જીને એ પુત્ર જીવતો રાખવાનો વિચાર નહોતો, પણ શ્રેણીકે જોરાવ રીથી કોણીકને ઉઠેર્યો, તેજ કોણીકે પિતાને કાષ્ટના પાજરામા ઘાટ્યો, જીવ્યો ! બારીકાઈથી જોશો તો જહ્વારોકે જગત્મા કોઈનું કોઈ નથી

સંસારમાં કંઈ સાર દેખાતો નથી.

મરૂદેવી માતા, રૂપલદેવ સ્વામીએ દીક્ષા લીધી, તેથી સ્નેહના વશથી મારો રૂપલ શું કરતો હશે, એમ રૂદન કરવા લાગ્યાં. આંખે પડલ આવી ગયાં. જે વારે ભગવંત કેવળજ્ઞાન પામ્યા, તેવારે ભરત વાંદવા ગયા, માતાને પણ સાથે તેડી ગયા, દેવહંદસિના નાદ વગેરે અત્યંત ઋદ્ધિ સંપદા દેખીને સ્નેહ ત્રુટી ગયો, અને વિચાર્યું કે “હું રૂપલ-રૂપલ કરતી આંધળી થઈ, ને રૂપલ તો આટલી ઋદ્ધિને લોગવે છે, ને માતાને સંસારતો પણ નથી. અહો કોઈ કોઈનું નથી. કોનો રૂપલ અને કોની માતા ! સહુ સહુના આત્માનું કલ્યાણ કરે છે.” એમ અનન્ય ભાવના ભાવતા અંતગઠ કેવલી થઈ મોક્ષે ગયાં.

શ્રી ગૌતમસ્વામી ત્રીશ વર્ષ સુધી મહાવીરસ્વામીની સેવામાં રહ્યા. તેમનો મહાવીરસ્વામી ઉપર ઘણો સ્નેહ હતો. જે વારે ભગવાન નિર્વાણ પદ પામ્યા, તે વારે એવી ભાવના થઈ કે “કોના વીર ! મારો આટલો રાગ છતાં પણ તેમણે મને પાસે રાખ્યો નહીં,” એમ બહુ વિલાપ કરવા લાગ્યા ત્યારે આખરે મનમાં વિચાર આવ્યો કે વીતરાગ એ તો કોઈની સાથે સ્નેહ રાખતા નથી. વીરતો વીરના આત્માનું કલ્યાણ કરી ગયા, અને તું “વીર વીર” પોકારે છે. તેમાં તારું શું વળ્યું. તું તારા આત્માનું કલ્યાણ કાર્ય કર, એમ ભાવના ભાવતાં કેવળજ્ઞાન પામ્યા. એમ અન્યત્વ ભાવના ભાવતાં આત્માનું હિત થાય છે. ઘણા ભવ્ય પ્રાણીઓ અન્યત્વ ભાવના ભાવતા સિદ્ધિ પદને પામ્યા છે.

૬ અશુચિ ભાવના.

જેમ લુણની ખાણમાં જે જે પદાર્થ પડે છે તે તે લુણ થઈ જાય છે. તેમ આ કાયામાં જે જે આહાર પ્રમુખ પડે છે, તે મળ રૂપ થઈ જાય છે. એવી આ કાયા અપવિત્ર છે, તથા રૂધિર અને શુક્ર એ બન્નેના

મેળાપથી આ કાયા ઉત્પન્ન થાય છે આ કાયાને પાણીના સો ઘડાથી નવરાવીએ, તેમજ કસ્તુરી પ્રમુખ મુગધી દ્રવ્યોને કાયાપર ચોપડીએ તો પણ અદ્વર રહેલો અશુચિનો કોઠો પવિત્ર થતો નથી

ચદન, કસ્તુરી, અગર, કપુર, પ્રમુખ મુગધી વસ્તુઓ સાથે પણ આ શરીરનો સંબંધ થાય છે, ત્યારે અન્ય કાળમા દુર્ગંધરૂપ થઈ જાય છે તો પછી વિચારો કે, આ કાયાને કોણ બુદ્ધિમાન પવિત્ર માને ? નગરના ઘડનાળાની પેઠે આ કાયામાથી મળ, મૂત્ર નીકળ્યા કરે છે, ઘાતના કટકા જેવી આ કાયા ઉપર શી માયા કરવા જેવી છે ? પુરૂષના નવદ્વારમાથી અને સ્ત્રીના બારદ્વારમાથી અશુચિ વહ્યા કરે છે હે ! જીવ ! તુ દુર્ગંધિને દૂરથી દેખી મુખ મચકોડે છે, પણ જાણતો નથી કે તારૂં શરીર પણ દુર્ગંધિથી ભર્યું છે મલ્લિકુમારીએ આ ભાવનાથી છ મિત્રોને પ્રતિબોધ પમાડ્યો

ગર્ભાવાસમા તો આ જીવ અશુચિમા રાત્રી દિવસ લપટા ધને રહ્યો તેનું સ્વરૂપ સ હેપથકી કહે છે —

સ્ત્રીની નાભિની નીચે જે નાડી છે, તે જે નાડી કુલને આકારે છે તેની નીચે આબાના માજરના આકારે માસની પેશી છે તે જે વારે સ્ત્રીને ઝડપુ કાલ હોય તે વારે તે માસની માજર કુટે છે ને માહેથી રક્ત વહે છે જીવની ઉત્પત્તિ વિષે જે અધોમુખ કુલને આકારે યોનિ છે ત્યાં પુરૂષનું વીર્ય પ્રાપ્ત થાય છે, અને જે વારે યોનિ મિશ્રિત હોય તે વારે જીવ ઉપજવા યોગ્ય થાય છે, અને વીર્ય પ્રાપ્ત થયા પછી બાર મહૂર્ત સુધી જીવનું ઉપજવું થાય છે, એક જીવ પણ ઉપજે, જે તથા ત્રણ તથા ઉત્કૃષ્ટ નવ લાખ જીવ ઉપજે કહ્યું છે કે—

॥ ગાથા ॥

દૃષ્ટિય જોણી સમવત્તિ, ચેદિયાત જે જીયા,
ઉક્કોસનવલ્લસા, જાયતિણવેલાણ ॥ ૧ ॥

તે જીવનું જઘન્યથકી આયુષ્ય અંતર્મુહુર્તનું હોય છે, ઉત્કૃષ્ટ કોડ પૂર્વ વર્ષનું હોય છે, જે જીવ ઉપજે તેના પિતાની સંખ્યા કહે છે. એક હોય, અથવા બે હોય. અથવા નવસેં પિતા હોય, સ્ત્રીની જમણી કુખે પુત્ર હોય છે, ડાબી કુખે પુત્રી હોય છે, અને મધ્ય ભાગમાં નપુંસક હોય છે. મનુષ્ય ઉત્કૃષ્ટ કાલ-ગર્ભમાં બાર વર્ષ રહે છે. તિર્થંચ ગતિમાં ઉત્કૃષ્ટ આઠ વર્ષ રહે છે.

ગર્ભમાં જીવ પ્રથમ સમયે માતાનું રૂધીર અને પિતાનું વીર્ય એ બેનો આહાર કરે છે. તેવાર પછી તેનું જ શરીર ખાંધે છે, ચાવત ષટ્ પર્યાપ્તિ પૂરી કરે છે એમ કરતાં જ્યારે સાત દિવસ થાય છે ત્યારે પાણીના પરપોટા જેવડો થાય છે, તે વાર પછી આંખાની ગોટી જેવડો થાય છે, તે વાર પછી માંસની પેશી જેવડો થાય છે, એમ અનુક્રમે ચોથે મહીને માતાના અંગનો વધારો થાય છે. પાંચમે માસે પાંચ અંગ થાય છે, છઠે માસે રૂધીરનો સંગ્રહ થાય છે. સાતમે માસે સાતસેં નાડી ખંધાય છે તથા પાંચસે પેસી ખંધાય છે તથા, નવ ધમણી નાડી થાય છે તથા રોમરાજી પ્રગટે છે. રોમે કરી આહાર ગ્રહણ થાય છે અને સમયે સમયે પરિણમે છે. સર્વ શરીરે મળીને સાડીત્રણ કોડ રોમરાજી હોય છે, આઠમે માસે સર્વ અંગો પાંગ સંપૂર્ણ થાય છે.

ગર્ભમાં રહેલ જીવને લઘુનીતિ, વડીનીતિ, સજોખમ, બળખા પ્રમુખ કાંઈ હોતા નથી, ગર્ભમાં રહ્યો થકો જે આહાર જીવ કરે તે આહાર ઈન્દ્રિયની પુષ્ટિ કરે છે, અને હાડ તથા મેદ પ્રમુખની વૃદ્ધિ કરે છે, ગર્ભમાં માતા આહાર લે તો ગર્ભનો જીવ પણ આહાર લે છે. માતા દુઃખી થાય તો ગર્ભનો જીવ પણ દુઃખી થાય છે, ગર્ભમાંથી જીવ ચલે તો નરક, તિર્થંચ, દેવતા, અને મનુષ્ય એ ચાર ગતિમાં ઉપજે છે. માતા સુવે તો પોતે સુવે છે, માતા બળે તો પોતે બળે છે, એવી રીતે અશુચિ અપવિત્રથી ભરેલો જીવ, ગર્ભાવાસનું અનંતુ દુઃખ લોગવે છે. મહામળ મૂત્રના ભરેલાં સ્થાનકમાં વસવું પડે છે એવી રીતે નવ માસ

સુધી જીવને ગર્ભાવાસમાં રહેવું પડે છે પિતાના વીર્યનું બળ ઘણું હોય તો પુરુષવેદે જીવ થાય છે તથા માતાના રૂધીરનું બળ ઘણું હોય અને પિતાના વીર્યનું બળ થોડું હોય છે તો સ્ત્રીવેદે જીવ થાય છે, તથા વીર્ય બળ સમભાગે હોય છે તો નપુસક વેદ બાધે છે તેમાં કોઈ જન્મતી વળતે મસ્તકે કરી આવે છે, કોઈના પહેલા પગ આવે છે, કોઈ આઠા આવે છે તે સર્વે પુણ્ય પાપના ફળ છે સર્વજીવો પોતાની પૂર્વની અવસ્થા સંભારે તો દુર્ગ મ્હા કરેજ નહીં કેમકે ગર્ભાવાસ, નરકની કુલી પાક સરખો છે

કોઈ જીવ ગર્ભાવાસની અવસ્થા ભૂલી જઈને જીવાનીના મદમાં છાકયોથકો અશુચિની દુર્ગ મ્હા ઘણી કરે છે તે અસાની છે શરીરમાં અઠાર પાસળીયો પરિષ્ક કડક નામે સધિની છે બાર પાસળીયો કડક, બેવાસાની છે ચાર પલની જીલ છે બે પલના નેત્ર છે આઠ પલનું હૃદય છે શરીરમાં એકસો સિતોતેર મર્મના સ્થાનક છે શરીરમાં એક વડીનીતિનું તથા એક લઘુનીતિનું એમ બે સ્નાયુ છે ત્રણસે હાડની માળા છે નવસે નાડી છે સાતસે શીરા છે પાચસે માસની પેસી છે નવ ધમણની નાડી છે સાડી ત્રણ કોટી રામરાજ છે એકસો ને સાઠ નાડી નાભિયકી ઉચી ચાલે છે, તે મસ્તકના બધની છે, તેને રસ હરણી કહે છે તે મસ્તકે ગ્સ પહોચાડે છે એ રસ હરણી નાડીનો જેટલો ઉપઘાત થાય તેટલી રાગની પ્રાપ્તિ બાણવી, અને આખ, કાન, નાક, તથા જીભના બળને હણે છે તેથી રાગ થાય છે, પીડા કરે છે, એ સર્વ ઉર્ધ્વ નાડીના ફળ બાણવા તથા વળી એક સોને સાઠ નાડી નાભિયકી ઉઠી તે નીચે ચાલી ચક્રી પગને તળીએ બંધાણી છે તે નાડીનો ઉપઘાત થાય તો નેત્રનો, જઘાનો, મસ્તકનો, આધાશીશી, અને યાવત અધ થાય છે ત્યાં સુધી પણ એ એના ફલ બાણવા, તથા એકસો ને આઠ નાડી નાભિયકી જે ઉપડી તેતિર્છી ચાલી હાથના આગળા સુધી પહોચી છે, તેના ઉપઘાતયકી બેબે પાસાની વેદના, પેટની વેદના, મુખની વેદના, ઇત્યાદિ સર્વ એની

રસ હરણીના ધાતથકી ઉપજે છે. તથા એકસો ને સાઠનાડી, નાભિ થકી ગુદાસ્થાનક સુધી પહોંચી છે તેના ઉપધાતથી પેશાબ રોગ, વડીનીતિ રોગ, તથા કરમીયાની ઉત્પત્તિ થાય છે, તથા હરસ વિકાર વગેરે રોગ થાય છે. તથા પચવીશ નાડી નાભિથકી ઉપજી તે સલે-ખમને ઉદ્ધરવા વાળી છે. તેના ઉપધાતથી સલેખમ થાય છે. તથા પચીશ નાડી પિત્તની ધરનારી છે. તથા દશ નાડી વીર્યની ધરનારી છે. ઈત્યાદિક પુરૂષને સાતસેં નાડી હોય છે. તેની રસ હરણી આદિ નાડીઓને ઉપધાત ન હોય તો શરીરે સદાય સુખ રહે છે, અને તે રસહરણી નાડીને કંઈ ઉપધાત થયો હોય તો તે પ્રકારનો રોગ થાય છે. સ્ત્રીને છશેંને સીતેર નાડી હોય છે. અને નયુંસકને છશેં ને એંસી નાડી હોય છે. તથા પુરૂષને જે પાંચસે પેસી માંસની કઠી છે તે મધ્યેથી (૩૦) ત્રીશ પેસી ઓછી સ્ત્રીને હોય છે.

આ શરીર મહા દુર્ગંધનું સ્થાન છે. લોકોની દુર્ગંધા કરવાથી ઘણું કર્મ ભોગવવાં પડે છે. માટે કોઈની દુર્ગંધા કરવી નહીં. વળી જાતિ, રૂપ મદ પણ કરવાથી ચારગતિમાં મહા દુઃખ ભોગવવાં પડશે. જે આ શરીર હાલ સુગંધી દેખાય છે તે ક્ષણમાં ખરાબ થઈ જશે. માટે પુદ્ગલ ઉપર રાચવું નહીં અને અલક્ષ્ય લક્ષણ કરી પાપની રાશિ ઉપાર્જન કરવી નહીં. એ લવ્યપ્રાણી-યોને યોગ્ય છે.

સાતમી આશ્રવભાવના.

મન યોગ, વચન યોગ અને કાયયોગથી શુભ અશુભ કર્મનું ગ્રહણ કરવું તે આસ્રવ છે એમ જીનેશ્વર ભગવાન કહે છે. સર્વજીવો વિષે મૈત્રી ભાવના. ગુણાધિકજીવોમાં પ્રમોદભાવના, અવિનીત શિષ્ય આદિ ઉપર માધ્યસ્થ ભાવના અને દુઃખીજીવો ઉપર કારૂણ્ય ભાવના. આ ચારે ભાવનાઓથી જે જીવોના અંતઃકરણ નિત્યવાસિત હોય છે, તે જીવો, જેંતાલીશ પ્રકારનાં પુણ્ય ઉપાર્જન કરે

છે, અને આર્તધ્યાન રૌદ્રધ્યાન, પાપ પ્રકારના મિથ્યાત્વ, સોળ પ્રકારના કપાય, નવનોકપાય, પાપપ્રકારના વિષય, પાપ પ્રકારના અમત અને પચ્ચીસ પ્રકારની પાપ ક્રિયા, તેઓનાથી જે જીવોના હૃદય વામિત હોય છે તે જીવો, ખ્યાસી પ્રકારનું પાપ કર્મ ઉપાર્જન કરે છે તથા અરિહત, સિદ્ધ, સૂરિ, ઉપાધ્યાય, સુસાધુ, સિદ્ધાત, દ્વાદશાગ, સાધ્વી, શાવક અને શ્રાવિકા, ઈત્યાદિના જે શુદ્ધ કીર્તન, સ્તુતિ કરે છે તે શુભ કર્મ ઉપાર્જન કરે છે તથા શુદ્ધવતની નિંદા કરી, સ્વકપોલ કલ્પિત મતનો ઉપદેશ વગેરે જે આપે છે, તે અશુભ કર્મ ઉપાર્જન કરી અનત સ સાર રખડે છે

જે પુરૂષો અભિમાનના છાકમા ચઢ્યા છતાં માન પૂજાની ખાતર જીનેશ્વર ભગવતે કહેલા આગમોનો ઉલટો અર્થ કરે છે, અને કુયુક્તિયો કરી લોકોને ભરમાવે છે અને જગમા સધુ નામ ધરાવે છે, સત્ય શુદ્ધ પરપર શ્રીહેમચ દ્રાચાર્ય મહારાજ તથા શ્રીહીરવિ-જયસૂરિ જેવા મહત પુરૂષોના વિચારોમા હોય કાઢે છે, તે જીવો-મિથ્યાત્વના જોરે ચાર ગતિમા રખડનારા થાય છે, ઉત્સૂત્ર ભાષણની આવૈાનણા લેવાતી નથી માટે હે ભવ્ય પ્રાણીઓ! સ્વચ્છ દતાના જોરથી અગર પ્રજાના અભિમ નથી કોઈ વખત કુયુક્તિથી જોનાગમનું ખડન કર્યો નહીં, કારણ કે શાસ્ત્રોમા શ્રીઅભયદેવ સૂરિજી મહારાજએ કહેલું છે કે-

॥ ગાથા ॥

દસણમઠો, મઠો દસણમઠો નચ્ચિનિવ્વાણ ॥

સિજ્જતિ ચરણ રહિયા, દસણરહિયા ન સિજ્જતિ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ —ચારિત્રથી બ્રહ્મ થાય છે તેનું તો કોઈ વખત આત્મ હિત થાય છે, પણ વીતરાગ વચનની જેણે પ્રતીતિ કરી નહીં અને તે થકી ઉઘટી દૃષ્ટિ કરી તે જીવો આત્માનું કલ્યાણ કરી શકતા નથી મહાબુદ્ધિમત્તોએવા શ્રીમુનિસુદર ગુરુજી મહારાજે ઉપ દેશ રતનાકર નામનો ગ્રંથ બનાવેલો છે, તેમા લખ્યું છે કે—

॥ ગાથા ॥

ઘનાણં વિહિજોગો, વિહિપસ્ક આરાહગા સયા ઘન્ના, ॥

વિહિવહુ માણી ઘન્ના, વિહિપસ્ક અદુસગા સયા ઘન્ના ॥૧॥

ભાવાર્થ—જેને નિકટ મોક્ષ છે, તેવા પુરુષોને વિધિ યોગ હોય છે. તેવા પુરુષોને ધન્ય છે. વળી ભગવંતે કહેલી જે વિધિ, ક્રિયા, આચાર, વર્તના, તેને આચરવાવાળા પુરુષોને ધન્ય છે. વળી જે પોતાનાથી વિધિમાર્ગ થતો ન હોય તોપણ વિધિ-માર્ગનું ખડુમાન કરે છે, પ્રશંસે છે, સત્યમાને છે, તેઓને પણ ધન્ય વાદ ઘટે છે. વળી જે વિધિ પક્ષને દૂષણ આપતા નથી અર્થાત્ તેને ખોટો કહેતા નથી, તેવા પુરુષોને ધન્ય છે. કહ્યું છે કે—

॥ ગાથા ॥

આસન્ન સિદ્ધિઆણં, વિહિવહુમાણો હવંતિકેસિંપિ. ॥

વિહિચાઓ અવિહમાત્તિ, અમન્વદૂરમન્વજીવાણાં ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ:—જે આસન્નભવી પુરુષો છે, તેવા કેટલાકને વિધિ માર્ગનું ખડુમાન હોય છે. શુરંગમથી જે ચાલી આવેલી ક્રિયા અનુષ્ઠાન—સૂત્ર, નિર્ચુકિત, ચુર્ણી, ભાષ્ય, વૃત્તિથકી તથા પરંપરાદિથી વિપરીતપણું અભવ્ય જીવોને તથા દૂરભવ્ય ગ્રાણીઓને હોય છે, એટલે અભવી તથા દૂરભવી તેને વિધિ માર્ગનો ખપ હોતો નથી અને તે વિધિનો ત્યાગ કરી ચાલે છે. માટે હે ચેતન! તું ઉત્સૂત્ર ભાષણ કરીશ નહીં. કારણ કે તેથી મહારૌરવ દુઃખ ભોગવીશ, અપેક્ષાએ જ્ઞાન અને ક્રિયાને સમજ! તથા વળી જે જીવ માંસ ભક્ષણ કરે છે, સુરાપાન કરે છે, જીવઘાત કરે છે, ચોરી, જુગાર, પરદારાગમનાદિ કરે છે, બાવીશ અભક્ષ્ય, બત્રીશ અનંતકાયનું ભક્ષણ કરે છે, જુગાર રમે છે, પાપથી લક્ષ્મીનો સંચય કરે છે, તે જીવ, અશુભકર્મ ઉપાર્જન કરે છે. કલેશ કરવાથી, અને પરની નિંદાકરવાથી. જીવ અશુભ કર્મ ઉપાર્જન કરે છે.—ઉપદેશમાલામાં કહ્યું છે કે—

પરદોસે જયતો ન લહહ, અચ્ચ જસ ન પાવહ ॥

સુચણં વિ કુણ્ણ સત્તુ, વધહ કમ્મં મહાધોર ॥ ૧ ॥

ભાષાર્થ —એતન પારકાના દ્રવ્યો કાઢતો છતો અર્થ કાઢ પામતો નથી અને પારકાના અપવાદ દ્રવ્યો બોલતો છતો યથાકીર્તિ પામી શકતો નથી, અને નિદા કર્યાથી સન્નન, મિત્રને પણ નિદક પુરૂષ પોતાનો શત્રુ કરે છે, અને પરદોષ બોલતો છતો મહાધોરકર્મ બાધે છે વળી અદેખાર્થ, દેષ વિના સ સારની કારણીભૂત એવી પારકાના દ્રવ્યોની કથા થતી નથી એ માટે નિદકપણ વર્જવું મનુષ્ય ધારે છે કે, પારકાના દ્રવ્યો કાઢીશ એટલે મારી મોટાઈ થશે પણ તે જાણતો નથી કે કોયલા ચાવે લાલ મુખ કદી થાયજ નહિ ઉલટું કાણુજ મુખ થાય, તેમ પારકી નિદાથી પોતાની મહત્વતા ઓછી થાય છે, અને પરભવમા દારૂ હું ખ લોગવવું પડે છે માટે આત્મહિતાર્થી છવે પરના દ્રવ્યો જદિ ઉચ્ચારવા નહિ વળી છવે માયા પણ કરવી નહિ કપટથી હજારો વર્ષ સુધી ચારિત્ર પાળુ હોય છે, તોપણ નિષ્કળ થાય છે માસ માસને અતે પારણ કરે, અને લુખ્યુ અન્ન વહોરે, પણ જો મનમા કપટ છે તો તેથી અનત વખત જન્મ મરણ થશે —ભૂમિ શયન કરવું, કેશલુચન કરવું તે પણ સુકર છે, પણ માયાનો ત્યાગ કરવો દુષ્કર છે શ્રીમદ્ યશોવિજયજી ઉપાધ્યાયજીએ કહ્યું છે કે —

નમ્મ માસ ઉપવામીયા, સુણો સ તાણ,
સીધલીએ કૃશ અન્ન, ગુણવ તાણ,
ગર્લ અનતા પામશે, સુણો સ તાણ,
જો છે માયા મત્ત, ગુણવ તાણ !

ઈત્યાદિ વચનથી સમજીને માયાનો ત્યાગ કરવો એજ હિતકારક છે અહાર પાપ સ્થાનક સેવવાથી અશુભ કર્મનો જાંઘ થાય છે માટે

હે ચેતન ! આશ્રવ દ્વાર સેવીશ નહિ. મનુષ્ય જન્મ પામી સંવર કરણી કર ! તેથી મોક્ષ મુખ પામી શકાય છે.

૮ આઠમી સંવર ભાવના.

આશ્રવનો નિરોધ (રોકવું) તેને સંવર કહે છે. સંવરના બે પ્રકાર છે. એક દેશ સંવર, અને બીજો સર્વ સંવર, તે અયોગી દેવ-લીમાં હોય છે, અને દેશ સંવર એક બે ઇત્યાદિ ભેદ છે તે આશ્રવનો ત્યાગ કરનારમાં હોય છે, વળી સંવરના બીજા બે પ્રકાર છે. એક દ્રવ્ય સંવર અને બીજો ભાવ સંવર. તેમાં બે કર્મ પુણ્યલ આશ્રવને જીવ ગ્રહણ કરે છે, તેઓને દેશથી અગર સર્વથી આવતા રોકવા તેને દ્રવ્યસંવર કહે છે, અને સંસારકારણીભૂતક્રિયાનો ત્યાગ કરવા બે આત્માના અધ્યવસાય ઉપર છે તે ભાવ સંવર છે.

આત્માર્થી પુરુષ મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કષાય, અને યોગ પ્રમુખનો ત્યાગ કરે છે અને આર્તધ્યાન અને રૂ દ્રધ્યાન તથા ધર્મ ધ્યાન અને શુદ્ધધ્યાન ધ્યાવે છે. ક્રોધ ને દમ્ભાથી જીતે છે. માનને મૃદુતાથી જીતે છે. માયાને સરલપણથી જીતે છે અને લોભને સંતોષથી જીતે છે, પાંચ ઇન્દ્રિયોના ત્રેવીશ વિષયોને જીતે છે, પાંચ સમિતિ અને ત્રણ શુભિએ શુભ રહે છે, બાવીશ પરિસહને જીતે છે. દશપ્રકારના યતિધર્મમાં લીન રહે છે. ષડ્દ્રવ્યના શુભપર્યાયનું સ્વરૂપ વિચારે છે, આત્મ ઉપયોગમાં વર્તે છે, એવાને મોક્ષની લક્ષ્મી અવશ્ય પ્રાપ્ત થાય છે.

૯ નવમી નિર્જરા ભાવના.

સંસારની કારણીભૂત બે કર્મની સંતતિ તેનો અતિશયથી બે નાશ કરે તેને નિર્જરા કહે છે. નિર્જરા બે પ્રકારની છે, એક સકામ નિર્જરા અને બીજી અકામ નિર્જરા; તેમાંથી સકામ નિર્જરા તો સમકિત-ધારી સાધુ શ્રાવકને હોય છે. બાકીના યોગી સન્યાસી ફકીર વગેરેને અકામ નિર્જરા હોય છે. અમારા કર્મની નિર્જરા થાય અને અમને મોક્ષ મળે એવા આશયથી બે પુરૂષો તપ પ્રમુખ કરે છે, તે

સકામ નિર્જરા કરે છે અને એકેન્દ્રિય, દ્વીન્દ્રિય, આદિ જીવોને વિશેષ જ્ઞાન તો નથી, પરંતુ વધ, બંધન, છેદન, તાડના અને તર્જના આદિ કષ્ટ ભોગવવાથી તેઓને કર્મની નિર્જરા થાય છે, તે સકામ નિર્જરા છે નિર્જરાના ખાર લેદ છે છ બાહ્ય અને છ આંતર તર તેની ગાથા —

અણસણ મુણોઅરિયા, વિત્તિસરેવણ રસજ્વાઓ ॥

કાયાકિલેસોસલીણયાય, વજ્જો તજો હોઠ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—અનસન, ઉણોહરી, વૃત્તિસંક્ષેપ, રસત્યાગ, કાચ કલેશ, સંલીનતા એ છ બાહ્ય તપ છે

એ છ બાહ્ય નિર્જરાના લેદ છે તથા આંતરનિર્જરાના જ લેદ કહે છે તેની ગાથા —

પાયચ્છિત્ત વિણઝો, વેયાવચ્ચ તહેવ સજ્ઞાઓ ॥

જ્ઞાણ ઉસ્સગ્ગોવિઝ, અમ્મિતરઝો તજો હોઠ ॥ ૧ ॥

ગાથાર્થ—પ્રાયશ્ચિત્ત, વિનય, વૈયાવૃત્ય, સ્વાધ્યાય, ધ્યાન, કાયોત્સર્ગ, એ છ આંતર તપ લેદ છે

ઈત્યાદિની આરાધના કરવાથી કર્મકલક દૂર થાય છે માટે હે બ્રહ્મજીવો! તત્ત્વ પદ્મ્યબાણનો આદર કરો. બાહ્ય તપસ્વી ગ્લાની જ્ઞાનીનું વૈયાવચ્ચ કરો. જીર્ણોદ્ધાર કરો. શત્રુજ્યાદિ તીર્થની યાત્રા, ચંદ્ર, ભક્તિ, તથા ઉભય કાળ આવશ્યક કરણી કરો, કર્મસૂકન, કનકાવલી, સિંહ નિકીરિત, વર્ષી પ્રમુખ તપ કરો. પોસહ, સામાયિક પ્રમુખ કરણી કરો. ગુરૂ ઉપદેશ વિનય પૂર્વક સાબળો, તથા જ્ઞાનનો અભ્યાસ કરો. બીજા ભવ્યજીવોને જ્ઞાન ભણાવી સમ્યક્ત્વ દાન આપો. કે જેથી મહાનિર્જગ થાય દ્રઢપ્રહારી તથા મેતાર્ય મુનિ, ઢંઢજુ કુમાર તથા સુકોશલ મુનિ વગેરેએ નિર્જરાથી કઠીણ કર્મ ખપાયા છે ગજસુકુમાર, મુનીશ્વરને ધન્ય છે કે જેને ગોમીલ પ્રાણજો માયાની જોપરીમા અગારા ભરી મહાદ્વંધ દીધે છતે પણુ જરા માત્ર ક્રોધ કર્યો નહોતો, અને કઠીણ કર્મ ખપાયા વળી ચૌદ હજાર મુનિમા ઉત્પદ અને જેની વીરભગવતે પ્રશસા કરી

એવા ધના મુનિને ધન્ય છે. હે હવ ! તું પણ એવું તપ કરાવે
આદરીશ. નિર્જરાથી હવ, મોક્ષ મુખ પામે છે.

૧૦ દશમી લોકસ્વભાવભાવના.

પૃથ્વી, ચંદ્ર, સૂર્ય, ગ્રહ, નક્ષત્ર, તારા, પર્વત, નરક, સ્વર્ગ અને લોકાકાશ મળી એક લોક કહેવાય છે. લોકનો આકાર જૈનાગમમાં આ પ્રમાણે બતાવ્યો છે. જેમ કોઈ પુરુષ બમો પહેરીને પોતાની કમરમાં બન્ને હાથ લગાડી પગ પસારી ઉભો રહે તેના આકારે લોક છે. તે લોક, ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય, પુદ્ગલ અને હવ એ છ દ્રવ્યથી વ્યાપી રહ્યો છે. તથા ઉત્પત્તિ, વ્યય અને ધ્વોવ્ય એ ત્રણે સ્વરૂપસંયુક્ત છે, અનાદિ અનંત છે. કોઈનો બનાવેલ નથી. કેટલાક હવે જગત્ કર્તા ઈશ્વરને માને છે, તથા હવેને પણ ઈશ્વર બનાવે છે. તે તેમનું માનવું શશશૃંગવત્ ખોટું છે. એ લોકના ત્રણ ભેદ છે. ૧ ઉર્ધ્વલોક, અધોલોક, અને તીર્થલોક. પુરુષાકારે જે લોક છે, તેની નાલિની નીચી જગ્યા તેને અધોલોક કહે છે. તે અધોલોક સાત રાજ્યી કાંઈક ઝાઝેરો છે. તથા સાતરાજ માઠેરો નાલિયકી ઉપરનો ભાગ છે. તેને ઉર્ધ્વલોક કહે છે. તથા જે નાલિની જગ્યાનો ભાગ છે. તેને તીર્થલોક કહે છે, હવે તે ત્રણ લોકનું કિંચિત્ સ્વરૂપ દેખાડીએ છીએ. અધોલોકને વિષે સાત પૃથ્વી છે, પહેલી પૃથ્વી રત્નપ્રભા નામે છે. રત્નપ્રભા પૃથ્વીનો એક લાખને એંશી હજાર પિંડ છે. તે મેરૂ પર્વતની સમભૂતલા પૃથ્વીના ભાગયકી ગણવે, હવે એક લાખ અને એંશી હજાર પૃથ્વીના પિંડમાંથી એક હજાર યોજન નીચે મૂકીએ અને એક હજાર યોજન ઉપર મૂકીએ—બાકી મધ્યમાં એક લાખને અઠોતેર હજાર પૃથ્વીનો પિંડ રહ્યો, તેમાં તેના તેર ભાગ કરીએ. તેમાં તેર નરકના પાથડા છે. તેના વચલા આંતરા બાર રહ્યા તે મધ્યે દશઆંતરામાં ભુવનપતિના, દશનિકાયના દશ દેવતાઓ છે, અને એ આંતરા ખાલી છે. હવે હજાર યોજન જે પૃથ્વી ઉપર રહી તે મધ્યે સો યોજન ઉપર મૂકીએ અને સો યોજન નીચે

મુકીએ અને મધ્યે આઠસે યોજનમધ્યે આઠ વ્યતર નિકાયના દેવો રહે છે તથા ઉપરના સો યોજન રહ્યા તેમા દશ યોજન નીચે મુકીએ અને દશ યોજન ઉપર મુકીએ, બાકીના મધ્યના એ શી યોજનમા આઠજાતિના વાનવ્યતર દેવો ગ્રહે છે ભુવનપતિ તથા વ્યતરજાતિના દેવોને રહેવાને રતનમય આવાસ છે પહેલી નરકના તેર પાચડા છે તેના સર્વ મળીને ૩૦ ત્રીશ લાખ નરકા વાસ છે, તે નરક પૃથ્વી નીચે એક રાજ ખાલી છે, ત્યારબાદ બીજી નરક પૃથ્વી આવે છે, બીજી નરકમા અગીયાગ પાચડા છે, ત્યાથી એક રાજ ગએ છતે ત્રીજી પૃથ્વી વાલુકાપ્રભા નામે આવે છે, તેમા નવ પાચડા છે ત્યાથી એક રાજલોક ગએ છતે ચોથી પૃથ્વી પદ્મપ્રભા નામે આવે છે તે મધ્યે સાત પાચડા છે ત્યાથી એક રાજ ગએ છતે પાચમી ધૂમ્રપ્રભા નામે આવે છે તે મધ્યે પાચ પાચડા છે ત્યાથી એક રાજ ગએ છતે છઠી પૃથ્વી તમ પ્રભા નામે આવે છે ત્યા ત્રણ પાચડા છે ત્યા થકી એકરાજ ઝાઝેરી સાતમી તમન્તમ પ્રભા નામે પૃથ્વી આવે છે ત્યા અત્યંત અધકાર છે, તે સાતમી પૃથ્વીના નારકી એને ઘણી વેદના છે, ત્યાથી એક રાજ ગએ છતે અલોક આવે છે હવે સાતે પૃથ્વીનું પહોળાપણ કહે છે -પહેલી પૃથ્વી એક રાજ લાખી પહોળી છે, બીજી પૃથ્વી એક રાજ લાખી પહોળી છે, ત્રીજી પૃથ્વી ત્રણ ગજ લાખી પહોળી છે ચોથી પૃથ્વી ચાર ગજ લાખી પહોળી છે પાચમી પૃથ્વી પાચ રાજ લાખી પહોળી છે છઠી પૃથ્વી છ રાજ લાખી પહોળી છે, સાતમી પૃથ્વી સાત રાજ લાખી પહોળી છે પહેલી નરકના કરતા બીજી નરકમા અનંતગણી વેદના છે, એમ ઉત્તરોત્તર સાતમી નરકમા અનંત ગુણી વેદના વધારે જાણવી એનો ઘણો વિન્તાગ પત્રવણા અને જીવાસિગમમા છે

હવે તીર્થછલોકનું સ્વરૂપ કહે છે પ્રથમ જ બુદ્ધીપ એક લાખ યોજનનો લાખો પહોળો છે અને તેને સર્વ દ્વીપ મધુર વીંગી રહ્યો

છે. તેના મધ્યભાગમાં મેરૂ પર્વત છે. તે એક લાખ યોજન ઉંચો છે, દશહજાર યોજન લાંબો પહોળો છે, તેની પૂર્વ પશ્ચિમ દિશાએ મહા વિદેહક્ષેત્રની શોળ શોળ વિજયો છે, બન્ને મળી બત્રીશ વિજયો છે, તથા હિમવંત અને મહાહિમવંત આદિ છ ક્ષેત્ર જુગલીઆ જીવોના છે, તથા એક ભરતક્ષેત્ર અને ઐરાવત એ બે કર્મભૂમિનાં ક્ષેત્ર જંબુદ્વીપમાં છે, તે ઉત્તર દક્ષિણે છે. તથા છપ્પત્ર અંતરદ્વીપ છે, તથા જંબુદ્વીપને જગતિનો કોટ છે. તેને ચાર દરવાજા છે, તથા ઉત્તરકુડને વિષે સુદર્શન નામા જંબુવૃક્ષ છે, જંબુદ્વીપને ફરતો લવણ સમુદ્ર જાણવો, લવણ સમુદ્ર બે લાખ યોજનનો છે. તે મધ્યે પાતાળ કલશા છે, તે મધ્યેથી જ્યારે પાણી ઉભરાય છે ત્યારે ભરતીઓ થાય છે. તેનું પાણી ખાડું છે, તેને પણ ફરતી જગતિ આવી છે. તેની વરધી ૧૬ સોળ લાખ યોજન માંહી છે. તેને ફરતો ધાતકીખંડ છે, તેને વિષે જંબુદ્વીપ કરતાં બમણા ક્ષેત્ર જાણવા. તથા મેરૂ પર્વત પણ બે જાણવા. એ બે મેરૂ પર્વત ૮૪ ચોરાશી હજાર યોજન ઉંચા છે. તથા બે ઇક્ષ્વાકુ પર્વત છે. તથા ધાવડીનું વૃક્ષ છે, તેને ફરતી જગતિ છે. તે દ્વીપ ચાર લાખ યોજન પહોળો છે, તેની પરિધિ એકતાળીસ લાખ યોજન ઝાઝેરી છે. તેને ફરતો કાળોદધિ નામે સમુદ્ર છે. તે આઠ લાખ યોજનનો પહોળો છે. તેની ફરતી પરિધિ એકાણું લાખ યોજન ઝાઝેરી છે. તેને ફરતો પુખ્ખરવર નામે દ્વીપ છે, તેના મધ્યભાગનેવિષે માનુષ્યોત્તર પર્વત વલયાકારે પડ્યો છે. તેની અંદરમાં અડધો જે દ્વીપ તે મધ્યે સર્વ ધાતકી ખંડની પેઠે સમજી લેવું, પરંતુ તેનાં ક્ષેત્ર ધાતકી ખંડ કરતાં બમણાં મોટાં છે. એ અઢીદ્વીપમાં મનુષ્યની વસતિ છે, તથા અઢીદ્વીપમાંજ મનુષ્યનું જન્મ અને મરણ થાય છે. અઢીદ્વીપ બહાર મનુષ્યનું જન્મ મરણ થતું નથી. અઢીદ્વીપને વિષે તિર્થંકર,

કેવળી, ગણધર, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ ઇત્યાદિ ધર્મ પ્રરૂપનાર હોય છે

અઢીદ્વીપની બહાર દેવતા તથા તિર્થ ચનો રહેવાસ છે, અઢી દ્વીપની બહાર અસખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્ર છે છે લેા સ્વયંભૂરમણુ નામે દ્વીપ છે તેવા રાજના વિષયે (એક રાજનો ચોથો ભાગ) પહોળો છે તે થકી સ્વયંભૂરમણુ નામા સમુદ્ર પહોળો છે એટલે અઢી રાજલોક ઝાઝેરા પહોળો છે અઢીદ્વીપની બહાર જે ચંદ્ર, સૂર્ય, ગ્રહ નક્ષત્ર અને તારા છે, તે રથર છે જ્યાં સૂર્ય છે, ત્યાં સદા દિવસ હોય છે, અને જ્યાં ચંદ્ર હોય છે ત્યાં સદા રાત્રી હોય છે ચંદ્ર તથા સૂર્યનું નુ આતરૂ પચાસ હજાર યોજનનું છે હવે ઉર્ધ્વલોકનું સ્વરૂપ કહે છે —

પહેલો દેવલોક સુધર્મ નામનો છે, ત્યાં બત્રીશ લાખ વિમાન છે, સર્વ રત્નમય છે, તે થકી ઉત્તર દિશાએ બરાબર ઇશાન દેવ લોક છે તેને વિષે અઠ્ઠાવીશ લાખ વિમાન છે, તેના ઇંદ્રનું નામ દેવલોકને નામે સમજી લેવું, તે બે દેવલોક લગીને આકાર છે, તેના ઉપર સનત કુમારદેવલોક દક્ષિણ દિશાએ છે તેમા બાર લાખ વિમાન છે, તે થકી ઉત્તર દિશાનેવિષે મહેન્દ્રનામા દેવલોક છે તેને વિષે આઠ લાખ વિમાન છે, તેના ઉપર પાચમો બ્રહ્મ દેવલોક છે, તેના વિષે ચાર લાખ વિમાન છે, તથા કૃષ્ણરાજ ત્યાં છે, તથા નવ લોકાતિક દેવના નવ વિમાન છે તે તીર્થ કગની દીક્ષા સમયે પ્રભુને મૂચના આપવા આવે છે તે દેવોને રહેવાનું ત્યાં છે, તે દેવલોક પાચ રાજ લાખો પહોળો છે, તેના ઉપર છઠ્ઠો લાતક નામા દેવલોક છે, તેને વિષે પચાસ હજાર વિમાન છે, તેના ઉપર સાતમો મહાશુક નામા દેવલોક છે, તેને વિષે ચાલીશ હજાર વિમાન છે તેના ઉપર આઠમો સહસ્રારનામા દેવલોક છે, તેને વિષે છ હજાર વિમાન છે, તેના ઉપર નવમો આનંદ નામા દેવલોક છે, તે થકી ઉત્તર દિશિ

દશમો પ્રાણુત નામા દેવલોક છે, તે બે દેવલોકનાં મળીને ચારસે વિમાન છે, તે બે દેવલોકને વિષે પ્રાણુત નામા એક ઇંદ્ર છે. તે ઉપર આરણુનામા દેવલોક દક્ષિણ દિશામાં છે. તે થકી ઉત્તર દિશાને વિષે અચ્યુત નામા બારમો દેવલોક છે, તે બે દેવલોકના મળીને ત્રણસો વિમાન છે. તે બે દેવલોકનો અચ્યુત નામનો એક ઇંદ્ર છે. એ બાર દેવલોકના કલ્પ દેવતા છે. તે ઉપરના દેવોને કલ્પાતીત કહે છે. બાર દેવલોક ઉપર નવ ઐવેયક છે, તે નવ ઐવેયકના ત્રણસોને અઢાર વિમાન છે, તે ઉપર પાચ અનુત્તર વિમાન છે. તેનાં નામ—

૧-વિજય ૨-વિજયંત ૩-જયંત ૪-અપરાણુત ૫-સર્વાર્થ સિદ્ધ. તે મધ્યે વિજયાદિક ચાર વિમાન ચાર દિશાને વિષે છે, અને પાંચમું સર્વાર્થ સિદ્ધ નામા વિમાન લાખ યોજન લાંબું પહોળું મધ્ય ભાગમાં છે. તે વિમાનની ધ્વજથકી બાર યોજન ઉપર સિદ્ધ શિલા છે. તે મધ્યમાં આઠ યોજન જડી છે. છેડે માખીની પાંખ જેવી પાતળી છે. અને પીસ્તાલીશ લાખ યોજનની લાંબી પહોળી છે. તે શિદ્ધશિલા ઉપર એક યોજનના ત્રેવીશ ભાગ મૂકીને ઉપર ચોવીશમા ભાગમાં સિદ્ધ, પરમાત્માઓ, અજર, અમર, અવિનાશી. અનંત જ્ઞાનમય, અનંત દર્શનમય, અનંત ચારિત્રમય, એવા અનંત ગુણધારી ભગવંતો છે, તેઓ એક સમયમાં ચૌદ રાજલોકમાં રહેલા દ્રવ્ય ગુણ પર્યાયને જાણી રહ્યા છે.

પહેલા તથા બીજા દેવલોકના દેવતા મનુષ્ય, તિર્યંચ, પૃથ્વી, પાણી, વનસ્પતિમાં ઉપજે, તથા આઠમા દેવલોકના દેવો મનુષ્ય તિર્યંચમાં ઉપજે છે અને તિર્યંચ જીવો છે તે આઠમા દેવલોક સુધી જાય છે, હવે તે ચૌદ રાજલોક ઉચ્ચપણે છે. તે મધ્યે એક રાજલોક લાંબા પહોળાપણે ચઉદ રાજ સુધી જે નાડી છે તેને ત્રસ નાડી કહે છે એ ત્રસ નાડીને વિષે ત્રસ જીવ છે, બાકી સર્વલોકને વિષે પાંચ થાવર ભરેલ છે.

હે ચેતન ! હું એ અહિં રાજલોકને અનંત વાર જન્મ મરણે
ઠરી ફરસ્યો છે, તેનું કારણ અજ્ઞાન મિથ્યાત્વ છે જ્યાં સુધી
શુદ્ધ ધર્મની પ્રાપ્તિ થતી નથી ત્યાં સુધી જીવ સસારનો પાર
પામી શકતો નથી સદ્ધર્મની પ્રાપ્તિ થવી અત્યંત દુર્લભ છે, તે
હવે દેખાડે છે

૧૧ બોધિ દુર્લભ ભાવના

પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ અને વનસ્પતિ, તેમાં પોતાના
કરેલા કિલક કર્મથી જીવ પરિભ્રમણ કરે છે આ ભયાનક સસારમાં
અનંતા અનંતા પુનઃજન્મ પરાવર્તન કરતા થકા આ જીવ અકામ
નિર્જરાથી તેમજ પુણ્ય ઉપાર્જન કરવાથી દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુ
રિન્દ્રિય અને પચેન્દ્રિયરૂપ ત્રસપણ પામે છે કહ્યું છે કે—

॥ ગાથા ॥

નરત્ત આયરિયપિત્ત, સિત્તેવિવિલકુલ ।

કુલેવિવિલકુલમાજાઠ, જાણે રૂપસપયા ॥ ૧ ॥

રુપેવિહુ અરોગિત્ત, અરોગિત્તે ચિરજીવિય ।

દિયાહિય ચ વિભાણ, જીવિયે રણુ દુલ્લહ ॥૨॥

ભાવાર્થ—મનુષ્યપણ પામ્યા છતાં પણ આર્યક્ષેત્ર પામવું દુર્લભ
છે, અને આર્યક્ષેત્ર પ્રાપ્ત થયે છતે પણ સારું કુળ પામવું દુર્લભ છે,
અને કુળનેવિષે પણ ઉત્તમ ભાતિ પામવી દુર્લભ છે, અને ભાતિ
પામ્યા છતાં પણ પચેન્દ્રિય સંપૂર્ણ આદિ સંપદા પામવી દુર્લભ છે,
અને પચેન્દ્રિયાદિ રૂપ સંપદા પામવા છતાં પણ અરોગિત્વ એટલે
નિરોગીપણ પ્રાપ્ત થવું દુર્લભ છે, અને રોગ રહિત કાયા છતે પણ લાળા
વખત સુધી જીવવું તે દુર્લભ છે અને લાળા વખત સુધી જીવી

તેમ પામ્યા છતાં પણ વીનરૂપ આજ્ઞાપ્રમાણે દિવ્ય અંતઃ સ્ફુટિતું
જાણું નિદાયેકદીને દુર્ગભ છે.

॥ ગાથા ॥

મદસ્મામવર્ણં મેમિ. મવર્ણે ધાર્મ્યં મહા, ।

ધાર્મ્યે મદહાર્ગનં, મદહાર્મ્યેવિ મંત્રમો ॥ ૩ ॥

ભાવાર્થ—તેમ પદ્ય મદસ્મામં જે વીનરૂપ પ્રસ્પિન્ન. તેમ
ધ્રુવજીને હૃદય છે અને ધાર્મ્ય; ખાદી નાણાં મનાં પણ સદ્ગુણથી
અન્યત્ હૃદય છે, અને તેમ છતાં પણ નાંચણી પ્રાપ્તિ થવા
અતિ પળી કઠીન છે, આધિષ્ઠાજીને મેપનાદી, કર્મકર્મક્રમોદી એવી
અરિહંત ભગવાનની વાણીના સાબ મંત્રો અન્યત્ હૃદય છે. તેના
અંતે એકવાર પણ મમ્યકત્વપ્રયોગિનું પાતન કર્યું હોય તો
આટલા ભવ મુખી સંસારમાં ફગડવું ન પડત. જે પુરૂષો અતીત
કાળમાં સિદ્ધ થયા, વર્તમાન કાળમાં સિદ્ધ થાય છે. અને ભવિષ્ય
કાળમાં મોક્ષ લેશે, તે સર્વઆધિષ્ઠાજીનું કૃપા છે. તે કારણથી ભગ્ન
અંતે આધિષ્ઠાજીની પ્રાપ્તિ થવામાં ચતન કરવું જોઈએ. શ્રી મુનિ-
મુંદરજી મદારાજજીએ ઉપદેશરવાદઃ કાંચમાં કર્યું છે કે—

॥ ગાથા. ॥

સંસારસાગરમિણં, પરિભ્રમંતેહિ સર્વજીવેહિ ॥

મહિઆણિ અ મુકાણિઅ, અણંતસોદવ્વલિંગાઈ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—આ સંસારરૂપ સાગરનેવિશે ભ્રમતા એવા સર્વ
જીવોએ અનંતીવાર દ્રવ્યલિંગ ગ્રહણ કર્યાં અને મૂક્યાં પણ મુક્તિ
થઈ નહીં; કારણ કે સમ્યક્ત્વ વિના દ્રવ્યલિંગ એકલું કર્યું કંઈ કરી
શકતું નથી. જેથી કહ્યું છે કે દર્શનથકી બ્રહ્મ થયો તે બ્રહ્મ થયોજ.

જાણવો અને દર્શન થકી બ્રહ્મ થયેલાને નિર્વાણપદ નથી, ચારિત્ર રહિત નિર્વાણ પદ પામે છે દર્શન એટલે શુદ્ધ દેવ, શુદ્ધ ગુરુ અને શુદ્ધ ધર્મ, એની જેને પાછી શ્રદ્ધા છે તે સમ્યગ્દર્શની કહેવાય છે વીતરાગ ભગવતે ષડ્ દ્રવ્ય બાખ્યા છે, તેની સાતનયે તથા સ્મૃત બ ગીએ કરી ને સદહણા તે રૂપ ને દર્શન તે થકી રહિત મનુષ્યો મોક્ષ પામતા નથી, મિથ્યાત્વથી હે ચેતન ! તુ ચાર ગતિમા રખડે છે, માટે તુ જિનેશ્વર પ્રરૂપિત ભાવની સદહણા રાખ કેટલાક જીવો ધર્મ સમજ્યા એવું નામ ધરાવીને નિરપેક્ષભાવે દેવી અને જક્ષવગે રેની માનતા માને છે, તેને પૂછે છે, કોલેરા વગેરે રોગો થાય છે ત્યારે જાણુ છે કે એ તો માતાનો કોપ થયો, માટે હવન-હોમ કરો, પણ જાણતા નથી કે માતાને કોપ કરવાનું શુ કારણ ? શુ તમોએ તેને ગાળો દીધી હતી ? અગર તેનું કાર્ધ બગાડ્યું હતું ? વળી ને પુરૂષો હવન હોમ કરતા કરતા મરી જાય છે, તેના ઉપર શુ માતાનો કોપ થાય છે ? વાહરે વાહ ! વળી કહેવાનું કે કાર્ધ માણસ માતા મેલડી અને જોગીણીની ઉપાસના કરતો હોય તેને તો કોલેરા વગેરે રોગો ન થવા જોઈએ પણ થતા દેખવામા આવે છે, માટે મરણ આગળ કોઈનું જોર ચાલતું નથી અરે ભાઈ ! તે માતા જોગીણી વગેરેને પણ મરણ છે, તેને પણ આયુધ્ય પુરૂ થાય છે ત્યારે મરણ પડે છે માટે હે ભવ્ય જીવો !! તમો દૃઢમા કુસાર્ધજો દેવ ગુરૂની શ્રદ્ધા નહીં રાખ્યો તો અનતકાળ સ સારમા રખડ્યો તમારે એક દિવસ તો મરણુ જ છે, તે શુ નથી જાણતા ? માટે તેનો લય રાખ્યો શા કામમા આવવાનો છે, વળી ને માતા, મેલડી અને જોગીણીના હવન-હોમને માનતા નથી અને તેના કરનારને અટકાવે છે, તેમની નિહા કરે છે તેને કેમ માતા રોગ ઉત્પન્ન કરતી નથી ? હે ભવ્ય જીવો ! જ્યાં સુધી આયુધ્યની મર્યાદા છે, ત્યાં સુધી કોઈનાથી કંઈ થવાનું નથી, જુઓ યશોધરનું ચરિત્ર તેણે લોટનો કુકડો બનાવેલો હતો તેના લક્ષણથી કેટલા ભવ ગ્રખડવા પડ્યા છે તે જરા વાચી

વિચારજો, તેને કેવાં કેવાં દુઃખ પડ્યાં છે, અને કેવા કેવા ખરાબ અવતાર આવ્યા છે તે વાંચવાથી માલુમ પડશે. જે વીતરાગ ભગવંતથી નથી બન્યું તે બીજાથી કેમ બની શકે ? તે જરા વિચારો, સારાંશ કે શંકા, કંખાને જીન વચનમાં કરવી નહીં.

सव्वाहं जिणेसरभासिंआहं, वयणाहं नन्नहाहुंति;

इअबुद्धिजस्समणे, सम्मत्तंनिच्चलंतस्स ॥ १ ॥

જીનેશ્વરે કહેલાં સર્વ વચનો સત્ય છે, અન્યથા નથી. એવી જેના મનમાં નિશ્ચલ બુદ્ધિ છે તેનું નિશ્ચલ સમકિત જાણવું. ઘણું શું કહેવું ! હે ભવ્ય જીવો ! આ પંચમ કાલમાં કુશુરનો ધર્મ એવું નામ ધરાવી બીચારા જીવોને ઠગે છે અને ચારણતિમાં રખડાવે છે, વળી વીરશાસનમાં પણ નિહુવમતિયા વગેરે પણ ભગવાનના વચનથી વિપરીત પ્રરૂપણા કરનારા જાણવા, અને તેમની સંગતિથી બોધિબીજનો નાશ થાય છે અને કદાચિત્ સમકિત પ્રાપ્ત થયું હોય તો પણ તેનો નાશ થાય છે. માટે હે ભવ્ય જીવો ! કુશુરનો સંગ કરો અને જ્ઞાનાભ્યાસ ખૂબ કરો કે જેથી સત્ય સ્વરૂપ માલુમ પડે. વીતરાગ ભગવંતે કહેલાં વચન સત્ય છે એવું તમો હૃદયમાં ધારણ કરો એમ કરવાથી આત્મા અનંત સુખ પામશે. વીતરાગ ભગવંતે કહેલ સંયમ માર્ગમાં પ્રવર્તન કરવું હાલ બકુશ અને કુશીલચારિત્ર છે, અને સાધુ આદિ ચતુર્વિધ સંઘ છે એમ શ્રદ્ધા કરવી.

૧૨ ભાવના.

ધર્મ કથાના કહેનારા અરિહંત છે, એની ભાવના લખીએ છીએ. જે પુરૂષ પરહિત કરવામાં ઉદ્યમી છે, તથા વીતરાગ છે, તે કદાપિ કોઈ પણ સ્થળે અસત્ય કથન કરતા નથી. વળી વીતરાગ ભગવાન અઢાર દોષ રહિત છે, તે જાણાવે છે.

અન્નાણ કોહમય માણ, લોહમાયારહમ્બરહમ્બ,
નિદાસોગ અલિઅવયણાઈ, ચોરિઆમચ્છરમયોઈ ॥ ૧ ॥

પાણિવહપેમકીડા, પસંગહાસાય એ દોસા,
અઠારસાવિષ્ણુદા, નમામિ દેવાયદેવત્ત ॥ ૨ ॥

અજ્ઞાન, ક્રોધ, મદ, માન, લોભ, માયા, રતિ, અરતિ, નિદ્રા,
શોક, અસત્યવાદ, ચોરી, મત્સર, ભય, હિંસા, પ્રેમ, ક્રીડા, હાસ્ય,
એ અઠાર દોષરહિત વીતગગ દેવ છે, તેને હું નમુ છું

એ અઠાર દોષ રાહુત જે દેવ છે, તેને કદાપિ કાલે જૂઠું જોલ
વાતું કારણ નથી, જેને અનત કેવલ જ્ઞાન પ્રગટ થયું છે તેને પોતાના
જ્ઞાનના જે જે પદાર્થ ભાસ્યા તેને તે પ્રમાણે કદા છે તે પક્ષ
પાત રહિત છે, કદાઅહ રહિત છે તેમને જૂઠું જોલવાતું કોઈ પણ
કારણ નથી, તેઓ સત્ય ધર્મ કહી શકે છે બીજા રાગી, દ્રેષી, કદાઅહી,
અને કપટી, સત્યધર્મ ઠયન કરી શકતા નથી જે ભગવતે પ્રરૂપેલા
ધર્મને આહરી કરી લવી જીવ, સસાર સમુદ્રને તરી સુક્તિ સુખ
પામે છે તે ભગવતનો અનહદ ઉપકાર છે

કુતીર્થિઓના વચન સર્વે, સદ્ગતિના વૈશે છે, કારણકે યજ્ઞા
દિક પશુવધરૂપ હિંસા કરવાથી કલકિત છે, પૂર્વાપરવિરોધી
છે, નિરર્થક ગંપાદક બહુ વચનો છે તે કારણથી મિથ્યાત્વીઓ જેને
ધર્મ કહે છે તે ધર્માભાસ છે, જોટો છે, અને તેનાથી કંઈ મોક્ષ મળતો
નથી અને અનતસસાર રણડવું પડે છે મિથ્યાત્વીઓ આ
સસારમા મિથ્યાત્વ રૂપ યજ્ઞમા સુઘ પશુઓને હોમી દે છે, તેથી
તે દ્રવ્યથી અને ભાવથી એમ બેથી હિંસક છે, ઉત્તમ કુળ, ચક્ર
વર્તી, વાસુદેવ અને ઇંદ્રની પદવી પામવી તે પણ જ્ઞેનધર્મનો પસાય છે
જેને કોઈ મિત્ર નથી, બન્ધુ નથી, નાથ નથી, જે રોગીને વૈદ્ય
નથી, જેની પાસે ધન નથી, તેમજ જેનામા શુભ નથી, તે મર્વના બધુ,

મિત્ર, નાથ, વૈદ્ય તથા ગુણુનો નિધાન જૈનધર્મ છે. વીતરાગભગવંતે કહેલો ધર્મ સત્ય છે, એમ જે ધારે છે તે જીવ શિવસંપદા પામે છે. એ પ્રમાણે બાર ભાવના ભાવતાં ઘણાં કર્મ બપે છે અને આત્માભિ મુખ થવાય છે, ઈતિ બાર ભાવના સંપૂર્ણ.

વળી તે ધ્યાન પાયામાં ચાર ભાવના ભાવવી તે બતાવે છે. ૧ જ્ઞાન ભાવના, ૨ દર્શન ભાવના, ૩ ચારિત્ર ભાવના, અને ૪ વૈરાગ્ય ભાવના.

જ્ઞાન ભાવનાથી આત્મ સ્વરૂપમાં રમણુતા-સ્થિરપણું પ્રાપ્ત થાય છે, મિથ્યાત્વરૂપ અંધકાર દૂર થાય છે, અને પરવસ્તુ સાચી ભાસતી નથી.

દર્શન ભાવનાથી મંત્ર, તંત્ર અને પરદર્શનીય ચમત્કાર દેખી મોહ થતો નથી. જણાય છે કે દૃશ્ય સર્વ પુદ્ગલ બાજી છે; એમાં આત્મીય કંઈ નથી.

ચારિત્ર ભાવનાથી પૂર્વકૃતકર્મનો નાશ થાય છે અને નવાં કર્મ રોકાય છે.

વૈરાગ્ય ભાવના થકી તીવ્ર કર્મ પણ નાશ પામે છે, ઉદાસીનતા પ્રગટે છે, સંસાર અસાર લાગે છે. સ્ત્રી, પુત્ર, ધન, અને કુટુંબ, પ્રમુખ વસ્તુ ઉપર રાગ થતો નથી. આ ચાર ભાવના ભાવવાની તીર્થંકર મહારાજે આજ્ઞા કરેલી છે અને તેથી ધ્યાનમાં સ્થિરપણું થાય છે. મનરૂપી માંકડું આ ચાર ભાવનાથી વશ થઈ શકે છે. મન જીતવું અતિકઠીણ છે. યુદ્ધમાં લાખોગમે સૈન્યને જે પુરૂષ જીતી શકે છે તે પુરૂષ પણ મનરૂપી માંકડાને વશ કરી શકતો નથી. વળી મનનો વ્યાપાર મોટો છે કે, જે વ્યાપારથી સાતમી નરકમાં જવાય છે અને તેજ મનના ધર્મવ્યાપારથી મોક્ષમાં જઈ શકીએ છીએ. કહ્યું છે કે:—

ગાથા

મણવાવારો ગરુઓ, મણવાવારો જિણેહિં પન્તો,
જો નેહ સત્તમાણ । અહામુલ્લ પરાણેહ ॥ ૧ ॥

વળી કહ્યું છે કે —

ગાથા

મણ મરણે કાદિયમરણ । કાદિયમરણેણ મરતિ કમ્માઈ
કમ્મમરણેણ મુલ્લજો, તસ્સા મણમારણ ચિંતિ ॥૧॥

ભાવાર્થ—મનને મારવાથી એટલે મનમાં ઉઠતા એવા સઠ
દષ્ટ વિકલ્પનો શોધ કરવાથી ઇદ્રિયો મરે છે, સારાશ કે ઇદ્રિયો
સ્વયમેવ શાત થાય છે, અને ઇદ્રિયો શાત થવાથી કર્મનો નાશ
થાય છે, અને નવા કર્મ આવતા અટકાય છે એમ સમ્યક્ રીતે
કર્મનો નાશ થવાથી મોક્ષગતિ પ્રાપ્ત થાય છે માટે ધ્યાનની ઇચ્છા
વાળા પુરૂષે પહેલું મનને છૂતવું જોઈએ ધ્યાન કરનાર પુરૂષે
કાઈના શબ્દ મળવાય નહીં એવી એકાત જગ્યાએ બેસવું, વૈગર્ય
કરી મનને વશ કરવું જે પુરૂષનું મન વશ નથી તે ધ્યાન કરવા
શી રીતે સમર્થ થાય ? અને ધ્યાનદશા વિના મુક્તિ શી રીતે
મળે ? માટે ધ્યાન કરનારને ચિત્તનિરોધ કરવો, જે જે પુરૂષ
સળધી પદાર્થ દેખવામાં આવે છે તે ઉપર મોહ ગળવો નહીં
અદપાહારી હોય, મીસગ રહિત હોય, ખટખટી ન હોય, ક્રોધી ન
હોય, રાગી ન હોય, અસત્યવ્રતા ન હોય, જ્ઞાની હોય, ઉદાત્તીન
વૃત્તિવાળો હોય, શરીર ઉપર પણ જેને મમતા ન હોય, આહાર
ઉપર પણ આસક્તિ ન હોય, સતુષ્ટ ચિત્તવાળો હોય, કપટી ન
હોય, નિદક ન હોય, યગની ઇચ્છાવાળો ન હોય, માન અને અપ

માનને સમ ગણવાવાળો હોય, પોતાના શિષ્ય તથા પારકાના શિષ્ય ઉપર સમભાવવાળો હોય, લોગી ન હોય, સંસારના લયવાળો હોય, આ શરીરને ક્ષણભંગુર જાણતો હોય, હઠવાદી ન હોય, અને વીતરાગ વચનાનુસારે ચાલનારો હોય, તે પુરૂષ ધર્મધ્યાન અને શુકલધ્યાન ધ્યાયી શકે છે.

રેચક, પૂરક, અને કુંભકરૂપ પ્રાણાયામ જે અજ્ઞાનીઓ કરે છે, અને સમાધિ લગાવે છે, તેતો હઠ સમાધિ જાણવી. જીવાદિ નવતત્ત્વ તથા ષટ્દ્રવ્ય, સાતનય, સમભંગી, અને નિદ્રેષ, ઈત્યાદિ જનમતનો જાણકાર એવો પ્રાણાયામ વગેરે કર્યા વિના ધર્મધ્યાન વિગેરે ધ્યાવે છે તે સહજ સમાધિ જાણવી, અને તેથી મુક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે; પણ જનવચનને જાણ્યા વિના જે પુરૂષ હઠ સમાધિ કરે છે તેમની મુક્તિ શી રીતે થાય ? સહજ સમાધિ વિના લાખોવાર હઠ સમાધિ કરવાથી મુક્તિ પ્રાપ્ત થઈ શકતી નથી. સાપેક્ષાએ સહજ સમાધિ પૂર્વક હઠ સમાધિની સફળતા છે. જૈનપ્રક્રિયાના અનુસારે હઠ સમાધિ કરવી જોઈએ. હઠ સમાધિમાં કદનો પાર નથી. હઠ સમાધિથી કેટલીક પૌદ્ગલિક ઋદ્ધિ સિદ્ધિ પ્રગટ થાય છે, પણ આત્મ ઋદ્ધિ પ્રાપ્ત થતી નથી. હવે ધ્યાનના ચાર પાયા બતાવવામાં આવે છે. શાશ્વતધ્યાન વિના અનંત સુખમય દશા પામી શકાતી નથી.

ધ્યાની પુરૂષોએ જે ઠેકાણે રહેવાથી પોતાને ધ્યાનમાં લાલ્લ થાય તે ઠેકાણે રહેવું. જે રાત્રી, દિવસ, પહોર અને ઘડી, ધ્યાનમાં ગઈ તે લેખે છે, તે વેળા ધન્ય કરી માનવી. વાચના, પૃચ્છના, પરાવર્તના, અનુપ્રેક્ષા અને ધર્મકથા લક્ષણરૂપ સ્વાધ્યાય છે તે ધ્યાનમાં આલંબનભૂત છે, માટે તેની પણ આવશ્યકતા છે. એમ અર્હન્ત ભગવાન કહે છે. આ પંચમકાળમાં કોઈ વિશિષ્ટ જ્ઞાનવંત નથી. સંશય નાશ કરનાર જ્ઞાનીઓનો અભાવ થવાથી જીનેશ્વરે કથન કરેલા સૂક્ષ્મભેદની સમજણ મને યથાર્થ પડતી નથી, પરંતુ રાગ

અને દ્વેષ રહિત વીતરાગ સગવતે કેવલજ્ઞાનવડે જે જે વસ્તુનું કથન કર્યું છે તે સત્ય છે, એકાત હિતકારક છે, તે પ્રમાણે વર્તવાથી લવનો નાશ થાય છે, એમ ચિતવવું તે આજ્ઞાવિચય નામનો પહેલો પાયો બાધવો

હવે અપાયવિચય નામનો બીજો પાયો કહે છે

મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ અને મનવચન કાયાના સાવધ યોગરૂપ આશ્રય છે, તેનાથી આ લોભા અને પર લોભા ઘણા દુ ખ ભોગવવા પડે છે તે મહાદુ ખના હેતુ છે, હે ચેતન ! તું હવે જાણે છે કે એ આસવ પુદ્ગલ છે, અનાદિ કાલથી આત્માની સાથે લાગેલું છે, તું એનાથી ન્યારો છે, એ પુદ્ગલનો સ્વભાવ જડ છે તું તો ચેતન છે, તું અનંત જ્ઞાનમય છે, અનંતદર્શન અને અનંત ચારિત્રમયતું છે, તું શુદ્ધ છે, શુદ્ધ છે, અવિનાશી છે, અજ છે, અનાદિ, અનંત, અક્ષય, અક્ષુઃ, અનક્ષુઃ, અચલ, અકલ, અગમ્ય, અનામી, અકર્મા, અને અખ ધક છે, અનુદય છે, અનુદરિક છે, અસોગી, અરોગી, અથોડી, અયોગી, અલેશી, અતપાચી, અચેદી, અઠેદી, અલેદી અને અખેદી છે અશરીરી, અનાહારી છે અઘ્યાઘાધ અનવગાહી છે, અગુરૂ લઘુ છે, અપરિણામી, અતિદ્રિય, અપ્રાણી, અયોની, અસ સારો, અમોહી, અમલ, અચલ, અપર પગ છે, અના સવ છે, અલખ છે, અસ ગી છે, અમૂર્ત છે, સ્વભાવરમણીય છે, પગભાવ ત્યાગી છે, અનાકાર છે, લોકાલોત્સાયક છે, એવો શુદ્ધ ચિદાનંદ મારો આત્મા છે એવું જે એકાગ્રતારૂપ તન્મયપણે પરિણમન છે તેને અપાયવિચય નામનો બીજો ધર્મધ્યાનનો પાયો કહે છે

૩ વિષાક વિચય.

ક્ષણે ક્ષણે કર્મફળનો ઉદય જે અનેક તરેહનો ઉત્પન્ન થાય છે તેનાથી મુખ દુ ખ ભોગવતા હર્ષ શોક નહીં કરતાં વિચારવું

ને પૂર્વકૃત, કર્મનો વિપાક છે, એવું ને ચિંતવન તેને વિપાકવિચય કહે છે.

આ જીવ પર પુણ્યલભા રાચતો ભાચતો સમયે સમયે સાત વા આઠ કર્મને બાંધે છે, તે કર્મનો બાંધ, ચાર પ્રકારે છે. પ્રકૃતિ-બાંધ, સ્થિતિ બાંધ, રસબાંધ અને પ્રદેશબાંધ, એમ ચાર પ્રકારે બાંધ છે. તે ચાર પ્રકારે બાંધેલા વિપાકોને હે જીવ ! તારે અવશ્ય લોગવવા પડશે. હસતાં હસતાં ને કર્મ બાંધાય છે, તે રોતાં પણ છૂટતાં નથી. બાંધક કુમાર પૂર્વલવમા છરીવતી કોઠીબડાની ખાલ ઉતારીને રાચ્યા કે અહો મેં કેવી ચતુરાઈથી ખાલ ઉતારી, એમ રાચતા બાંધેલાં કર્મ અવશ્ય તેમને લોગવવા પડ્યા. મહાવીર સ્વામી ને ચરમ તીર્થંકર મહારાજ તેમને પણ કાનમાં ગોવાળે ખીલા માર્યા તે કાઢતાં તેમણે એવી રાડ પાડી કે જેથી ત્રણ ભુવન ગાજી ઉઠ્યાં, તેમને એવી એવી વેદનાઓ લોગવવી પડી. મરીચીએ જાતિનો મદ કર્યો. તેથી તે મહાવીર સ્વામી નામના ચોવીશમા તીર્થંકર થયા, તો પણ બ્રાહ્મણના કુળમાં ઉપજવું પડ્યું; માટે હે ચેતન ! બાંધ સમયે ચેત ! વિપાકનો ઉદય આવે છે, ત્યારે કેમ હર્ષ-શોક કરે છે ? કર્મના ઉદયથી માતા સ્ત્રી થાય છે, સ્ત્રી માતા થાય છે. પિતા પુત્ર થાય છે અને પુત્ર શત્રુ થાય છે. કોઈ રાજા થઈને કર્મનો વિપાક લોગવે છે, કોઈ ચક્રવર્તી થઈને કર્મનો વિપાક લોગવે છે. કોઈ ઇંદ્ર ચંદ્ર થઈને કર્મનો વિપાક લોગવે છે. કોઈ ઢોર, જળચર અને ખેચર થઈને કર્મનો વિપાક લોગવે છે, કોઈ લોગી થઈને કર્મનો વિપાક લોગવે છે; કોઈ રોગી થઈને કર્મનો વિપાક લોગવે છે. શુભ કર્મ બાંધ્યું હોય તો શુભ વિપાક લોગવે છે, તેથી કાંઈક શાતા જીવને થાય છે; અશુભ કર્મ બાંધ્યું હોય તો અશુભ વિપાક જન્ય હુઃખને જીવ લોગવે છે. આ ચેતન, કર્મને વશ પડ્યો થકો હુઃખી થાય છે.

આત્માનો જ્ઞાન શુણુ તે જ્ઞાનાવરણીય કર્મે દાખ્યો છે. આત્માનો સામાન્ય ઉપયોગ રૂપ અનંતદર્શન શુણુ તે દર્શનાવરણીય કર્મે

દાખ્યો છે આત્માનો અવ્યાખ્યાય અનંત સુખમય ગુણ તે વેદનીય કર્મે દાખ્યો છે આત્માનો ક્ષાયિક સમકિત ગુણ તે મોહનીયકર્મે દાખ્યો છે આત્માનો અક્ષયસ્થિતિરૂપ ગુણ તે આયુષ્યકર્મે દાખ્યો છે આત્માનો અરૂપી ગુણ તે નામકર્મે દાખ્યો છે, આત્માનો અશરૂ લઘુ ગુણ તે ગોત્રકર્મે આવર્યો છે આત્માનો અનંતવીર્ય ગુણ તે અતરાયકર્મે રોક્યો છે, એમ આત્માના આઠ ગુણ તે આઠ કર્મે રોક્યા છે તેથી હે ચેતન ! ! અનંત શક્તિનો ધણી છતાં તુ રક જેવો બની ગયો છે એમ ચાર બધના ભેદ વિચારતા તથા બધ ઉદય, ઉદ્ધરણા અને મત્તા એ ચારનો વિચાર કરતા વિષાક વિચય ધર્મધ્યાન પ્રગટ થાય છે અને તેથી આત્માની શુદ્ધિ થાય છે

૪ મ સ્થાન વિચય

આ લોક અનાદિ અનંત છે ઉત્પાદ યય અને ધ્રુવ યુક્ત સર્વ પદાર્થ છે ધર્માસ્તિકાય દ્રવ્ય, અસંખ્યાત પ્રદેશી ચૈદ રાજલોકમા વ્યાપી રહ્યું છે સ્થિતિસહાયગુણયુત અધર્માસ્તિકાયદ્રવ્ય, અસંખ્યાતપ્રદેશી અઉદગજલોક વ્યાપી છે આકાશસ્તિકાય દ્રવ્ય, લોક અલોક વ્યાપી છે કાલના પ્રદેશ નથી, એ ઔપચારિક દ્રવ્ય છે જીવના અસંખ્યાતા પ્રદેશ છે, અને તે કેવલજ્ઞાનની અપેક્ષાએ ચૈદ રાજલોક વ્યાપી છે જીવ દ્રવ્ય અનંત છે આખની પાપણોનો એક વાળ લઈને તેના એવા સૂક્ષ્મ ખડકરીએ કે જેના એક ખડના બે ખડ ન થાય, એવા સૂક્ષ્મ વાળ ખડ પ્રમાણે આકાશક્ષેત્ર લહીએ, એટલામા આકાશરૂપ ક્ષેત્રમા આકાશના અસંખ્યાતા પ્રદેશ રહ્યા છે, અને તેટલામા ધર્માસ્તિકાયના અસંખ્યાતા પ્રદેશ છે, તથા અધર્માસ્તિકાયના પણ અસંખ્યાતા પ્રદેશ રહ્યા છે, અને તેટલામા નિગોદીમા ગોલા પણ અસંખ્યાતા રહ્યા છે તે સર્વ પડ્યા મૂડીને તે માહેથી એક ગોળો લઈએ, તે એક ગોળામા પણ અસંખ્યાત નિગોદ રહી છે,

તે અસંખ્યાત નિગોદ પડતી મૂકીને તે માંહેથી એક નિગોદ લઈએ તે એક નિગોદનેવિષે પણ અનંતા હોયો રહ્યા છે. અતીત કાળ તથા અનાગત કાળના સર્વ સમય તથા વર્તમાન કાળનો એક સમય એ ત્રણે કાળના જેટલા સમય થાય તે સર્વેને અનંત ગુણ કરીએ તેટલા હવે એક નિગોદમાં રહ્યા છે. તે સર્વ હવે પડ્યા મૂકીને તેમાંહેથી એક હવે લઈએ તો તે હવના અસંખ્યાતા પ્રદેશ છે, એકેકા પ્રદેશે અનંતી કર્મની વર્ગણા લાગી રહી છે. તે સર્વકર્મની વર્ગણાઓ રહેવા દઈને તેમાંહેથી એક વર્ગણા લઈએ, તે એક વર્ગણામાં અનંતા પુદ્ગલ પરમાણુઓ રહ્યા છે. જે પરમાણુ લેખા થાય તેવારે દ્વચણુક ખંધ કહેવાય છે, ત્રણ પરમાણુઓ લેખા થાય તેવારે ત્ર્યણુક ખંધ કહેવાય છે, એમ સંખ્યાતા પરમાણુ લેખા થાય તેવારે સંખ્યાતાણુક ખંધ કહેવાય છે. અને અનંતા પરમાણુ લેખા થાય તેવારે અનંતાણુક ખંધ કહેવાય છે, એટલા પરમાણુઓનો ખંધ થાય તે સર્વખંધ, હવેને ગ્રહણ કરવા યોગ્ય નથી.

પરંતુ અલબ્ધ રાશિના હોયો ચરમોત્તરમે ઓલે છે, તેથી અનંત ગુણાધિક પરમાણુઓ જેવારે લેખા થાય તેવારે એક ઔદારિક શરીરને લેવા યોગ્ય વર્ગણા થાય છે અને તે ઔદારિકની વર્ગણાથી પણ જેવારે અનંત ગુણાધિકમય દળીયાં લેખાં થાય તેવારે એક વૈક્રિય શરીરને લેવા યોગ્ય વર્ગણા થાય છે અને, વળી વૈક્રિયવર્ગણાથી પણ અનંત ગુણાધિકમય દળીયાં જેવારે લેખાં થાય છે, તેવારે તૈન્સ શરીરને લેવા યોગ્ય વર્ગણા થાય છે અને તૈન્સની વર્ગણાથી પણ જેવારે અનંત ગુણાધિકમય દળીયાં લેખાં થાય છે, ત્યારે એક લાખાને લેવા યોગ્ય વર્ગણા થાય છે, તથા લાખાની વર્ગણાથી પણ અનંત ગુણાધિકમય દળીયાં જેવારે થાય છે, તેવારે એક શ્વાસોશ્વાસને લેવા યોગ્ય વર્ગણા થાય છે, શ્વાસોશ્વાસની વર્ગણાથી પણ અનંત ગુણાધિકમય દળીયાં જેવારે લેખાં થાય છે તેવારે એક મનને લેવા યોગ્ય

વર્ગણા થાય છે, મનની વર્ગણાથી પણ આઠગી કર્મ વર્ગણા અન ત
શુભાધિક પરમાણુરૂક ધવાળી બાણવી એ રીતે જીવને અકેકે પ્રદેશે રાગ
દ્રેષની ચિકાશે કરી કર્મની અનતીવર્ગણાઓ લાગી રહી છે આઠે
વર્ગણાઓ છે તે જીવને અનાદિ કાળથી લાગી રહી છે

ઔદારિક, વૈક્રિય, આહારક, અને તેજસ એ ચાર વર્ગણા બા
દર છે તેમા પાચ વર્ણુ, બે ગ ધ, પાચ રસ અને આઠ સ્પર્શ એ વીશ
શુભુ બાણવા, અને બાકીની ચાર વર્ગણા સૂક્ષ્મ છે, તેમા પાચ વર્ણુ,
બે ગ ધ, પાચ રસ અને ચાર સ્પર્શ મળી સોળ શુભુ છે

એક પરમાણુમા એક વર્ણુ, એક ગ ધ, એક રસ અને બે
સ્પર્શ મળી પાચ શુભુ છે, તે પરમાણુઓ સદા સાન્ધત અનતાન ત
છે, બાળ્યા બળે નહી, છેદ્યા છેદાય નહી જેટલા છે તેટલાને તેટલા છે
ચૌદરાજલોક વ્યાપી છે અકેક પરમાણુ એકેક વસ્તુમા અનતી
અનતીવાર પરિણુમી ચૂક્યો, ત્યા જે વસ્તુને પરિણુમીને તેવસ્તુથી
છુટ્યો તે વખતે તે વસ્તુના પર્યાયનો વ્યય થયો અને બીજી વસ્તુમા
જઈ પરિણુમ્યો તેથી તે વસ્તુના પર્યાયનો ઉત્પાદ થયો, એમ અકેક
પરમાણુ ઉત્પાદ અને વ્યયરૂપ પર્યાયપણે પલટાયો તેમા અનતો
કાલ ગયો છે અને હજી અનતો કાળ જશે, પણ પરમાણુ તેમા
તેજ ધ્રુવપણે છે એમ પાચે દ્રવ્યમા ઉત્પાદ વ્યય થઈ રહ્યો છે તે
દ્રવ્યો દ્રવ્યપણે ધ્રુવ છે, ચૌદ રાજલોકના આકાશના સર્વપ્રદેશે આ
જીવે અનતવાર અનતરૂપે જન્મ મરણ કર્યા, ચૌદરાજલોક પણ
તેનો તેજ છે, અને જીવો પણ તેના તેજ છે

ઉર્વલોક, અધોલોક અને તીર્થલોકમા જીવ, અનતીવાર
જઈ આવ્યો પણ જ્યા સુધી કર્મ છે, ત્યા સુધી લમવાનુ છે જ્યારે
કર્મનો નાશ થશે, ત્યારે સિદ્ધશિલા ઉપર જે સિદ્ધમેદ છે, ત્યા
જીવને ગહેવાનુ થશે, એ ચોથો સ્થાન વિચય નામનો પાચો બાણવો

હવે સંક્ષેપથી ધર્મધ્યાનનું લક્ષણ કહે છે, કર્મરૂપી સમુદ્ર ને જન્મ જરા મરણરૂપી જલેકરી ભરેલો છે, તેમાં મોહરૂપી મોટા ભમરા પડી રહ્યા છે, અને કામરૂપી વડવાનલ અગ્નિ સળગી રહ્યો છે, અને તે કર્મરૂપી સમુદ્રમાં કપાયરૂપી ચાર પાતાળ કળશા છે, આશારૂપી મોટા વાયુ વાઈ રહ્યા છે, માઠા વિકલ્પસંકલ્પરૂપી કલ્પોલ ઉછળી રહ્યા છે, કપટરૂપી મોટા મગરમચ્છ જ્યાં ત્યાં દોડાદોડી કરી રહ્યા છે, મિથ્યાત્વ, અવિરતિરૂપ જ્યાં મોટા ખડક લાગી રહ્યા છે, તૃષ્ણારૂપી ભરતી ઓટ જ્યાં થયા કરે છે, ભય અને શોકરૂપી પાણીની છાળો પર્વતોને લેદી નાંખે છે, ઉપર્યુક્ત કર્મરૂપી આ સંસાર સમુદ્ર છે. યાત્રનારૂપ સેવાલનો સમૂહ જ્યાં ઘણો છે, હાંખે કરીને પૂર્ણ થાય, એવું ને વિષય સુખ તે સમુદ્રનો મધ્યભાગ છે. અજ્ઞાનરૂપી વાદળનો અંધકાર ઘણો વ્યાપી રહ્યો છે, આપદારૂપી વીજળી પડવાનો જ્યાં ઘણો ભય રહ્યો છે, એવો ને સંસારસમુદ્ર તેને તરવાનો ઉપાય કહે છે.

સમક્રિતરૂપ દૈવ બંધને બાંધેલું અને અઢાર હજાર શિલાંગ રથ તે રૂપી પાટીયાં જ્યાં જડેલાં છે એવું ચારિત્રરૂપ ને ઝહાજ છે, ત્યાં જ્ઞાનીરૂપ નિર્યામક એ ઝહાજ ચલાવનાર છે. સંવરરૂપી કીચે કરી પાટીયાના આશ્રવરૂપ છિદ્રોને પૂર્ણ છે, જ્યાં મનોગુપ્તિરૂપ સુકાન છે, તે આચારરૂપ મંડપે કરીને દીપતું છે, અને સાતનય-રૂપ સાત માળે કરી શોભતું એવું વહાણ છે, અને ઉત્સર્ગ અને અપવાદરૂપ જેને બે માર્ગ છે, એવા વહાણમાં શુદ્ધ અધ્યવસાય રૂપ ઘણા બળવંત ચોદ્ધાઓ ચઢ્યા છે, વળી જ્યાં યોગરૂપ સ્તંભ છે; તે સ્તંભ ઉપર અધ્યાત્મરૂપ શઠ જ્યાં ચઢાવેલો છે, હવે એ શઠ રૂપી અધ્યાત્મજ્ઞાનથી પ્રગટ થયો ને તપરૂપ પવન, અનુકુળ વાતો થકો સંવેગરૂપે કરીને ચારિત્રવહાણ ચાલ્યું જાય છે, તેમાં મહા મુનિરાજ બેઠા છે, તે મુનિરાજ મહા ઋદ્ધિના ઘણી છે, બાર ભાવના

રૂપી પેટીઓમા જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્રરૂપ રત્ન ભરેલા છે, એવા મુનીશ્વર કર્મરૂપસ સાર સમુદ્રમા વહાણુમા બેઠા થકા ચાલ્યા જાય છે, હવે મોક્ષરૂપી નગરે મુનીશ્વર રૂપ સાર્થવાહને જતા દેખીને સ સારમા રહેલા મોહરૂપ પલ્લિપતિએ મુનિરૂપ સાર્થવાહને છુટવાનો વિચાર કર્યો તે મોહરૂપ પલ્લિપતિ મહાબળવાન છે ક્રોધાદિક શિલ્લોનો રાજા છે ઇંદ્ર, ચંદ્ર અને નાગેદ્રસગ્ગ્રાપણુ તેને જીતવા સમર્થ નથી, એવો બળવાન છે, તે મનમા ઉદાસ થયો, અને વિચાર કરવા લાગ્યો કે, આપણા સ સાર રૂપ નાટકનો ઉચ્છેદ થાય છે, અને આપણી ઋદ્ધિનો નાશ થાય છે એમ ઘણો ચોગતુર થઈને બેઠો તેના મનમા એવો વિચાર થયો કે બેશી રહેતા ઠંઠ થવાનું નથી, ઉદમ ઠરૂં, અને એ સર્વ ઋદ્ધિ છુટી લઈ આવું એમ વિચારી પોતાનો હૃદ્યાન નામનો જે બલાસી તેને તેડાવી કહ્યું કે-આપણું હૃદ્યુદ્ધિ નામે વહાણુ તૈયાર કરો, અને હૃદ્યાચાર પ્રમુખ ઝંહાજ છે તે સર્વ તૈયાર કરો, પશ્ચાત્ત રાગ અને દ્વેષરૂપ ચોદાઓને કહ્યું કે આપ આપણી મેના લઈને તૈયાર થાઓ, સર્વસુખટોને સત્જન કરી તે ચોદાઓ વહાણુમા બેઠા ગપાટા બધ ભવસમુદ્રમા તે વહાણુ ચાલવા લાગ્યું, ચાલતા ચાલતા લડાઈની જગ્યા ઉપર આવ્યું, તે વારે ધર્મરાજના સુખટો જે ચારિત્ર રૂપ વહાણુને વિષે સ્થિરતા રૂપ મહાબળમા બેઠા હતા, તેમણે મોહ રાજાનું સૈન્ય ઠીકું, દેખીને તુરત ઉઠી સત્જન થઈને રણમંડપ ભૂમિપર આવ્યા

તત્ત્વ ચિંતા-ઉપયોગ રૂપ જે વહાણુ તે લઈને સત્જન થયા પછી મોહરાજા સાથે માહોમાહે યુદ્ધ કરવા લાગ્યા, સમ્યક્ દર્શન પ્રધાને મિથ્યાત્વ પ્રધાનને અત દશાએ પહોચાડ્યો. ઉપરામ નામના સુખટે કથાયાદિ ચોગટાઓને હરાવી નસાડી મૂક્યા શીયલ સુખટે કેદર્પ ચોરને જીત્યો વૈરાગ્ય સુખટે હાસ્યાદિ વડ્ડિયુને જીત્યા શ્રુતજ્ઞાન તથા યોગાદિ સુખટે નિદ્રાવિકથાદિ સુખટોની ખાખાવીખી કરી નાખી

ઈંદ્રિયનિગ્રહ સુભટે અસંયમ ચોરને હણ્યો. ધર્મધ્યાન ને શુક્લધ્યાન એ બે સુભટોએ આર્તધ્યાન અને રૌદ્રધ્યાન એ બે સુભટોને હણ્યા. ક્ષયોપશમયોદ્ધાએ દર્શનાવરણી શત્રુને હણ્યો. વળી અશાતારૂપ મોહરાજાનું સૈન્ય તે પુણ્યઉદયયોદ્ધાના બળથી નાહું. હવે આવી દશા દેખીને દ્રવ્ય સ્વરૂપ હાથી ઉપર બેસી, રાગરૂપ પુત્રે કરી સહિત મોહરાજા લડાઇ કરવા પોતે આવ્યો, ત્યારે ધર્મરાજા, શ્રદ્ધારૂપ અષ્ટાપદવાહન ઉપર બેસીને જ્ઞાનરૂપપુત્ર સહિત ચઢ્યો, અને મોહરાજાને સહેજમાં હણ્યો, મોહરાજાના સર્વ સૈન્યનું નિકંદન કર્યું. તેવારે મુનિ મહારાજે મહા આનંદને પ્રાપ્ત કર્યો. ધર્મરાજાના પસાયથી પોતાનું ઈષ્ટ કાર્ય સર્યું. તેવારે તે મુનોશ્વર મહા વ્યવસાયી થયા. કોઇ રીતનો તેમને ભય રહ્યો નહીં, અને ચારે દિશાએ વેપાર કરવા લાગ્યા.

એવી રીતે પોતાના મનની અંદર બંને સૈન્યનું સ્વરૂપ વિચારવું. અત્ર બહારનો કોઈ ચોર નથી, તેમ રાજા પણ કોઈ નથી. સ્વસ્વરૂપાનુયાયીપણે પ્રવર્તે તો ધર્મરાજાના પક્ષની જીત સમજવી, અને પરાનુયાયીપણે પ્રવર્તે તો મોહરાજાના પક્ષની જીત સમજવી; એમ પોતાના અંતરમાં બંને સ્વરૂપ વિચારવાનાં છે. એ ધર્મધ્યાન ચોથા ગુણ ઠાણાથી તે સાતમા ગુણઠાણા સુધી હોય છે. જો ચોથે ગુણઠાણે ધર્મધ્યાન ન હોય તો સમકિત રહે નહીં. આઠમા ગુણ ઠાણાથી શુક્લધ્યાનનો પ્રારંભ થાય છે.

એ ધર્મધ્યાનની ભાવનાઓ ચાર છે. ૧ મૈત્રી ભાવના ૨ પ્રમોદ ભાવના, ૩ કાર્ષ્ણ્ય ભાવના, ૪ અને માધ્યસ્થ્યભાવના. એ ચાર ભાવના છે.

મૈત્રી ભાવના—એટલે સર્વ જીવ સાથે મિત્રતા ચિતવવી તેને મૈત્રી ભાવના કહે છે. મિત્ર પોતાના મિત્રનું જેમ ભલું કરવા ચાહે છે, તેમ સર્વ જીવનું ભલું ચિંતવવું. સત્તાએ સર્વજીવો સરખા છે, સજાતીય છે, કોઈ આપણો શત્રુ નથી, અને કોઈ મિત્ર નથી. કર્મ એજ

શત્રુ છે પણ પ્રતિ શરીર બિન્ન એવા જીવો તે શત્રુ નથી તેઓ ખીચારા કર્મના વશ પડ્યા છે તેથી ખીબનુ જૂડું કરવા ચાહે છે, પણ કર્મ રહિત નિર્મળ હોત તો કદિ કોઈનું જૂડું કરવા ઇચ્છત નહીં જેમ સિદ્ધતા જીવો કર્મરહિત છે, તેથી તેઓ કોઈનું જૂડું કરવા તે સમર્થ થતા નથી, તેમ સર્વ જીવો કોઈનું જૂડું કરવા સમર્થ નથી સુખ દુઃખ કરનાર કર્મ છે, કર્મ એ મહાવૈરી છે સર્વજીવો જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્રે કરી એક સરખા છે, માટે સર્વજીવોનું હિત ધાય તેમ ચિંતાવવું સર્વ જીવો ધર્મ પામે તો સારૂ, એવી જે ચિંતાવના તે મૈત્રી ભાવના જાણવી

૨ પ્રમોદ ભાવના—શુભ્ર-આથી ધર્મીઓને દેખી મહા હર્ષ પામ્યો, શુભ્રવતને દેખીને શુભ્રદ્રષ્ટિધારક વિચારે કે તે મહાજ્ઞાની શુભ્ર છે, જે જે ધર્મી જીવો હોય તેને દેખી તેને આનંદાશુ આવે, વળી મહામુનિના મેળાપથી હર્ષ પામે અને મનમા વિચારે કે, અહો મારા ધન્ય ભાગ્ય કે કૃપા સમુદ્ર, ક્ષમાભાંડાર, મહામુનીશ્વરના દર્શન થયા અહો ! હું તેમની સેવા કરીશ મારા સર્વ પાપ જશે, વળી તે શુદ્ધ અનંત શુભ્રના ધણી છે, મોક્ષ સુખના હાતાર છે, મોક્ષ માર્ગના સાર્થવાહ છે તત્ત્વ જોગી છે, પર ભાવ ત્યાગી છે, સ્વભાવ રમણી છે અજ્ઞાની જીવોને જ્ઞાનરૂપ ચક્ષુના દેનાર, દુર્ગતિ પડતા પ્રાણીને વારનાર, સુગતિ પહોંચાડનાર, જ્ઞાની, ધ્યાની, મૈત્રી, વૈરાગી અને ત્યાગી એવા મુનીશ્વર મહારાજના દર્શન થયા તે માડું મોટું ભાગ્ય જાણવું વળી શુદ્ધ મહાનજ્ઞના ઉપકારનું ઓર્થાંગણ કોઈપણ રીતે થઈ શકાય નહીં, તેવા શુદ્ધ છે અહો ! ધન્ય ઘડી આજ, ધન્ય દિવસ આજનો, આજ હું કૃતાર્થ થયો, આજ મને સ્યાદ્વાદધર્મ સાક્ષાત્કારનો યોગ મળ્યો એમ ચિંતાવે ત્યા આત્મ સ્વરૂપની વાતો થઈ રહી છે, ત્યા પણ ઘણો આનંદ માને, વળી શુદ્ધ આદિકના મળવાથી વિચારે જે આજ મને ચિંતામણિ રજ કોટાકોટી મળ્યા માધર્મી ભાઈને પણ દેખી રામરાજ ખડી ધાય એ રીતે ખીજ પ્રમોદ ભાવના કહી

હવે ત્રીજી કાઝણથભાવના કહે છે.

સર્વ જીવ ઉપર દયા રાખવી. અહો ! આ જીવ ક્યારે ધર્મ પામશે. દયા જે પ્રકારની છે. દ્રવ્યદયા અને જીજી ભાવદયા. તેમાં જીવના દશ પ્રાણનું રક્ષણ કરવું તે દ્રવ્ય દયા છે અને તે જીવને વીતરાગ ધર્મની પ્રાપ્તિ કરાવવી, ધર્મની ઓળખાણ કરાવવી તે ભાવ દયા છે. વીતરાગ ભગવંતે આઠ પ્રકારની જીવોઉપર દયા ચિંતવવાની કહી છે. પણ આ ઠેકાણે અંથ ગૌરવ થાય માટે લખી નથી

હવે ચોથી માધ્યસ્થભાવના કહે છે,

મધ્યસ્થ દૃષ્ટિથી સર્વ જીવોને દેખવા તથા મધ્યસ્થ દૃષ્ટિથી તત્ત્વાદિકની તથા ધર્મની પરીક્ષા કરવી. મિથ્યાત્વી, અને જીવધાતી પ્રાણીઓને દેખી તેમના ઉપર ક્રોધ કરવો નહિ, મનમા ચિંતવવું કે, એ જીવારા જીવ કર્મના યોગે એવા થયા છે, પણ કર્મનો નાશ થયે છતે એ જીવ શુદ્ધ સ્વરૂપ રમણી થશે. કોના ઉપર દ્રેષ કરવો ? અને કોના ઉપર રાગ કરવો ? ઇત્યાદિ ચિંતવવું તેને માધ્યસ્થ ભાવના કહે છે

માધ્યસ્થ ભાવથી રાગ દ્રેષની પરિણતિ મન્દ પડે છે, અને સર્વત્ર ન્યાયદૃષ્ટિથી સત્ય દેખી શકાય છે.

હવે શુકલધ્યાનનું સ્વરૂપ કહે છે.

શુકલ ધ્યાનના ચાર પાયા છે, ૧ પૃથક્ત્વ વિતર્ક સપ્રવિચાર, ૨ એકત્વવિતર્ક અપ્રવિચાર, ૩ સૂક્ષ્મ ક્રિયા અપ્રતિપાતિ ૪ ઉચ્છિન્ન ક્રિયા અનિવૃત્તિ. આ ચાર પાયાનું તત્ત્વાર્થસૂત્ર, સમ્મતિતર્ક અને યોગશાસ્ત્ર વગેરેમાં વિશેષતઃ સ્વરૂપ પ્રતિપાદન કર્યું છે.

૧ પ્રથમ પાયામાં પૃથક્કપણે દ્રવ્ય ગુણ અને પર્યાયનું શ્રુત જ્ઞાનના આલંબનવડે એક ચિંતવ્યા પછી અન્ય એમ વિકલ્પ સહિત ધ્યાન કરવામાં આવે છે.

૨ બીજા પાયામાં દ્રવ્ય ગુણ પર્યાયની એકતા કરી શ્રુત જ્ઞાનના

આલબનવડે વિક-પરહિત વીર્ય ઉપયોગની એકાગ્રતાએ ધ્યાન કરાય છે

એ બે પાયામા સુતજ્ઞાનાલબીપણુ છે, અવધિજ્ઞાન અને મન પર્યવજ્ઞાનના ઉપયોગમા વર્તતો કોઈ જીવ ધર્મધ્યાન અને શુક્લધ્યાન કરી શકે નહીં બીજા પાયાના ધ્યાનથી આ મા, જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, મોહનીય અને અન્તરાય, એ ચાર ધાતી કર્મનો ક્ષય કરી કેવલજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરે છે

૩ ત્રીજા સૂક્ષ્મ અપ્રતિપાતિ નામના ધ્યાનમા કેવલજ્ઞાની સૂક્ષ્મ મન, વચન અને ક્રિયાના યોગને રૂપે છે, શૈલેથી કરણુ કરે છે અને અપ્રતિપાતિ નિર્મળ અચલતા રૂપ પરિણામને પામે છે

૪ ઉચ્છિન્ન ક્રિયાનુવૃત્તિ નામના ચોથા પાયામા યોગ નિરોધ કર્યા પછી બાકી રહેલી તેર પ્રકૃતિ ખપાવે છે, અકર્મા થાય છે, સર્વપૌદ્ગલિકક્રિયાથી રહિત થાય છે, સર્વક્રિયાનો ઉચ્છેદ કરી, અક્રિય બને છે અને એક સમયમા સિદ્ધસ્થાનમા જઈ સાદિ અનંતમા ભાગે રહે છે ત્યાંથી કદી સંસારમા પાછો આવતો નથી પદ્મ, પિંડસ્થ, રૂપસ્થ અને રૂપાતીત એ ચાર પ્રકારનુ ધ્યાન કરવાથી આત્મા ચોતાના અનંત સદૃશ્યોને પ્રગટ કરી યગ્મમાત્મપદ પામે છે અરિહંતાદિપદદ્વારા ધ્યાન ધરવુ, શરીરરૂપ પિંડમા રહેલા આત્માનુ ધ્યાન ધરવુ, કર્મરૂપી છે, તેની સાથે રહેલા આત્માના સ્વરૂપનો વિચાર કરવો, કર્મ રૂપી છે તેનાથી ભિન્ન આત્મા અરૂપી છે તે અરૂપી આત્માનુ ધ્યાન ધરવુ, ઈત્યાદિ અનેક પ્રકારના ધ્યાનવડે આત્મા, સકલ કર્મનો ક્ષય કરીને અનંત શક્તિએ મેળવી સિદ્ધ પરમાત્મા બને છે જૂતકાળમા અનંત જીવો ધ્યાનમા પ્રતાપે સુકિત પામ્યા, અને ભવિષ્યમા પામશે

इत्येव ॐ अहमहावीर शान्ति. ३

अन्त्यमङ्गलम्.

धर्मध्यानप्रभावथी, कर्मकलङ्कविनाश;	
शुक्लध्यान प्रभावथी, मुक्तिपुरीमां वास.	१
सप्तभङ्गीने सातनय—, चारनिक्षेपा सार;	
गुरुगमथी मन धारतां, पामे भवजलपार.	२
द्रव्य गुण पर्यायने, सम्यग् ध्यावे जीव;	
निश्चयने व्यवहारथी, करतां पामे शिव.	३
ओगणिश अठावननो, चैत्र शुक्ल सुखकार;	
प्रतिपदादिन पूर्ण ग्रन्थ,—करतां हर्ष अपार.	४
नगर पादरा शोभतुं, शान्तिनाथ सुखकार;	
वकील मोहनलालभाई, विज्ञप्ति करनार.	५
विज्ञप्तिथी ए रच्यो, नरनारी सुखकार;	
योग्य जीवने सम्पजे, ध्यान सदा हितकार.	६
आगम समुद्र अपार छे, कोइक पामे पार;	
श्रुतविन्दु अमृततणो, सर्वरोग हरनार.	७
गुरुसुखसागरप्रेमथी, नाठा सघळा क्लेश;	
बुद्धिसागरप्रेमथी, रचतां शांति हमेश.	८

क्रियोद्धारक श्रीनेमसागरजी तच्छिष्य चारित्र चूडामणि
श्रीरविसागरजी तच्छिष्य शान्तमूर्ति श्रीसुखसागरजी तच्छिष्य
श्रीबुद्धिसागररचित ध्यानविचारग्रन्थः समाप्त० ॐ शांतिः ३

संवत् १८५८

चैत्र सुदि १

शु ५।६२।

लेखक—भुनि बुद्धिसागरसूरि.

શ્રી અધ્યાત્મજ્ઞાનપ્રસારક મંડલ.

[સ્થાપન-જ્ઞાનપત્રમી-વીર સવત્ ૨૪૩૫]

જો તમારે તત્વજ્ઞાનના ઉત્તમ સિદ્ધાંતો, સરલ અને પ્રિય શૈલીમાં
સમજાવા હોય અને પોતાનું હૃદય નિર્મળ બનાવવું હોય,
તો મહાન તરફથી પ્રગટ થયેલ —

શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી ગ્રંથમાળા અવશ્ય વાચ્યો

મજકુર ગ્રંથમાળામાં પ્રગટ થયેલ ગ્રંથોને વાંચી, મનન
કરી, તમારા આત્માને ઉચ્ચ શ્રેણીએ ચઢાવો. ઉત્તમ ગ્રંથો એજ
અપૂર્વ સત્સંગ છે ખરીત આ ગ્રંથોના મનનથી ઘણું જાણવા
અને મેળવવા પામશો—આચાર્યશ્રીની લેખનશૈલી—માધ્યસ્થ દૃષ્ટિવાળી
હોવાથી, દરેક ધર્માવલંબીઓ તેને પ્રેમપૂર્વક વાંચે છે દરેક ગ્રંથોમાં
અધ્યાત્મજ્ઞાન અને તત્વજ્ઞાન સળધી વિવેચન મુખ્ય છે

વૈરાગ્ય, ઉપદેશક અને બોધક, પદો—લજનો—તે તે વિષયમાં
લિપ્તતા ઠીક નાખે છે. દરેક પદોનો સાર વિચારણીય છે અનેકાન્ત
દૃષ્ટિથી, હૃદયની વિશાળતાપૂર્વક અને પ્રીય તથા પથ્યવાણીથી દરેક
જણને ઉત્તમ બનાવી શકાય છે અને તે મુજબ આ ગ્રંથો છે

માત્ર વાચકોના હિતાર્થે ઉદાર ગૃહસ્થોની સહાયવડે (કોઈ
પણ ગ્રંથ પ્રકાશક મહાન કરતા) જોણામાં જોણી કીમત રાખ
વાની પહેલ આ મહોજ કરી છે—જોણી કીમત છતા છપાઈ—કાગળ—
ખાદાઈ વગેરે કામ સુદર થાય છે, તદ ઉપરાંત વધુ પ્રચારાર્થે—
પ્રભાવના, વિદ્યાર્થીઓને ઈનામ અને લેટ આપનાર માટે વધુ નફો
મગાવનારને (શીલીકમાં હોય તો) બની શકતી જોણી કીમતે
આપવામાં આવે છે

જેઓને પ્રગટ થઈ ચુકેલા અને થવાના ગ્રંથો પૈકી, કોઈપણ
ગ્રંથો પોતાના મુરખાઈ કે મ્નેહી અને ઉપગારીઓના સ્મરણાર્થે,
પ્રગટ કરવાને ઈચ્છા હોય તેમને તે મુજબ મહાન સગવડ કરી આપે છે

પત્રવ્યવહાર—મુબાઈ—ચપાગદી વ્યવસ્થાપક—અધ્યાત્મ
જ્ઞાનપ્રસારક મહાન તથા પાદરા (ગુજરાત) વડીલ મોહન
લાલ હીમચંદ એ સરનામે કરવો

અન્યો નીચલા સ્થળેથી વેચાણ મળશે.

૧ પાદરા—વડીલ મોહનલાલ હીમચંદ.

૨ મુંબઈ—મેસર્સ મેઘજી હીરજી-કે પાયધુની

૩. ,, શ્રી અધ્યાત્મ જ્ઞાનપ્રસારક મંડળ-કે. ચંપાગલી

ગમે તેવા નાના મોટા પ્રસંગે નાની મોટી રકમની શ્રી
યશોવિજયજી જૈન ગુરુકુંજને સ્હાય કરવાનું બુલશે નહીં.
